S. MEHEDINȚI

CELE CINCI CONTINENTE

PENTRU

CLASA I-A SECUNDARĂ

EDIȚIA V
Oficial aprobată
TIPĂRITĂ IN 2500 EXEMPLARE

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Societate Anonimă
1906

Prețul Lei 2,50

www.digibuc.ro

S. MEHEDINȚI

CELE CINCI CONTINENTE

PENTRU

CLASA I-A SECUNDARĂ

EDIȚIA V
Oficial aprobată
TIPĂRITĂ IN 2500 EXEMPLARE

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Societate Anonimă
1906

www.digibuc.ro

Planul și toate drepturile rezervate.

www.digibuc.ro

PREFAȚA

Spre mulțumirea generală, conferințele de geografiie din Iași (1904, Mai), au dovedit că învățământul științei noastre e peste tot în progres. S'au exprimat, cum erà firesc, și câtevà deziderate.

Pe cât mi-a fost posibil, am ținut seamă de acele deziderate, știind de altfel că și obiceiul își are puterea sa, care nu se pleacă lesne după dorințele noastre.

Afară de îndreptări în terminologie, ideia care m'a preocupat mai mult e aceasta: Pedagogi de seamă *(Herbart)* au cerut ca geografia să fie punctul de întâlnire al tutulor celorlalte studii, ca una ce împrumută fapte din mai multe sfere de cercetare. Insemnătatea ideei aceștia de «corelațiune», subliniată și în prefața dela întâia ediție, ese tot mai mult la iveală (dovadă discuțiile din ultimul congres al profesoriler secundari din Franța). Am căutat deci să înșir faptele în așà chip, încât firul lecțiilor de geografie să se lege cât mai des și mai strâns de firul explicărilor din studiile vecine.

Un sprijin în această direcție va fi Atlasul ale cărei hărți privitoare la răspândirea *ploilor*, *vegetalelor*, *animalelor*, *rasselor*, *confesiunilor*, *agriculturei*, *păstoriei* etc., în mod firesc va îndemnà pe elev să'și aducă amintè de cele auzite în lecțiile de științe naturale, istorie, matematică și religie.

www.digibuc.ro

Aşà cum se prezintă azi, cu ajutorul *Atlasului* [1]), al *hărţilor* din text, al *vederilor* şi *descrierilor* geografice, sper că acest manual eşit dintr'o muncă migăloasă, va contribuì să dea studiului geografic din în ce mai mult însemnătatea, pe care i-o acordă pedagogi de mare renume, cum e Herbart. E de nădăjduit că această ştiinţă, atât de variată şi interesantă, va fi cultivată de elevi, nu atât pentru examen, ci din ce în ce mai mult pentru interesul real al vieţei moderne, în care evenimentele geografice se leagă aşà de strâns, de jur împrejurul întregei planete.

---

[1]) Partea nouă a experienţei cu acest manual va fi de astădată legătura cu Atlasul. Asupra lipsurilor în această direcţie, rog pe Domnii profesori, cari vor folosì cartea de faţă, să binevoiască a'mi comunicà părările. Autorul le va primì cu cea mai mare mulţumire şi recunoştinţă, fiind convins că criticile (chiar şi cele nedrepte) sunt, dintr'un anumit punct de vedere, folositoare.

www.digibuc.ro

SISTEMUL PLANETAR

I. Soarele nostru

Dacă într'un pahar de apă amestecat cu spirt torni puţin untdelemn, acesta pluteşte pe deasupra, făcând o alunică sau o mică sferă.

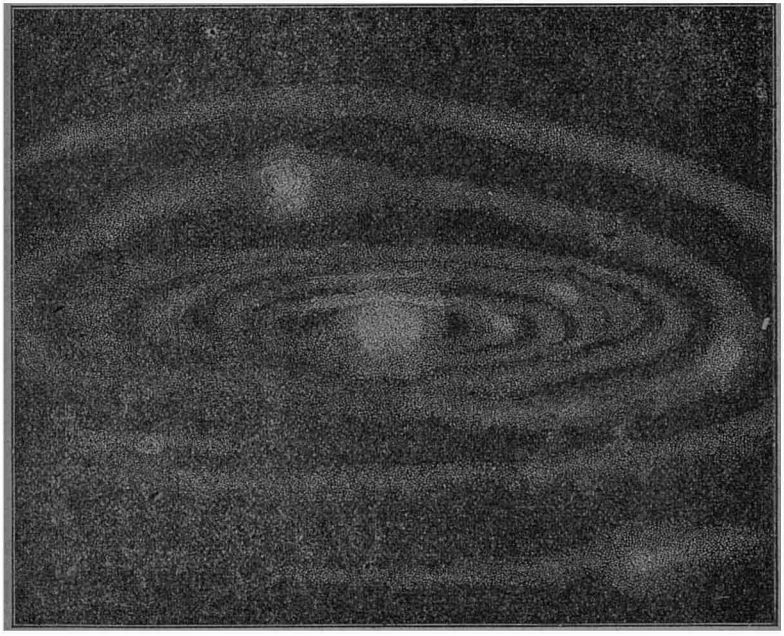

Naşterea pamântului şi a celorl'alte planete.

Infigând însă un ac lung prin mijlocul sferei şi învârtindu-l repede în loc, alunica începe a se învârti

www.digibuc.ro

împrejurul acului, ca o rotiță împrejurul osiei sale. Apoi, dela o vreme, se desprinde la marginea undelemnului un inel; acesta se rupe, iar din bucățile lui se nasc sfere mititele, care aleargă ca niște sfârleze împrejurul celei din mijloc.

Așà s'a întâmplat și cu soarele.

Odată, foarte de mult, fiindcă soarele se învârtià repede [1]), s'au desprins la marginea lui niște inele; acestea s'au rupt din cauza iuțelei, iar din fărâmăturile lor s'au născut câtevà sfere mici numite *planete,* cari și până azi aleargă mereu împrejurul soarelui.

1. Planetele

Planetele sunt de toate 8 la număr: **Mercur**

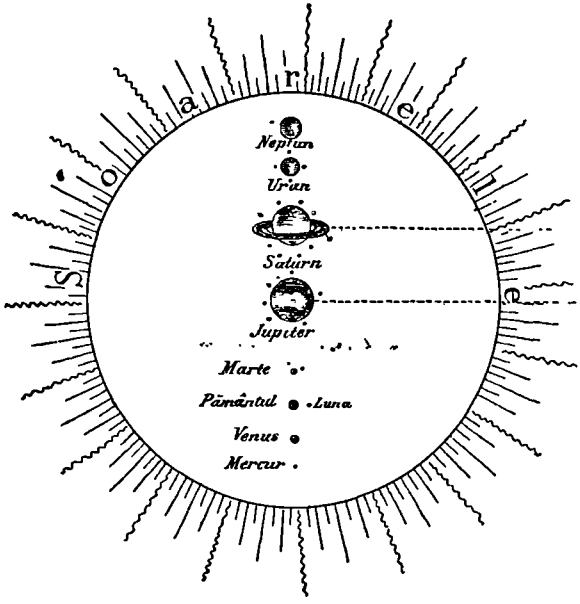

Sistemul nostru solar.

(cea mai mică și mai apropiată de soare); **Venus** sau

[1]) Acuma, soarele abià în 25 de zile se mai învârteşte odata în jurul sau.

www.digibuc.ro

luceafărul; **Pământul,** pe care trăim noi; **Marte, Jupiter** (cea mai mare dintre toate); **Saturn, Uran** şi **Neptun.**

Mercur şi cu Venus, fiindcă se află între pământ şi soare, se numesc *planete inferioare,* adică oarecum dedesuptul *Pământului;* toate, câte vin dincole de Pământ, se numesc *planete superioare,* adică aşezate deasupra lui.

Pe cele dela margine le cunoaştem de puţin timp. Pe *Uran* l-au zărit oamenii cam pe vremea, când ni s'a luat Bucovina. Despre *Neptun* care e şi mai departe, avem ştiinţă abiă de vre-o 50 de ani. Şi poate vor mai fi şi alte planete, dar nu le-am putut noi vedeà până astăzi.

2. Sateliţii

Planetele, după ce s'au născut din soare, au început şi ele a se învârti. Au făcut nişte inele: acestea s'au rupt, întocmai ca şi ale soarelui, iar din bucăţile lor s'au format sfere mai mici numite *sateliţi,* cari dau ocol planetelor şi, cu ele cu tot, călătoresc împrejurul soarelui.

Din pământ s'a născut un singur satelit, **Luna.**

Marte, deşi este mai mic decât Pământul, are *două luni* mititele, descoperite abiă pe timpul războiului nostru cu Turcii. — Ele sunt aşà de mici, încât ai putea să le înconjori în câteva ciasuri umblând pe jos.

Jupiter are *şeapte luni*; Saturn *nouă* (şi încă mai are inele nerupte); Uran *patru,* iar Neptun are numai o *lună,* ca şi Pământul. — Singur Venus şi Mercur n'au nici un satelit, — nici un tovarăş în călătoria lor împrejurul soarelui.

Soarele aşà dar, împreună cu planetele şi sateliţii născuţi din el, închipueşte un fel de *familie,* bunăoară cum ar fi un tată împreună cu feciorii şi cu nepoţii săi. Familia aceasta se numeşte *sistem planetar.*

Tatăl, după cum se vede în figura 2, e mai mare decât toţi ceilalţi la un loc. — Dacă am face un *glob de aur,* înnalt de 1 m.

www.digibuc.ro

şi am zice că acela închipueşte soarele, atunci, Jupiter (cel mai mare dintre fii) ar veni abia ca o *portocală*; Pământul ca o *cireaşă*; iar *Mercur* (cel mai mic) abia ar fi ca o sămânţă de *cânepă*.

Şi câte seminţe ar trebui ca să umplî globul cel mare! Cu portocale s'ar umpleà mai repede, iar cireşe ar trebui să pui la un loc 1.300.000. — Atâta e mare soarele faţă de Pământul nostru.

(Atunci de ce-l vedem noi aşà de mic? — Fiindcă e grozav de departe. De pildă globul cel de aur, dacă l-ai duce undevà pe o câmpie, ţi s'ar arătà de departe mic ca un măr saŭ chiar ca o gămălie de ac, după cum şi ceasornicele din vârful turnurilor, când le priveşti din depărtare, ţi se par mici ca cele de pus în buzunar, pe când acolo sus, ele sunt cât o roată de car, ori şi mai mari).

3. Asteroizii

Tot în familia soarelui nostru, între Marte şi Jupiter, mai avem şi alţi tovarăşi mai mici, numiţi **asteroizi.** — Poate că sunt niscaivà bucăţi din vre-o planetă fărâmată.

Până acum 100 de ani nu-i zarise nimeni. Azi cunoaştem vre-o 700 şi în fiecare an se mai descoper mereu alţii noi. Ceea ce înseamnă, că abià în timpurile din urmă, oamenii au început a cunoaşte mai bine *familia soarelui lor.*

II. Alţi sori

Afară de soarele nostru, mai sunt încă şi alţii. Stelele, cari se văd seara pe cer, sunt tot niste sori, însă aşà de depărtaţi, încât îi zăriîi abià licărind — bunăoară cum se văd seara focurile, cari ard departe, pe vârful unui munte sau la marginea unei câmpii. Cât despre familia acelor sori depărtaţi, pe care noi îi numim **stele,** nu ştim nimic, n'o putem nici măcar zări; după cum şi aicea, pe pământ, cineva ar zări din depărtare numai globul de aur, nu şi portocala ori cireaşa sau sămânţa de cânepă, care ar fi puse alături de el.

www.digibuc.ro

Câți sori sunt atunci de toți? — Nimeni nu poate ști. Cine are ochi buni, poate număra șeara cam vre-o 5000; dar, dacă te uiți printr'o ocheană, poți număra cu sutele de milioane. (Mai ales în fașia alburie numită **Calea lui Traian** sau *Drumul robilor*, sorii sunt foarte deși,— par'că ar fi presărat cineva cerul cu pulbere dn aur). Și, de bună seamă, cu cât ochenele vor fi mai bune, cu atâta vom vedea stele mai multe.

Inainte, pe când nu se născocise ochenele (ba nu erau nici ochelari până pe vremea când se pomenește de Radu-Negru), oamenii credeau că sunt uumai atâtea stele, câte puteau ei numărà seara pe cer.

Și mai credeau, că nimic pe lume nu e mai mare decât *Pământul;* că el ar fi în mijlocul lumei, iar stelele și soarele nostru ar fi mici și foarte apropiate de noi. — Mergea vorba la Greci că pe unul, Vulcan, l'a aruncat Dumnezeul lor din cer, iar *până seara* a și ajuns pe pământ alegându-se numai cu o scrântitură la picior. Azi însă, de când privim cu ochenele, știm că soarele nostru și stelele (adecă ceilalți sori) sunt cu mult mai mari decât Pământul și sunt așà de *mulți* și *depărtați* unii de alții, încât nu poate nimeni ghici, unde e mijlocul și unde sunt marginile lumei. *Prin urmare, soarele nostru cu familia lui cu tot, stă în lume întocmai ca două, trei fire de nisip într'o mare fără de țărmuri.*

Pământul

(Păturile sau învelișurile lui)

Pământul, când s'a deslipit din soare, ardea ca și soarele și prin urmare *strălucea* ca și dânsul. A început apoi a se răci, s'a stins și a prins cu vremea pe deasupra o *coajă* [1]). Atunci aburii, cari îi dau roată, s'au răcit și ei și au căzut pe coajă în chip de *ploae*, acoperind astfel pământul cu o pătură sau un înveliș de apă ; iar deasupra a rămas *aerul* curat, formând învelișul al treilea, cel mai subțire dintre toate (*atmosfera*).

In sfârșit, mai târziu, coaja tare (și chiar mările) s'au acoperit cu plante și animale, cari fac al patrulea înveliș, al *viețuitoarelor*.

[1]) Vezi *Atlasul* pag. I

www.digibuc.ro

Pădurile, tufișurile și iarba (de pildă lanurile de grâne) îmbracă scoarța pământului, după cum părul îmbracă pielea unui animal. Ba chiar și peste ape se întind ierburile.—Nu mai vorbim de lacuri și de bălți, care sunt une ori *verzi* din pricina ierbei; dar oceanul însuși în unele locuri e acoperit, cât vezi cu ochii, numai cu ierburi plutitoare, — pare că ai înnainte o livadă cu fân. Așà, spre apus de Spania, e atâta iarbă pe ocean, încât corăbierii multă vreme s'au temut s'apuce într'acolo, dê frică să nu se încurce corăbiile în erburi și să nu mai poată eși înapoi.

De n'ar fi fost teama aceasta, America ar fi fost descoperită poate mai de timpuriu.

In totul așà dar, planeta noastră are **patru învelișuri** (ca o portocală, care ar aveà patru coji deosebite), iar miezul ei *arde* și până azi, după cum dovedesc vulcanii, din care ies flăcări și țișnesc lave foarte fierbinți.

Ce este geografia ?

Cele patru învelișuri se țin unul de altul așà fel, încât, dacă se schimbă unul, trebue să se schimbe *ceva* și în celelalte.

Să zicem că ar perì învelișul *viețuitoarelor*. Atunci, coaja ne mai fiind învelită cu plante, ar fi fărâmată de râuri mai cumplit decât azi. Munți s'ar dărâmà mai repede, văile ar fi și mai adânci.

Sau să presupunem că ar pierì învelișul facut de *ape:* n'ar mai fi mări, râuri, bălți, etc. Atunci coaja cea tare s'ar schimbà mai puțin decât azi: Munții nu s'ar mai surpà de puhoae; vaile nu s'ar mai lărgì prin roaderea râurilor; nisipul n'ar mai fi cărat în mări; deltele n'ar mai crește.

Ori, să ne închipuim că ar pierì pătura *aerului*. Indată ar murì toate viețuitoarele, atât plantele, cât și animalele.—Asta dovedește că pământul e oare cum ca o viețuitoare: dacă îi schimbi îmbracămintea sau pielea, suferă tot trupul.

Geografia este știința pământului; ea ne va arăta cum sunt cele patru învelișuri sau pături ale planetei noastre și cum atârnă ele unele de altele.

In deosebi însă, ne va arătà, cum atârnă viața noastră, a oamenilor, de *atmosferă*, de *ape*, de *coaja cea tare*, precum și de *viețuitoare* (plante și animale).

Folosul geografiei. E de mare folos să știi în fiecare loc, cum

www.digibuc.ro

sunt învelişurile pământului. Aşà, *aerul*, care învelește țara noastră, e peste iarnă foarte rece; *apa*, care o acopere (adică: lacurile, râurile, izvoarele....) îngheață, iar ploaia se preface în zăpadă; *coaja* pământului e şi ea foarte rece, iar *plantele* mor sau se opresc din creştere. De aceia, noi, Românii, trăim peste iarna mai greu decât vara.

Sunt însă țări, unde învelişul de *aer* e totdeauna cald. Acolo, *apele* nu înghiață; *scoarta* pământului nu se răcește, iar *plantele* cresc mereu.— Prin acele ținuturi, porumbul se face de câte trei patru ori pe an, nu cdată ca pe la noi. Prin urmare, oamenii trăesc pe acolo mult mai înlesniți. — Aiurea, din potrivă, porumbul şi grâul nu cresc de loc, fiindcă mai totdeauna atmosfera, apele şi coaja pamântului sunt foarte reci. Prin acele țări, oamenii trăesc grozav de greu: macină până şi coaja de pe copaci spre a face pâine.

Şi tocmai aicea stă folosul gsografiei: ea vrea să ne arate *în toate țările ee pe glob:* cum e *atmosfera;* cum sunt *apele*; cum e *coaja* pământului şi cum sunt *vietuitoarele*, care o acoper (plantele şi animalele), pentru ca să ne facă apoi să înțelegem: cum *atârnă* viața fiecărui *neam de oameni* de felul locului pe care el trăește [1]).

---

[1]) **Impărțirea geografiei.** Geografia are patru părți mai însemnate, după numărul celor patru învelişuri.

Partea întâi e geografia *atmosferei*. Aci cercetăm, unde e rece şi unde e cald aerul. Şi pe urmă: cum se mişcà atmosfera, adică de ce bate vânturile.

Partea a doua se ocupă cu *apele*. Aci cercetăm, iarăşi să vedem, unde e apa caldă şi unde e rece; cum aburii vin purtați de vânt din ocean spre continent; cum cad în chip de ploae ori zăpadă şi se întorc prin râuri şi fluvii iarăşi în ocean.

Partea a treia ne va arăta: cum e *scoarța* pământului; ce fel sunt munții, văile, câmpiile, podişurile, insulele etc. şi cum s'au născut ele.

In sfârşit, în partea a patra ne interesăm de învelişul *vietuitoarelor* spre a vedea: cu ce regulă suni împrăştiate pădurile, ierburile şi animalele pe fața pământului.—Mai târziu vom cerceta apoi țară cu țară: cum se împart *oamenii* în state şi ce fel de cârmuire şi religie au. Această parte a geografiei se numeşte geografie *politică*. Apoi vom vedea: cum se hrănesc; ce scot locuitorii unei țări din pământul lor; ce vând şi ce cumpără. Această parte a geografiei se numeşte geografie *economică*.

www.digibuc.ro

Pregătire pentru a învăţa geografia

Harta. Pentru a cunoaşte pământul, (pentru a şti adică: unde e *apă* şi unde e *uscat*, unde sunt munţi, unde şesuri, unde stă fiecare ţară, ce produce etc.,) trebue să *vedem* pământul, căci povestirea prin cuvinte nu e de ajuns.

Dar cum putem nvi să-l vedem întreg, când trupul nostru e aşă de mic faţă de pământ? Intocmai după cum poţi vedeà o clădire mare privind-o într'o fotografie. Aşà bunăoară figura (No. 3) arată după o fotografie, cum e *vederea* unui loc mai întins — să zi-

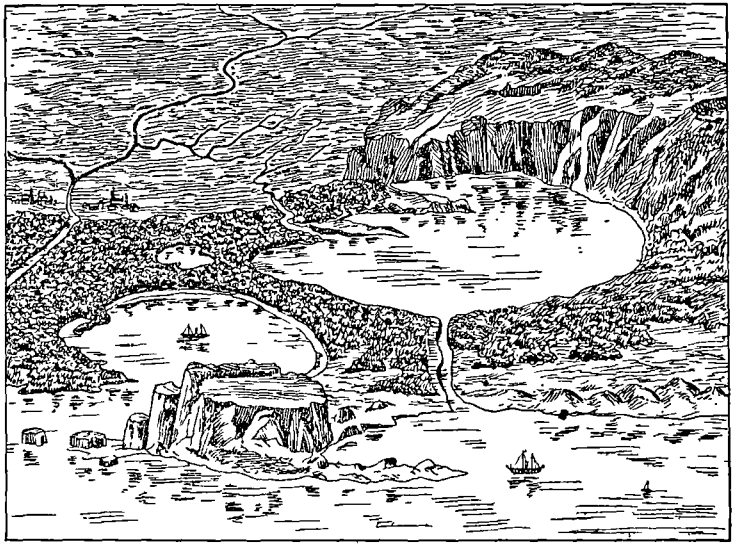

Vederea unui mic ţinut lângă malul mărei.

cem o moşie. Şi anume: se vede în fund o *câmpie* cu mai multe *râuri*. In stânga e un *oraş* prin mijlocul căruia trece un râu; alt râu se varsă spre dreapta întrun lac rotund, iar din lac apa iese printrun *canal* strâmt în *marea* din faţă, unde să văd câteva *corăbii*.

Acuma, dacă ai vederile mai multor ţinuturi de

www.digibuc.ro

acestea şi le pui una lângă alta, è ca şi cum ai vedeà tot pământul unei ţări *pe hârtie* (sau ca şi cum ai cunoaşte o armată întreagă, punând una lângă alta fotografiile soldaţilor).

Insă, fiindcă e greu să fotografiezi tot pământul şi să întinzi foile unele lângă altele, putem face şi altceva: In loc de a arătà ca fotograful tot ce se vede întrun loc, luăm numai câtevà linii ale ţinutului. Aşà, *râurile* le însemnăm numai cu nişte linii în chip de şerpi. In loc să arătăm toate *casele oraşului*, punem numai nişte semne cari să arate chipul oraşului şi întinderea lui. *Lacul* îl înconjurăm cu o singură linie, iar cu nişte liniuţe mărunte, în chip de fulgi, arătăm *malurile lui înalte şi râpoase.* Şi astfel, în loc de fotografie ne

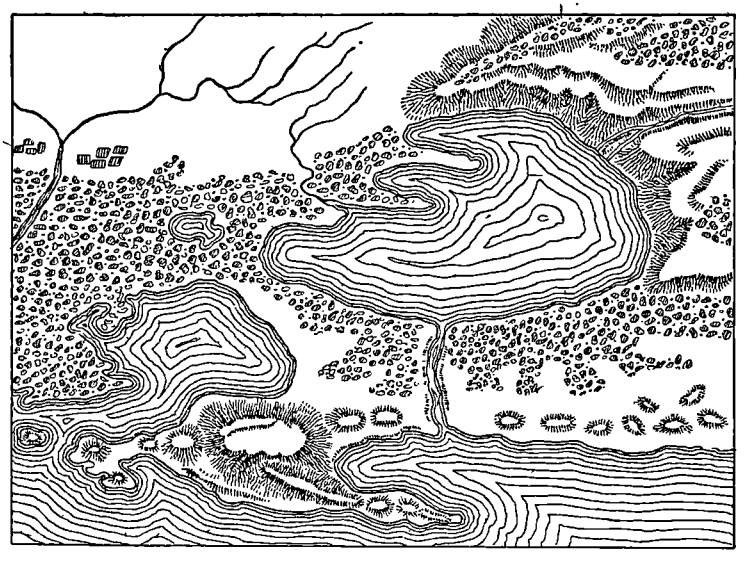

Planul aceluiaş ţinut.

putem mulţumì şi cu un desemn făcut cu mâna, după cum se vede în figura 4.

Dar, pentru ca acel desemn să fie bine făcut, tre-

www.digibuc.ro

bue mai întâi să *măsurăm* câmpia, oraşul, râurile, lacul şi să le punem pe hârtie pe fiecare de *acelaş număr* de ori mai mici, după cum şi fotograful micşorează deopotrivă toate părţile trupului; iar la urmă, pentru ca să ştie şi alţii, cât e de mare ţinutul acela, însemnăm într'un colţ, de câte ori l-am făcut mai mic pe hârtie. Aşà, dacă lăţimea canalului prin care iese apa din lac e de 1 km. în acel ţinut, iar în desemn l-am făcut lat numai de 1 mm., atunci scrim în colţul hărţei $\frac{1}{1.000.000}$ (adecă 1 mm. = 1 km. = 1000 m. = 1.000.000 mm.; ceeace înseamnă, că fiecare milimetru de pe hârtie preţueşte cât un kilometru de pământ).—*Chipul unui loc aratat mai mic pe hârtie (în câteva linii) se numeşte* **planul** *acelui loc.*

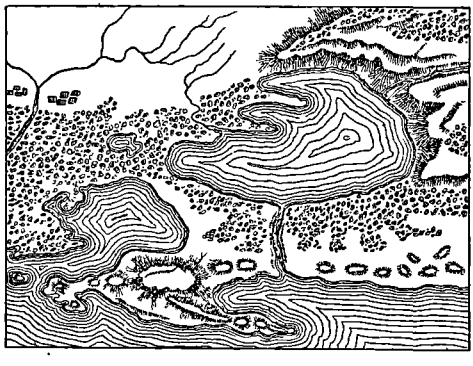

Planul aceluiaş ţinut micşorat şi mai mult.

Planul îl putem face mai mare şi mai *mic*, după cum voim (vezi figura 5). Şi dacă *micşorăm* planurile acestea şi le punem unele lângă altele, avem chipul unei ţări, şi chiar al pământului întreg numai pe o coală de hârtie. In felul acesta, fără să călătorim, putem vedeà faţa pământului întreg desemnat pe o foae de hârtie [1]).

Chipul unui ţinut foarte întins, arătat în mic printr'un desemn se numeşte **harta** *acelui ţinut.*

Semnele hărţei. In ce se deosebeşte harta de desemnul unui ţinut, aşà cum îl fac pictorii ori fotografii? Pictorul micşorează şi

[1]) Vezi, *Atlasul*, pag. I.

www.digibuc.ro

el lucrurile, dar le arată cu chipul lor: copacul e copac şi pe hârtie; casa e tot o casă la fel etc. *Hartograful* sau desemnatorul hărţei lucrează altfel. Trebuind să arate pe un petec de hârtie un ţinut întins, el arată lucrurile prin nişte semne *convenţionale* sau după *învoială*. Aşà, în loc de a desemnà un drum cum face pictorul, el îl înseamnă numai cu o linie —— sau două ═══; calea ferată o înseamnă cu ; satul cu un ineluş ○; oraşul cu un inel puntat ⊙ ori cu două inele ◎; ori cu un poligon □, dacă e mai mare; bisericile cu ♁; cetăţile întărite cu ⛭, pădurea cu multe inele văpsite în verde, etc.[1]). — Câştigul se vede dela sine:

1. *Harta* arată numai ce vrea: râuri, lacuri, munţi... nu tot ce se vede într'un ţinut.

2. Arată lucrurile potrivit cu mărimea lor, nu ca fotografia ori ca tabloul care arată *mare* ceea ce e aproape, şi *mic* ceea ce e depărtat.

3. Harta poate cuprinde mai mult pământ decât fotografia. — Cine s'ar încumete să fotografieze tot pământul?

Exerciţii. 1. Să se reducă în faţa elevilor lungimi cunoscute: o banca, o fereastră, curtea şcoalei etc., şi să se desemneze planul aràtându-se de câte ori este mai mic.

2. Să se ia pe hartă lungimi *cunoscute* (de ex. distanţa de 60 km. dintre Ploeşti şi Bucureşti) şi să se facă socoteala unui milimetru de pe hârtie, cât preţueşte pe pământ.

3. Plecând dela fracţia care arată scara de reducere a fiecărei hărţi, să se facă socoteala: ce depărtare este între două râuri oraşe, etc.

Globul. Pe un om îl cunoşti bine şi după fotografie; dar l-ai cunoaşte şi mai bine, dacă l-ai vedeà făcut aidoma în lemn ori în lut şi vopsit întocmai cum este el în adevăr. (Să se dea ca exemplu o *statue* cunoscută, dacă se poate).

Tot aşà şi cu pământul: se vede şi pe hartă, dar se vede mult mai bine, dacă îl facem de lemn ori de lut şi însemnăm pe el: unde vine marea, unde-s munţii, râurile, lacurile, oraşele, etc., după cum faci în lut: ochii, nasul, urechile... unui om. Un astfel de pământ mititel, făcut înadins, ca să-l putem privi uşor pe toate părţile, se numeşte *glob pământesc*.

[1]) Vezi în *Atlas* (pag. II) planul Bucureştilor şi trecerea spre vederea oraşului în hartă.

www.digibuc.ro

Azi, când tot pământul e cunoscut, e uşor să faci un glob. Faci o sferă şi lipeşti pe dânsa hărţile fiecărui ţinut la locul ce se cuvine pentru fiecare: cu apele, cu oraşele, cu munţii lui[1]), etc. Odinioară însă, oamenii înşirau hărţile unele lângă altele, ca *pe o masă,* socotind că pământul nu e rotund, ci e un fel de talger sau *disc.* Cu vremea, au băgat apoi de seamă că se înşelau; au văzut că pământul e *rotund* şi prin urmare au trebuit să lipească hărţile pe un *glob* spre a puteà vedeà pământul, după cum este el în adevăr.

Cum au aflat oamenii că pământul e rotund ca un glob?

1. Aristotel, dascălul lui Alexandru Macedon, care a trăit cu 300 ani înainte de naşterea lui Christos, a luat seama că, de câte ori luna trece prin umbra pământului şi se întunecă, pata neagră de pe faţa lunei e *rotundă.* Asta e o dovadă, ziceà el, că şi pământul nostru, care face umbra aceea pe lună, trebue să fie rotund; căci, cum e un corp, aşà e şi umbra lui. (De ex.: seara, umbra omului are pe perete tot chipul unui om).

2. **Altă dovadă.** Un alt învăţat, (Ptolemeu), puţin după moartea lui Traian, a mai băgat de seamă un lucru: o corabie, când vine din largul mării, arată mai întâi catargul şi pânzele; dacă pământul ar fi ca un disc şi faţa

---

[1]) Să se ia seama că globurile cu *relief,* adică acelea cari au munţii în chip de ridicături, nu arată pământul potrivit cu adevărul. Pe un glob cu diametrul de 2 m. (prin urmare mai înalt ca un stat de om) munţii ar veni groşi abià cu nişte fire de aţă. *Cordilièra Anzilor* ar fi ca un fir de aţă lipit aproape dela un pol până la altul pe faţa globului; *Alpii, Himalaia, Carpaţii,* etc. ar fi ca nişte căpeţele mici de aţă, lipite şi ele ici şi colo pe acel glob. Aşà că, dela depărtare de câţiva paşi nici n'ai putea vedeà munţii.

De aceea, s'au înţeles cei ce fabrică globuri, să facă munţii de 10, de 20 ori mai groşi decât se cuvine, pentru ca să-i putem vedeà şi pipăi mai lesne.

www.digibuc.ro

mărei dreaptă ca a unui lac mic, ar trebui să zăreşti mai întâi partea de jos a corăbiei, căci e mai groasă; iar dacă pe mare n'o zăreşti, pricina nu e ochiul, ci rotunzimea pământului, care ascunde trupul corăbiei. — Poţi să te uiţi chiar şi cu ocheane, şi ai să vezi tot numai catargul la început.

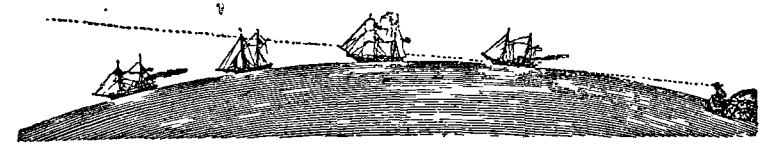

Cum piere corabia din ochii celui ce rămâne pe ţărm.

3. **Alta.** Dovada deplină că pământul e rotund ar fi fost însă asta: să *dai roata pământului* şi să te întorci în acelaş loc.—Columb, când a plecat să descopere America, era încredinţat că pământul e rotund şi că poţi să-l înconjori (după cum o furnică dă roată unui pepene), întorcându-te iarăşi de unde ai plecat. Şi în adevăr, după moartea lui Columb, un corăbier, *Magellan*, a pornit *spre apus*, iar corabia lui s'a întors în Europa, venind *din spre răsărit*.

Plecând din Spania cu 5 corăbii şi 265 oameni, *Magellan* a trecut Atlanticul, a dat de America, şi s'a coborît până la capătul ei de sud. Acolo a intrat într'o strâmtoare, care poartă şi până azi numele său, iar ţinutului din stânga, el i-a dat numele de *Ţara Focului*, fiindcă zărise noaptea nişte focuri de ale sălbaticilor

Trecerea prin strâmtoare a fost însă grozav de grea. Doua zile şi o noapte furtuna n'a mai contenit; şi când au ieşit iarăşi în Ocean, corabierii plângeau cu toţii de bucurie că au scapat. Dar din cele 5 corabii, rămăseseră numai cu trei. Cu acestea, Magellan a pornit mai departe prin Oceanul numit de el *Pacific* (paşnic), fiindcă n'a avut să mai sufere din partea furtunelor. Insa în fiecare clipă corăbierilor le era frică să nu ajungă cumva la marginea pamântului şi să cada în *iad*,—socotind unii din ei că pamântul n'o fi rotund, ci întins ca o *masă*, iar la margine ar începe iadul!

Inconjurarea pământului. «Mercuri, 28 Noemvre, am eşit din strâmtoare şi am intrat în Oceanul cel mare, pe care l'am numit *Pa-*

www.digibuc.ro

cific, prin care am mers 3 luni și 20 de zile, fără să mai mâncăm ceva proaspăt. Pesmeții, pe cari îi mâncam, nu mai erau pâne, ci un fel de praf amestecat cu viermi, care mirosea grozav a șoarec. Viermii mâncaseră tot ce fusese bun din ei. Ca să nu murim de foame, am fost siliți să mâncăm bucățile de piele de bou, cu care căptușisem catartul cel mare, pentru ca frânghiile să nu se roadă de lemn. Pielea aceia, stând mereu la soare și la vânt, se întărise așà de mult, încât trebuia să o moi câte 4 și 5 zile în mare ca să o frăgezești puțin, apoi o puneam pe jăratec și o mâncam. Adeseori am fost siliți să mâncăm făină de lemn dela ferăstrău; șoarecii, oricât de gretoși sunt, ajunseseră o mâncare rară și costà unul o jumătate de galben ... In 3 luni și 20 de zile n'am avut o singură furtună și n'am dat decât de 2 insule pustii... așà ca, dacă Dumnezeu nu ne-ar fi ajutat, am fi murit cu toții de foame într'o mare atât de întinsă. Și cred că nimenea în viitor n'o să mai aibă pofta de a începe din nou o asemenea călatorie».

In sfârșit, au nimerit în insula *Filipine*, unde Magelan a fost ucis de un salbatec, iar corabia cu 18 dintre tovarașii, câți mai rămasesera, s'a întors pe la Sudul Asiei și Africei, iarăși în Spania, venind acum din *spre răsărit*, după ce ocolise pământul în timp de 3 ani și o lună. Și astfel, s'a dovedit în faptă pentru *întâiași dată*, că pământul e rotund și nu ajungi nicăeri la o margine, unde să cazi jos ca pe o răpă. — Azi, dacă vrei, poți ocolì tot pàmântul numai în timp de două luni, cât ține vacanția de vara, iar porumbeii învățați înadins să ducă scrisori, îl pot ocolì numai în 9 zile și se întorc earăși la porumbarul lor.

4. **Altă dovadă.** De oarece și soarele și toate planetele si sateliții sunt *rotunzi*, ar fi trebuit să se gândească oamenii că și pământul are să samene cu ceilalți tovarăși ai săi din familia soarelui.

Nota. Dacă pamântul e rotund, de ce nu cădem când umblam împrejurul lui? — Fiindcă globul pământului ne atrage la el întocmai ca un magnet. Inchipuește-ți un magnet în forma unei sfere. Ori unde ai presără pe el pilitură de fer, ea nu cade; iar noi oamenii și animalele suntem întocmai ca o pulbere mărunta atrasă de un magnet uriaș.

www.digibuc.ro

Cum au măsurat oamenii pământul?

După ce s'a aflat care este *forma adevărată* a planetei pe care locuim, oamenii au voit să ştie şi cât este de mare globul pământesc.

Cum au putut ei măsura pământul, care e aşà de mare faţă de om? — Cum măsori orice sferă sau glob: Presupune că globul e atârnat de un fir şi-l învârteşti în loc ca pe o sfârlează. In timpul învârtirei, sunt 2 puncte care stau locului: unul e deasupra, de unde e legat capătul aţei; altul e dedesupt, în potriva lui. Aceste două puncte, cari închipuesc oarecum capetele osiei, ce ar fi străbătut globul, se numesc *poli*. Pe acestea le însemnăm cu câte un *punt*.

Când ştim unde sunt polii globului, ducem o circonferinţă, care să treacă prin amândoi. Aceasta se numeşte *meridian*. [Il însemnăm şi pe acesta printr'o aţă, care să încingă globul peste cele două puncte.] Măsurăm apoi lungimea *aţei* (adică a meridianului); şi fiindcă meridianul la *orice sferă* e de 6 ori mai lung decât raza acelei sfere, împărţim lungimea firului de aţă cu 6 (exact: cu 2×3,14). Astfel aflăm *raza, fără să fi tăiat globul*.

Când ştim apoi raza (R=6377 k.) aflì şi *diametrul* (2R) şi *suprafaţa* sferei şi *volumul* ei, după regulele ştiute din aritmetică la măsurarea sferelor.

Aşà au făcut şi oamenii. Au măsurat mai întâi lungimea unui meridian. Şi fiindcă meridianul ca orice circonferinţă este egal cu $2\pi R$ sau $2\times3{,}14\times R$, au împărţit cu 2×3,14 lungimea aflată a meridianului şi au găsit raza pământului; iar cu ajutorul razei au aflat şi suprafaţa şi volumul lui.

Cel care a măsurat întâiaşi dată pământul, a fost un învăţat din Alexandria (în Egypt), care trăia acum vre-o 2000 de ani, — ceva mai târziu de cât Aristotel şi Alexandru Makedon. El a găsit

www.digibuc.ro

după măsurile de atunci, că meridianul prețuește 252.000 de *stadii* (un stadiu = 189 m.).

Unități de măsură. Pe vremurile acelea, și până târziu încoace, fiecare țară își avea măsurile sale; — de obiceiu măsurile erau luate după trupul omenesc: *palmă, picior, pas, cot, șchioapă,* etc. Și, fiindcă măsurile dintr'o țară nu se potriveau cu ale altor țări, (nu mai departe decât la noi: stânjenul de peste Milcov nu se potrivea la *palmă* cu cel de dincoace de Milcov), eră mare greutate la negustorie. De aceia, oamenii s'au înțeles in timpurile noastre să ia o măsură, nu după trupul omului, care e când mai mare când mai mic, ci după mărimea pământului, care nu se mai schimba. Și anume: după ce au măsurat *bine* meridianul, l'au împărțit în 40.000.000 și au hotărît ca una din aceste bucați să fie măsura de lungime numită azi *metru.*

Pentru distanțe mai mari, bunăoară pentru șosele, se întrebuințează *kilometru* (1000 m.), iar pe mare, *mila marină* (1852 m.). Inainte vreme, întinderile mari se prețuiau cu ziua de călătorie. Se zicea bunăoară: de colo până colo mergi într'atâtea zile; ca și cum toți, ar fi mers la fel!

Exerciții. 1. Meridianul fiind o circonferința, e împărțit în 360°. Dacă întreg meridianul are o lungime de 40.000.000 m., cât de lung va fi un grad al meridianului?

2. Suprafața pământului e de 510 mil. km. — Apa e de două ori și jumatate mai întinsă decât uscatul. Câți kilometri patrați rămân uscatului și câți sunt înveliți cu apă?

3. *Alexandria* și *Sulina* sunt aproape pe acelaș meridian. Măsurați pe hartă ori pe glob, la ce depărtare se afla una de alta?

4. Daca un stadiu prețuește 185 m. și meridianul 40.000 000 m., cu cât se înșelase Eratostone în măsuratoarea lui?

5. Dacă toate gradele meridianului sunt egale, avea nevoe Eratostone să măsoare meridianul întreg?

Cum se îndreaptă călătorii pe fața pământului ca să nu se rătăcească?

Orizontul. Puncte cardinale. Când privești împrejur, ți se pare că dela un loc pământul se sfârșește, iar în *zare* vezi cerul ca o boltă ce s'ar sprijini pe coaja pamântului. *Linia aceia, unde ți se pare că cerul se atinge*

www.digibuc.ro

cu pământul se numeşte **orizont.** — Iţi vine să crezi că, dacă vei merge până acolo, ai să atingi cu mâna bolta cerului; dar aceasta e o înşelăciune a ochilor, căci cu cât mergi, cu atâta zarea sau orizontul fuge mai departe.

In fiecare loc ai mereu tot alte orizonturi, care nu mai seamănă cu cel dintâi, fiindcă sunt tot alte lucruri la orizont. Un singur lucru însă, *soarele*, se poate vedeà *pe ori şi ce orizont* dacă aştepţi pe loc mai multă vreme.

Punctul din zare, unde îl vezi arătându-se dimineaţa, se numeşte *Răsărit* (Est); locul unde se ascunde spre seară, se chiamă *Apus* (Vest). Partea orizontului în cotro se vede soarele la amiază se numeşte *Miază-zi* (Sud); iar cea opusă, (spre care el nu se arată niciodată), se cheamă *Miazănoapte* (Nord).

Aceste 4 puncte ale orizontului se numesc *puncte cardinale.* Dacă ştii pe unul, afli îndată şi pe celelalte şi astfel te poţi îndreptà repede la drum, chiar prin locuri necunoseute[1]).

Orientarea. Ca să ştii pe unde să te mai întorci în locul de unde ai plecat, trebue în fiecare loc să iei seama în ce parte răsare sau apune *soarele*, căci el singur te întovărăşeşte în orizontul fiecărui loc.

Şi dacă bunăoară, în fiecare dimineaţă ai plecat tot mereu *spre răsărit*, pentru a te întoarce acasă, trebue să apuci mereu tot spre locul, unde vezi că apune soarele adecă *spre apus.*

Elevii să arate în curtea şcoalei şi apoi pe hartă cele 4 puncte ale orizontului, şi să spună observând harta: ce-ar găsì în calea luì un călător, care porneşte din ţara noastră spre Răsărit, Apus etc.

---

[1]) De obiceiu, pentru a te îndreptà la drum, cauţi unde vine răsăritul. Răsăritul se mai cheamă şi orient. De acì vine vorba *orientare*, — când cauţi încotro să apuci la drum.

www.digibuc.ro

Rosa vânturilor. — Dacă în orizontul nostru însemnăm punctul Răsăritului şi al Apusului şi le unim cu o linie, apoi tăiem această linie cu o altă linie dusă perpendicular, vom căpăta o cruce ale cărei capete arată cele 4 puncte cardinale: N, S, E, V. Intre acestea mai putem duce pe la mijloc şi alte linii: NV, NE, SE, SV.

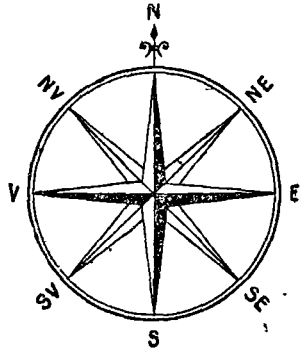

Şi astfel, crucea îşi îndeseşte ramurile: pare că e o *floare cu multe foi* puse unele printre altele, cum e rosa sau floarea de trandafir. In adevăr, figura alăturată se şi numeşte *roza* vânturilor, (fiindcă de obiceiu *vânturile* sunt numite după acea parte a orizontului de unde vin).

*

Dar când nu e soarele pe cer, cum ne orientăm? Noapteă, dacă cineva se rătăceşte, îşi îndreptează drumul privind tot sus spre cer. Caută mai întâi *carul cel mare;* duce o linie prin roatele lui din urmă, o prelungeşte cam de 5 ori, şi dă cu ochii de o stea luminoasă numită **steaua polară,** fiindcă vine în dreptul polului Nord. — Un copac, care ar creşte la polul Nord, dacă nu s'ar mai opri din creştere, ar dă cu vârful tocmai de steaua aceia.

Prin urmare, cine se întoarce noaptea cu faţa spre acea stea, are: înainte *Nordul,* în spate *Sudul,* în dreapta *Răsăritul,* în stânga *Apusul* şi deci îşi poate îndreptă calea, ca şi cum ar fi soarele pe cer.

Când însă e negură sau întuneric şi nu se văd nici

---

[1]) In vechime, oamenii nu prea călătoriau. Fiecare cunoşteă puţin pământ şi de aceia, fiecare neam se mândreă ca el trăeşte la mijlocul Pământului. Grecii făcuseră la *Delphi,* unde socoteau ei că e mijlocul nu numai al Greciei, ci al lumei, un buric de marmură, pe care îl împodobeau cu cordele. Din întâmplare a fost găsit în anii trecuţi de nişte lucrători, care săpau pământul acolo. — Şi în limba noastră vine câteodată vorba despre «buricul pământului».

www.digibuc.ro

stelele, putem găsì calea şi altfel: cu ajutorul **busolei.** Instrumentul acesta e o cutiuţă în care un ac lat stă cumpănit pe vârful unui ac subţire, aşà că se poate învârtì lesne de jur împrejur.

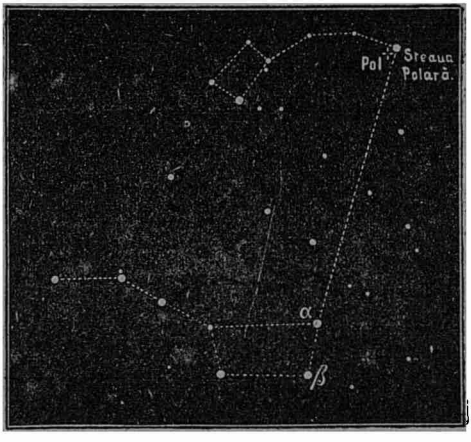

Carul mare şi mic.

Acul acela are un capăt *negru* şi unul *alb;* cel negru se întoarce mereu spre *Nord*, îndată ce pui cutiuţa jos şi laşi acul să se liniştească. Cu această cutie numită *busolă* poţi însemnà pe pământ în orice loc rosa vânturilor şi prin urmare poţi şti toate punctele cardinale,— poate să fie negura cât de deasă şi întunericul cât de mare.—Capătul alb arată totdeauna miază-zi, cel negru miază-noapte, iar o linie perpendiculară pe direcţia acului arată Răsăritul şi Apusul.

Când însă n'ai nici busolă şi te afli într'o pădure, ca să nu te rătăceşti, ieai seama la muşchiul de pe copaci. El stă îngrămădit mai mult pe partea din spre *Nord* a trunchiurilor, ca şi cum ar vrea să apere copacii de frigul dinspre miază-noapte.

*

II. Cine se uită numai la soare, la stele, la muşchiu şi chiar la busolă tot se poate rătăci. Bunăoară, dacă te-ar luà cinevà într'o noapte şi te-ar duce într'o ţară depărtată, a doua zi când ai vedea soarele răsărind, ai şti încotro să apuci, spre a te întoarce acasă? (chiar dacă ţi-ar spune şi cum se chiamă locul acela şi cele dimprejur).

De aceia, azi, pentru cel care călătoreşte, mai de preţ decât busola, soarele, stelele ori muşchiul de pe

www.digibuc.ro

copaci e *harta*. Insemni pe hartă locul de unde ai plecat şi îndată ce ajungi într'un loc nou, scoţi harta şi o aşezi (cu ajutorul busolei) să vie partea de sus spre Nord, răsăritul la dreapta, apusul la stânga şi miază-zi jos; şi, cu harta în mână, ştii să umbli acolo întocmai ca împrejurul casei unde te-ai născut. Poţi să fi şi dormit pe drum, că îndată, cu ajutorul hărţei, poţi arătă fără greş în ce parte vine locul de unde ai pornit la drum, şi prin urmare ştii în ce parte să apuci, dacă vrei sa te întorci înapoi.

Azi, fără hartă, nu călătoresc decât oamenii fără învăţătură sau cei leneşi, care întreabă mereu pe alţii încotro să apuce.

Cu o harta a împrejurimii ori cu planul oraşului în mâna elevii sa se orienteze singuri cu ajutorul busolei asupra unor puncte ştiute: *sate, râuri, poduri*, etc. din apropiere. In timput excursiunilor, să se facă exerciţii de orientare cu harta şi busola în locuri necunoscute.

Liniile trase pe glob

(Căutarea unui loc pe hartă)

Cum poţi să găseşti lesne un oraş sau un sat, când sunt atâtea de multe pe hartă sau pe glob?

Eată cum: Prindem globul între nişte *linii ajutătoare*, ca şi cum am legà un pepene cu o reţea de sîrmă.

a) Mai întâi îl încingem pe la mijloc, la egală depărtare de cei doi poli, cu o linie. Aceasta se numeşte **Equator** (fiindcă împarte pământu drept în 2 jumătăţi).

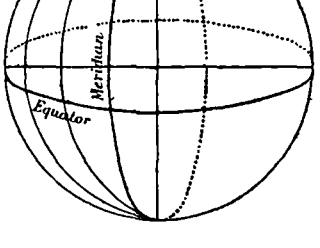

b) Apoi împărţim circonferinţa Equatorului, ca pe orice altă circonferinţă, în 360°; pe la semnele de împărţire, ducem linii cari să treacă prin cei doi poli. Aceste linii sunt nişte circonferinţe şi împart şi ele globul în 2 jumătăţi (cum ar fi de ex. dungile unui pepene

www.digibuc.ro

verde, care merg fiecare dela codiţa pepenului până la capătul lui de jos). Aceste circonferinţe se numesc **meridiane.**

c) In sfîrşit, alegem un meridian; îl împărţim iarăşi în părţi egale (90 de părţi dela Equator până la polul Nord

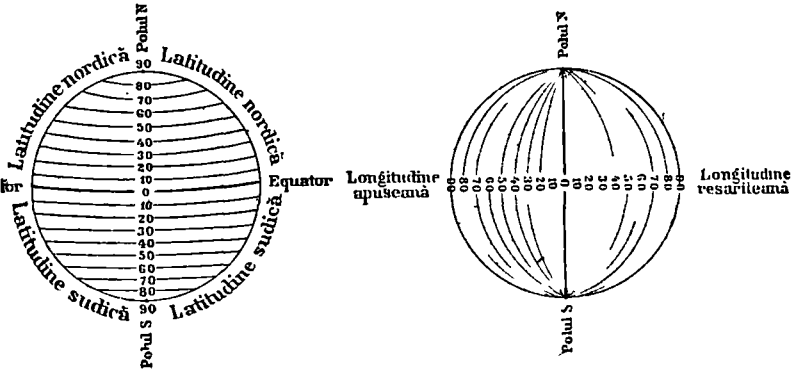

şi 90 dela Equator până la polul Sud), iar pe unde vin semnele, ducem nişte *circonferinţe paralele* cu Equatorul. Ele se numesc mai scurt **paralele** şi nu mai împart globul în două părţi egale.

Iată acum în ce fel găsim un oraş sau un sat pe glob ori pe hartă: s'a hotărît ca un meridian, cel de lângă Londra, să fie numit *primul meridian.* Şi, în loc să zici că Ploeştii, de pildă, se află la Răsărit de Londra, zici hotărît: Ploeştii stau pe al 26-lea meridian, începând numărarea cu cel de lângă Londra. Sau mai scurt: Ploeştii se află cu 26 grade mai spre răsărit de Londra.

Depărtarea aceasta în spre răsărit sau în spre apus de primul meridian se numeşte depărtare în *lungime* sau **longitudine.** Longitudinea Ploeştilor 26°, e *răsăriteană*, fiind-că acest oraş se află la răsărit de primul meridian; dacă ar fi vorba de un oraş spre apus de primul meridian, longitudinea lui s'ar numi *apuseană.*

Dar nici atât nu-i de ajuns, ca să afli unde sunt

www.digibuc.ro

Ploeştii pe hartă. Căci, pe meridianul al 26-lea, spre răsărit de Londra, sunt înşirate dela un pol până la altul o mulţime de sate şi oraşe (între altele, Giurgiu) având toate aceeaş longitudine. Deci, după ce ai hotărît pe care meridian stă un oraş, trebue să mai hotăreşti şi locul unde se află el pe acel meridian.

Şi anume: măsurăm depărtarea sa de Equator sau **latitudinea** sa. Aşà, începând dela Equator, găsim că Ploeştii stau pe meridianul al 26-lea, *unde acest meridian se întretae* cu paralela 45°.

Acuma, locul oraşului nostru e deplin hotărît, fiindcă nici un alt oraş din lume nu mai are longitudinea 26 spre răsărit de primul meridian şi latitudinea 45° spre Nord de Equator.

Când ai plecat de acasă încotrovà, e destul să scrii îndată că te afli pe cutare meridian, la cutare departare de Equator şi îndată cu harta în mâna, cei de acasă ghicesc, fără să le spui numele locului unde te afli [1]).

Latitudinea locurilor aşezate la Nord de Equator se numeşte *nordică;* iar a celor dela Sud de linia Equatorului se numeşte *sudică*.

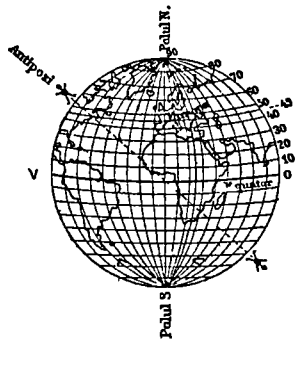

Longitudinea se măsoară pe Equator, numărând până la 180° spre răsărit şi 180 spre apus, după cum locul de care e vorba se află spre răsărit ori spre apus de primul meridian. Latitudinea se măsoară pe orice meridian: 90 spre Nord şi 90° spre Sud.

Exerciţii. — 1. Pe *globul neg* tragem cu creta Equatorul, apoi primul meridian şi le gradam. Luăm la întâmplare un punct A.

Ducem meridianul şi paralelul acelui loc şi presupunem că acol un calator, care a plecat dela şcoală.

[1]) Să se facă exerciţii în felul acesta: unde e călătorul care se afla la 45° longitudine răsăriteană şi 40° latitudine nordica? etc.

www.digibuc.ro

Elevii să caute pe *globul scris:* ce țară și ce oraș ori sat e în punctul acela (A); să treaca apoi la *hartă,* și să vadă dacă se potrivește ca departare de primul meridian și de equator.

Dimpotriva: luăm pe *hartă* un oraș; cetim longitudinea și latitudinea sa. Il cautam și pe *globul scris,* să vedem, unde vine pe pământ și dacă e la aceiași longitudine și latitudine. In fine, determinam locul acestui oraș și pe *globul negru,* să vedem dacă poziția lui față de poziția orașului din A e întocmai ca pe harta sau pe globul scris.

2. Sa se caute antipozii[1]) diferitelor orașe din România.

3. Daca un grad e de 111 km., câți kilometri trebue să mergi pe meridian, ca sa ajungi dela Ploești la Equator?

Cum se mișcă pământul

Mai înainte vreme, oamenii socoteau că pământul stă pe loc, iar soarele și planetele se învârtesc împrejurul lui[2]). Adevărul e că soarele (care e de 1.300.000 ori mai mare decât pământul) stă pe loc, iar planeta noastră și celelalte planete născute din el îi dau mereu ocol, întocmai ca niște sfârleze mici.

1. **Mișcarea de rotație.** In timp de 24 ore, tot pământul se învârtește dela apus spre răsărit împrejurul său (ca o roată împrejurul unei osii închipuite, care ar trece prin cei 2 poli).

2. Cu ce dovedim noi că pământul se învârtește împrejurul său?

[1]) Pamântul fiind rotund, daca am înfige la picioare o vergea care sa treacă prin centrul pământului și sa-l strabată până dincolo, ar lovi acolo în talpa alți oameni. Aceia pe numesc *antipozii* noștri, adecă cei cari stau cu *picioarele împotriva* noastra.

[2]) Grecii credeau ca pamântul e în chipul unui talger pe ale carui margini mergeà de jurîmprejur un râu grozav de mare numit *Oceanul.—Soarele* în fiecare dimineața se suià pe cer într'un car de aur cu patru cai, iar spre seara se coborà la apus în ocean; acolo se urcà pe o corabie și peste noapte se întorceà prin prejur, pe râul Oceanului, earaș spre rasarit, de unde se înălțà a doua zi din nou pe cer.

www.digibuc.ro

Cine cade din tren sau din trăsură e aruncat totdeauna înainte, fiindcă într'acolo îi face vânt trăsura ori trenul. Acuma, dacă şi pământul se învârteşte dela apus spre răsărit, trebue *să tinză a repezì spre răsărit tot ce se află pe dânsul.*

Şi în adevăr, lăsând o peatră din vârful unui turn, ea nu cade drept la temelie, *ci puţin mai spre răsărit,* căci pământul, ca şi trenul, asvârlă în cădere tot ce poartă pe dânsul în spre partea încotro se învârteşte şi el [1]). — La piatra lăsată din turn se simte aceasta; noi, care călcăm pe faţa pământului, nu simţim că globul pământesc ne face vânt spre răsărit.

De ce ni se pare nouă atunci, ca pamântul sta şi soarele se mişca dela rasărit spre apus?

Asta e o parere, ca şi când eşti într'un tren şi ţi se pare ca stai, iar pomii fug înapoi; — pe când în faptă tu eşti, care mergi înainte, iar ei stau pe loc.

Exerciţiu. O lampă închipueşte soarele. Un petec de hârtie lipit pe glob deasupra oraşului unde e şcoala, închipueşte un om. Un elev învârteşte globul dela Vest spre Est. — Când hârtia intra în lumina lampei, omul din locul hârtiuţei ar zice: *lampa se aprinde,* adecă rasare soarele. Când ar ajunge în dreptul lampei, ar zice: soarele e sus, la amiazi. Când s'ar coborî sa intre din nou în umbră, iaraş ar zice: soarele se coboara spre apus, adica *lampa se stinge.*

Adevărul e ca lampa a stat pe loc şi *arde mereu;* iar globul învârtindu-se împreuna cu omul (adecă hârtia) dela apus spre rasarit, acestuia i se pare că s'a mutat lampa dela rasarit spre apus.

— Cât mai mulţi elevi sa faca, daca se poate, învârtirea aceasta a globului în faţa clasei şi sa-şi închipuească cel ce face învârtirea ca el ar stà pe glob în locul hârtiei, pentru a spune celor de faţa; când i s'ar pareà ca lampa luminează ori se stinge.

---

[1]) Daca cerci sa ţinteşti un stâlp de telegraf, când treci cu trenul în dreptul lui, *nu nimereşti.* Piatra cade totdeauna în partea încotro merge trenul. Şi de asemenea: dacă dai drumul unei pietre sa cada în apă, când trenul trece peste un pod înalt, vezi ca piatra nu cade drept în jos, ci cade în partea încotro merge trenul, cu toate că nu i-ai facut vânt într'acolo nicidecum.

www.digibuc.ro

Mişcarea de 24 de ceasuri în jurul osiei se numeşte mişcare de *rotaţie* (ca a unei roţi). Când ne aflăm în faţa soarelui, zicem că e *ziuă;* când trecem în umbră şi nu mai vedem soarele, zicem că s'a făcut *noapte.*

II. **Mişcarea de revoluţie.** Când te uiţi la o sfârleză, vezi nu numai că se învârteşte repede împrejurul ei, dar în acelaş timp face şi rotocoale mai mari, — când ţi se pare că deabia se mai mută din loc.

Aşà şi pământul. In fiecare 24 de ceasuri (într'o zi şi o noapte) se învârteşte deplin în jurul osiei, iar în 365 de zile face pe încetul, ca sfârleaza, un *ocol mare împrejurul soarelui* şi apoi vine iarăşi la locul de unde a plecat.

Această ocolire anuală împrejurul soarelui se numeşte mişcare de *revoluţie*, iar drumul urmat de pământ în acest timp nu e o circumferinţă, cum e aria, ci o *elipsă.*

Exerciţiu. Să se facă o elipsă cât de mare în spaţiul clasei. Intr'un focar să se aşeze cevà, care să închipuiască soarele, iar un elev să poarte globul pe această elipsă învârtindu-l mereu dela V.—E., ca sa arate, cum se face mereu zi şi noapte pentru petecul de hârtie, care închipueşte uń om.

Cum e aşezat pământul în timpul mişcărei sale împrejurul soarelui?

Dacă osia pământului ar sta dreaptă (perpendiculară) pe planul *elipsei,* oriunde ar fi pământul în călătoria lui împrejurul soarelui, acesta i-ar puteà luminà amândoi polii: linia care ar despărţi jumătatea umbrită de cea luminată ar fi un meridian; aşà că, în fiecare 24 de ceasuri, orice om ar putea stà 12 ceasuri în umbră şi 12 la lumina soarelui. Zilele ar fi în tot timpul anului egale cu nopţile.

Exerciţiu. Un elev sa îndrepteze axa globului. Sa eşeze globul undeva pe linia elipsei din clasa; să se aprinda apoi lumânarea, care închipueşte soarele, şi sa se tragă cu creta linia, care desparţeşte *lumina de umbră.* Linia aceasta va trece prin cei doi poli şi va împarţi toate paralelele în 2 jumataţi. Ea va fi un meridian.

Sa se lipeasca apoi în lungul acelui meridian pe *fiecare pa-*

www.digibuc.ro

ralelă câte o foiță de hârtie și se va vedeà că toate se arată în fața lămpei în acelaș timp și în acelaș timp se ascund. Și cât timp merg în fața lămpei, atâta timp merg și în umbră,—oriunde ai vrea să așezi globul pe elipsă.

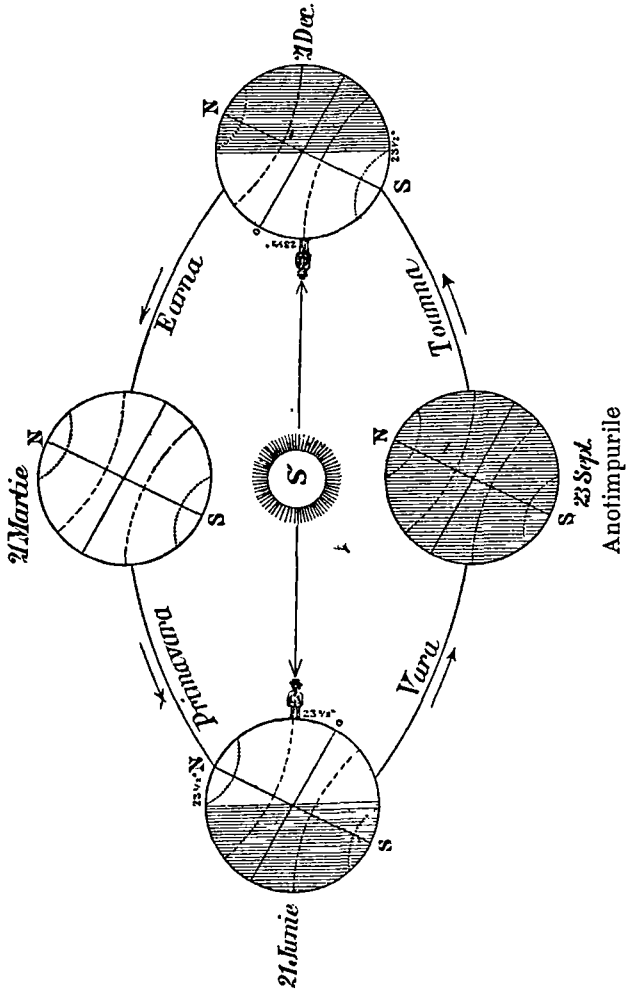

In faptă, în *tot timpul călătoriei sale în jurul soarelui,* pământul stă plecat cu $23\,^1/_2{}^0$ mereu în *aceeaș parte,* cum arată figura de mai sus.

www.digibuc.ro

De aici urmează că:

1. In *Decembrie* [1]), un ţinut destul de mare ($23\,^1/_2{}^0$) împrejurul polului *nordic* rămâne în timp de mai multe rotaţii mereu în *umbră*. Oamenilor de pe acolo (hârtiuţilor), cu toată învârtirea pământului, nu li se mai arată soarele; pe când din contră, un ţinut întins până la $23\,^1/_2{}^0$ împrejurul polului *sudic* e atunci mereu *luminat*.

Un elev să arate, că cercul de lumină şi umbră nu mai tae în această lună paralelele în două părţi egale, de oarece el *nu mai trece prin cei doi poli*. Să lipească apoi o hârtie pe paralela 45^0, ca sa se vadă că noi, Românii, fiind aşezaţi aproapè de 45^0, mergem puţin în faţa soarelui şi mai mult în umbră. De undę urmeaza că, în Decembre, *noaptea noastră e mai lungă* decât ziua.

2. Păstrând mereu aplecarea în aceiaş parte şi învârtindu-se mereu, globul ajunge în *Marte* să-şi arate la soare deopotrivă amîndoi polii,—cu toate că e aplecat.

Linia umbrei şi a luminei tae toate paralelele în 2 părţi egale. Peticul de hârtie de pe ori şi ce paralela (prin urmare şi cel de pe 45^0, în România) merge în faţa luminei tot atâta, cât şi în umbră. Ziua e deci peste tot pământul deopotrivă cu noaptea.

3. Cu aceiaşi aplecare ajunge apoi în *Iunie*. Acuma polul Nord e luminat mereu în timp de mai multe rotaţii, pe când cel dela Sud stă ascuns în umbră.

Hârtiuţa lipită pe 45^0 va arătà, că ţara noastră face în faţa soarelui un drum mai lung decât în umbră. De aceea, în timpul verei, *ziua e mai lungă* decât noaptea.

4. In *Septembrie*, lumina şi umbra e ca în Iunie. Ziua e ègală cu noaptea.

In sfârşit, globul se întoarce iarăş în Decembrie şi astfel anul s'a împlinit împărţindu-se în timpuri deosebite: *Primăvara*, *vara*, *toamna* şi *earna*, *pricinuite numai de plecarea axei* pământeşti într'o parte. — Dacă ai

[1]) Vezi în figura toate poziţiile pământului. (Atlas, pag. II.)

www.digibuc.ro

îndreptă axa, zilele ar fi egale cu nopţile, iar vremea ar fi pe la noi mereu ca primăvara, în luna lui Martie: n'ar mai fi earnă, vară sau toamnă.

Dar daca osia pamântului ar fi şi mai plecată decât astăzi, ce s'ar întâmplà cu ţara noastra? — Un elev să plece mai mult globul şi, urmarind mişcarea peteculuì de hârtie lipit pe 45°, să spună dacă nu cumvà nopţile ar fi earna şi *mai lungi* decât azi şi prin urmare earna şi mai grea.

Cele cinci zone. Aplecarea pământului face ca în Decembrie, cei ce trăesc împrejurul polului Nord (până la o depărtare de 23 ½) să nu vadă soarele în timp de mai multe învârtiri ale pământului împrejurul osiei sale. Acest ţinut *întunecat* se numeşte *zona polară boreală*, iar paralela 66 ½°, care o înconjoară, se chemă *cerc polar arctic.*

Tot atunci, la celălalt pol e mereu lumină până la o depărtare de 23 ½°. Ţinutul acesta luminat se numeşte *zona polară australă*, iar paralela, care îl mărgineşte, se cheamă *cerc polar antarctic.*

In Iunie se întâmplă tocmai din contră: zona polară dela Nord e luminată, iar cealaltă e întunecată.

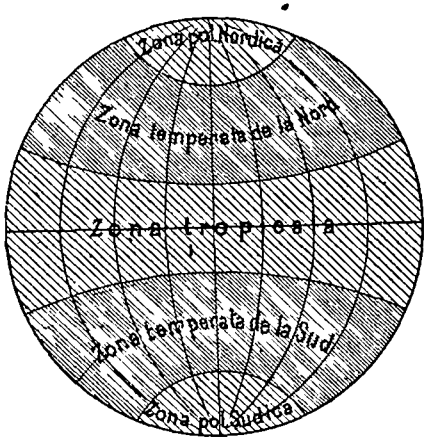

Zonele

Zonele acestea se mai numesc şi **zone reci.** Cât ţine noaptea cea lunga (adeca earna), cade la poli atâta zapadă, încât peste vara nu se poate topì toata. De aceea, împrejurul polilor, e aşà de multa ghiaţa, încât nimeni n'a putut răsbì să vada ce va fi acolo. Unul a plecat cu balonul, să se uite de sus, dar nu s'a mai întors nicì până azi. Alţii încearca sa se apropie de poli cu sănii trase de câini.

www.digibuc.ro

2. Pe lângă cele 2 zone *reci*, avem la mijlocul sferei pământeşti o fâşie **caldă.** Căci, oriunde ar fi pământul în călătoria sa anuală împrejurul soarelui, fâşia dimprejurul equatorului are zilele şi nopţile deopotrivă tot anul. Acì nu e earnă şi vară, ci e veşnic aceeaş *căldură.* Zona, unde soarele bate drept în creştetul capului, se întinde de o parte şi de alta a Equatorului până la 23½°. Cele 2 paralele dela marginea ei se numesc *tropice:* al *Racului* la Nord şi al *Capricornului* la Sud.

Soarele *pare* că se plimbă în timp de un an peste capetele oamenilor dela un tropic până la celălalt. Când le vine în creştet, ei n'au umbră de loc şi e grozav de cald.

3. In sfârşit, între tropice şi cercurile polare au mai rămas două zone sau fâşii, în care jumătate de an zilele sunt lungi şi călduroase, iar altă jumătate sunt nopţile lungi şi deci e frig, dar nu aşà de groaznic ca la poli. Aceste zone mijlocii se numesc **temperate;** asta înseamnă că aici căldura e mai *stâmpărată* ca la equator, iar frigul mai stâmpărat decât cel dela poli.

www.digibuc.ro

PARTEA INTÂIA

I. Atmosfera

1. **Grosimea.** In toate părţile, pământul e învelit în aer ca într'o haină. Cât o fi de groasă pătura aceasta numită *atmosferă,* nu se poate şti hotărît. Până la marginea ei de sus nu s'a urcat nimeni, de oarece, cu cât te sui, cu atât aerul se *rărește*, nu mai poţi răsufla şi mori. — Dar înainte de a murì din lipsa aerului, îngheţi. Căci jos, unde se opresc razele soarelui şi se încălzește coaja pământului, e cald şi aerul; apoi cu cât te sui mai sus, cu atâta *frigul* creşte.

Dovadă: pe vârfurile munţilor înalţi, zăpada nu se mai topeşte niciodată; pe când în câmpie plouă, sus pe munţi ninge chiar şi în mijlocul verei.

De aceea, călătorii, care se sue cu balonul în atmosferă, fie că se înalţă iarna, când jos e zăpadă, fie că se sue vara, când se coc cireşele, ei se îmbracă cu cojoace şi pantaloni îmblăniţi, fiindcă sus e totdeauna un *ger* groaznic.

2. **Vântul.** Dacă aerul ar fi deopotrivă de cald măcar pe faţa pământului, haina aceasta numită atmosferă ar stà liniştită. Deseori însă vedem că aerul se mişcă şi zicem: adie sau *bate vântul.*

Cauza e aceasta: Dacă scoarţa pământului se încălzeşte cevà mai tare într'un loc (de ex. pe un şes, unde nu-s copaci să ţină umbră), aerul de acolo se încălzeşte şi se *umflă* — bunăoară ca ferul pus la foc.

www.digibuc.ro

Umflându-se se răreşte, se ridică în sus, ca fiind mai uşor, iar aerul rece dimprejur porneşte atunci să umple locul rămas deşert. Astfel se naşte *vântul.*

Cum se face schimbul între aerul rece şi cel cald, se poate vedeà lesne iarna; aerul încălzit se ridică şi iese pe deasupra uşeî, iar cel rece (mai greu) vine pe sub uşă sa umple iarăşi camera.

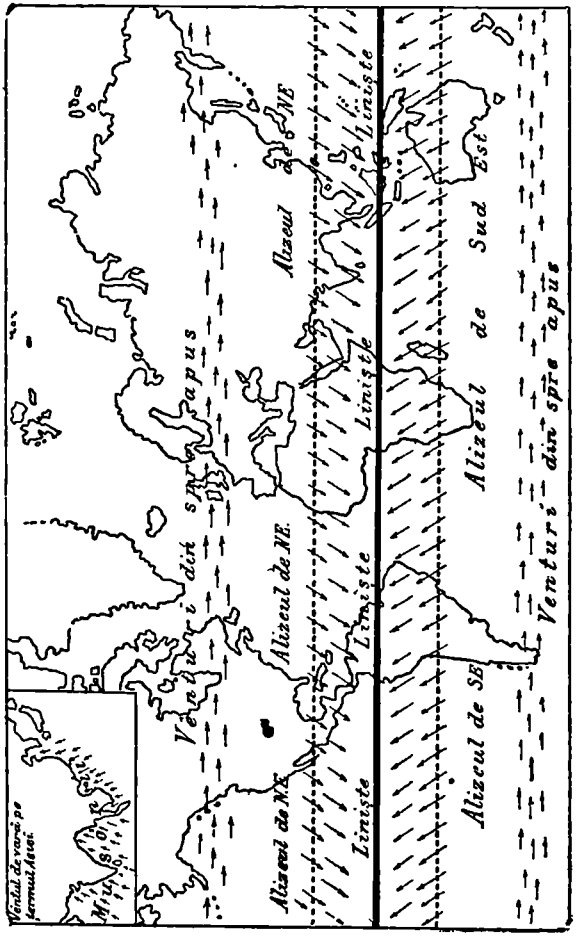

Cum bat vânturile pe faţa pământului.

3. **Regula vânturilor.** Pe la noi se zice «schimbăcios ca vântul»; aiurea însă vântul nu se schimbă de loc: ştii în tot timpul anului dincotro el bate.

www.digibuc.ro

a) **Ţinutul liniştit** dela Equator. Pe aproape de Equator, razele soarelui cad perpendicular, iar aerul încălzindu-se se umflă în sus (de pildă ca aluatul), *fără să bagi de seamă că se mişcă.* Pe acolo poţi zice că *nu bate vântul.*

Ridicarea aerului începe dimineaţa, dupa rasaritul soarelui, ndată ce scoarţa pamântului se încalzeşte. Aerul care se înalţa, ajunge pe la ceasurile 2 sus de tot; dovada sunt aburii plecaţi cu el de dimineaţa, care acum se racesc şi cad înapoi în chip de ploaie. De aceea, la Equator, sunt ţinuturi unde ploua regulat *în fiecare de amiază,* iar coaja pamântului fiind satula de apa, erburile cresc vazând cu ochii, şi-s totdeauna verzi.

b) **Alizeele.** Ridicându-se aerul dela Equator, rămâne un fel de gol; iar aerul mai rece dimprejur porneşte într'acolo, să umple locul gol. Aşà se face că la Nord şi la Sud de Equator bat mereu 2 vânturi numite *alizee.*

Pe uscat, unde bat vânturile acestea, e o secetă grozava: nu ploua cu anii; coaja pământului e uscata şi goala, de oarece plantele nu pot creşte fară apa. Astfel se face ca, verdeaţa veşnica dela Equator e marginita şi spre nord şi spre sud de 2 pustii (vezi Sahara şi Kalahari).

(De ce nu ploua pe unde bat alizeele? Fiindca aerul mergând spre Equator, unde e mai cald, se *încalzeşte,* în loc sa se racească; iar un vânt nu lasa apa din el, pâna nu se racoreşte. De ex.: iarna, când suflì pe geam, se prinde îndata ceaţa, fiindca aerul ieşit cu aburi din gura se poate racì pe geam. Vara însa nu, cu toate ca şi vara aerul ieşit din plamâni cuprinde umezeala)

---

[1]) **Ploaia.** Aerul, ori că se încalzeşte ori ca se raceşte, tot aer ramâne. Atmosfera are însa şi *aburi* luaţi din ocean; aceştia, îndata ce aerul să raceşte, se prefac în picaturi de apa şi cad jos în chip de ploaie.

Aburii însă *nu se pot răci şi nu se pot preface în picături de ploaie,* decât dacă aerul se ridică în *păturile de sus* ale atmosferei, sau dacă vântul dă de un *munte.* Altfel, degeaba aduce vântul aburi de pe mari, fiindcă ei ramân şi pe uscat tot aburi, nu cad jos la pământ să dea apă izvoarelor şi radacinei plantelor.

www.digibuc.ro

c) **Contra-alizee.** Ce se face cu aerul ridicat la Equator? — După ce ajunge sus, se împrăştie: o parte apucă spre Nord, alta spre Sud, formând pe deasupra alizeelor alte două vânturi contrare numite *contra-alizee.*

Prin urmare, aerul, care se înălţase la Equator, se coboară înapoi spre faţa pământului, tocmai pe la 30° latitudine, încheind astfel două inele.

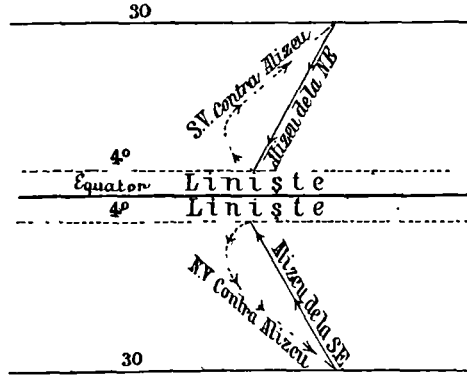

Alizeu şi contra-alizeu

Pe Tenerriffa (în insulele Canare) e un munte de 3.711 m. Cine se suc până în vârf, simte *amândouă* vânturile. La poalele muntelui bate alizeul, adica aerul se mişca spre Equator; pe vârful lui dimpotriva, bate contra-alizeul, adica aerul se întoarce înapoi. Jos norii se târasc spre Equator, iar pe sus alţi nori pornesc spre poli.

* **Marea sub alizee.** Pe cât e de trist uscatul în pustiile pe unde bat alizeele, pe atâta e de frumoasa marea. Peste intinsa pustietate a apelor se ridica bolta limpede a cerului veşnic senin. Valurile marei de un albastru închis sunt liniştite, iar corabierul n'are sa se teama de nimic; pânzele umflate de alizeu, îi duc corabia acolo unde vrea el. De aceea, Spaniolii numeau marile acestea de sub alizee, mari pentru *cucoane*, adica fara primejdie pentru corabieri.

Indata însa ce te apropii de Equator, vântul se potoleşte; pânzele cad ca aripile unei pasari lovite de glonţ; corabia îşi încetineşte mersul, pare ca adoarme; în loc de senin, nori mari şi grei se ivesc în zare, şi în curând te găseşti într'un ţinut veşnic

www.digibuc.ro

leguros şi ploios. Vântul lipsind, aerul e înaduşător; păcla se coboară până în faţa apei, iar corăbierul se simte coprins de o toroeală neînţeleasă.

Aci e ţinutul equatorial, cel totdeauna liniştit şi înourat, are sta ca un hotar neclintit între ţinutul senin al alizeului de Nord şi al celui de Sud. — In vremea veche, când corabiile n'aveau maşini, ci numai pânze, erà o mare primejdie să te rătăceşti în aceste ţinuturi fără vânt... Corabia erà în pericol sa stea pe loc u saptămânile.

d) **Vânturi din spre apus.** In sfârşit, dacă trecem de 30° şi înaintăm spre poli, vânturile *nu mai bat* aşà de *egulat.* De obiceiu se simte însă mai mult vântul care bate *dinspre apus.* Cine s'ar aflà la poli — mai ales la polul Sud—s'ar găsì în mijlocul unui vârtej, unde aerul se mişcă mereu dela dreapta spre stânga, întocmai ca un cal pe o arie.

II. Oceanele

(Invelişul lichid)

Apa învelește bine cam trei sferturi din faţa pământului, iar restul rămâne uscat.

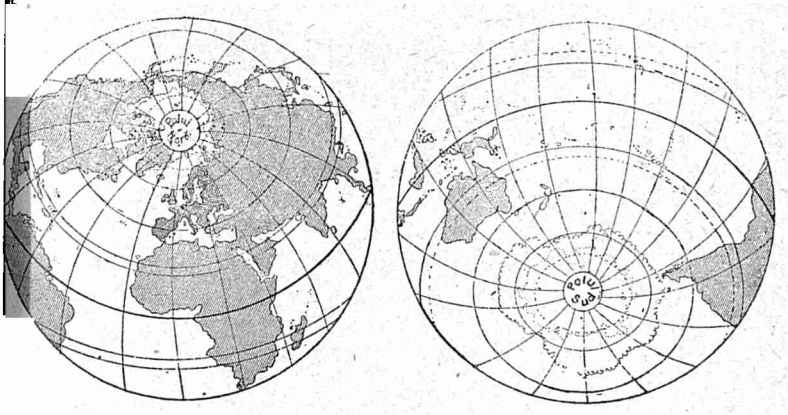

Dacă aşezi globul aşà, încât să ai drept în faţă Noua-Zelandă, mai peste tot vezi *numai mări.* Din contra, dacă întorci globul şi-ţi aşezi Anglia în faţa, vezi iarăşi multă apă, dar vezi şi părţile uscate ale coajei, ca niste *insule* ieşite în faţa marei.

www.digibuc.ro

Uscatul e așà dar puțin față de mări; prin urmare, dacă netezi scoarța pamântului, aruncând munții și dealurile în ma apa s'ar întinde deopotriva peste tot *globul* pământesc, iar planet noastra ar fi îmbrăcata cu o patura de apa groasă pretutinde de 2.500 m. Un munte cum e Negoiul abia s'ar mai zări din ap

1. **Oceane.** Intinderile cele mai mari de apă *sa rată* și stătătoare, se numesc *oceane.* — Invelișul de ap al pământului se împarte în mai multe ținuturi:[1])

Oceanul Pacific acoperă singur aproape jumătate pământului. El e cel mai adânc și mai vechiu. E ro tund ca o căldare.

Când fundul lui s'a lăsat în jos, a apasat *în lături,* cu apasă în lături orice dop bătut în silă. De atunci, malurile sa s'au ridicat în chip de *munte,* iar în unele locuri lava a țâșnit pr crăpaturi. Ea curge încа și până în ziua de azi din zecile d vulcani, care se țin lanț împrejurul acestui ocean, făcând u adevărat *cerc de foc.*

Magellan însă, neavând nici o furtună în timp de 100 zil cât a mers cu corabia în curmezișul lui, l'a numit oceanul «c *pașnic*» = Mar *pacifico.* — Intâmplarea îl făcuse să teacă tocmai p aproape de Equator, unde sunt vânturi liniștite.

Oceanul Atlantic e mult mai nou și e lung (ca în chipul unei văi întoarse ca un S).

In vechime se credeà ca a fost acolo un continent, *Atla d* care s'ar fi cufundat sub apa. De aci i s'a tras numele oceanul

Oceanul Indian, numit astfel după țara *Indiei,* ca înaintează în el ca o pană, pare mai mult ca un go al Oceanului Pacific.

Dar, la dreptul vorbind, și Pacificul, și Atlanticul, și India n și oceanul *polar dela Sud,* fac împreună un singur ocean. Num oceanul polar *Nordic* e mai bine mărginit, fiind cuprins între As Europa și America de Nord.

---

[1]) Intinderea oceanelor:

Oc. Pacific	176 mil. km. p.	Mediterana	2½ mil. km. p.
» Atlantic	90 » »	M. Neagră	453.000 »
» Indian	74 » »	M. Baltică și M. Roșie, fieca	
» Polar de S.	15½» »	cu puțin mai mică decât	
» Polar » N.	13 » »	Neagră.	

www.digibuc.ro

2. **Mările.** O întindere de apă mai mică decât oceanul, dar tot sărată şi stătătoare, se numeşte *mare.*

a) *Mări adânci.* Sunt unele mări tot adânci ca şi oceanele. De ex.:

Marea dintre *Europa* şi *Africa;* marea coprinsă între cele două *Americi,* şi marea dintre *Asia* şi *Australia.*

Marea dintre Europa şi Africa se numeşte *Mediterana* (adică e închisă în mijlocul uscatului). După împrejurimea lor, şi celelalte două sunt de asemenea tot nişte mări *mediterane.*

Unde sunt azi aceste mari, scoarţa pamântului s'a cufundat; de aceia, ele sunt *adânci* ca şi oceanul şi pline de *insule,* adeca de bucaţi ale uscatului, care au ramas în sus ca nişte stâlpi în-

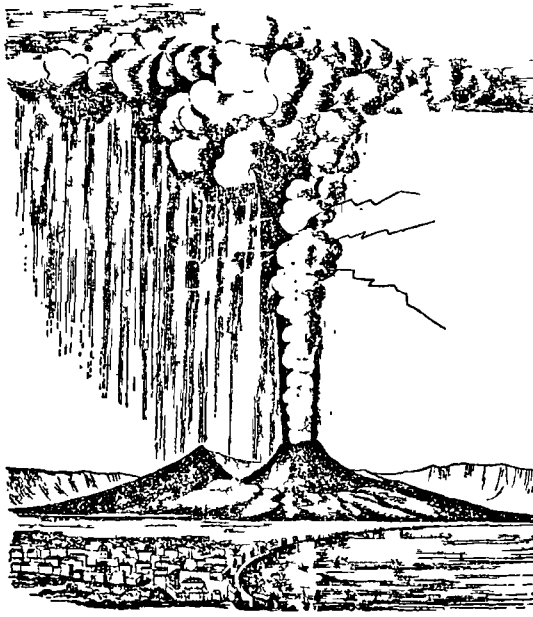

Isbucnirea vulcanului Vesuv.

conjuraţi de apa marei. Fundul lor nu s'a aşezat nici până azi; pentru aceasta, *cutremurile* sunt dese, iar *vulcanii* svârl mereu lava afara. Dovada vulcanul din Martinica, unde au pierit anii trecuţi

www.digibuc.ro

orașe și sate întregi sub lavă. Tot așà e și Vesuvul care as
iarnă a acoperit cu cenușă și lava un sat întreg.

b) *Mări puțin adânci.* Mai sunt și alte mări, d
cu mult mai puțin adânci. Așà e bunăoară marea *N*
dului și *Baltica.*—Un turn—și chiar un brad înalt—și-

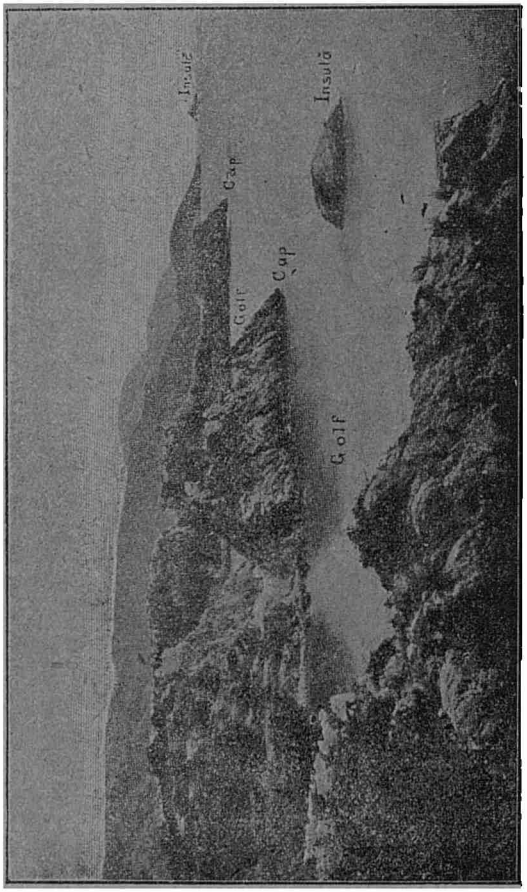

Țărmul mărei crestat de golfuri.

arătà mai peste tot vârful, dacă le-ai cufundà în aces
mări.

Mările acestea s'au născut din prelingerea apei as
pra șesului învecinat. Dacă apa s'ar uscà, ai trece de

www.digibuc.ro

uscat pe fundul lor, fără să bagi seama, — ca şi cum ai merge pe un şes puţin aplecat; pe când, dacă s'ar usca Mediterana, din Grecia ori din Algeria te-ai coborî spre fundul mării, întocmai ca pe coasta unui munte.

c) *Golfuri.* Ţărmul mărilor şi oceanelor nu e neted ca marginea unei farfurii, ci e crestat. In crestăturile acestea pătrunde, se înţelege, apă.

O crestătură din ţărm plină de apa mării sau a oceanului se numeşte *golf.*

d) *Lac sărat.* Uneori golful e astupat la gură de nisipul adus de valuri. Atunci rămâne o întindere de apă înconjurată de toate părţile de uscat. De ex. lacurile din sudul Basarabiei.

O întindere de apă mai mică decât marea şi înconjurată din toate părţile de uscat, se numeşte *lac.*

Raşelm a fost odata golf al mării Negre. Azi e aproape să ajungă lac adevărat, iar apa se va îndulci pe încetul. Lacuri sărate sunt şi departe de mare, unde pământul e amestecat cu sare.

e) *Aburi, nori.* Din pricina căldurei, apa mărilor se ridică în chip de *abur,* iar îngrămădirea aburilor face *norii.* Aceştia aduşi de vânt, ajung deasupra uscatului şi, de câte ori se răcesc, cad pe pământ în chip de *ploae.*

Mai ales se racesc norii, când vântul îi duce peste munţi ale căror vârfuri sunt mai totdeauna reci. De aceea, ploile celc mai multe cad pe munte, nu pe şesuri.

f) *Izvor* şi *Pârâu.* Apa de ploae intră în pământ şi, se coboară în jos, cum se lasă dintr'un burete muiat, când îl aşezi pe masă. (Dela o vreme vezi că deasupra el rămâne svântat, iar dedesupt ies şiroae în dreapta şi în stânga).

Locul, unde se întâmplă ca apa să iasă din pământ şi se arată iarăşi la lumina zilei, se numeşte *izvor;* iar şiroiul sau cureluşa de apă, care şerpueşte apoi mai la vale, se numeşte *pârâu.*

www.digibuc.ro

g) *Râu.* Căutând pâraele-să se coboare tot mai la vale, ele se întâlnesc, și impreună apele și fac astfel

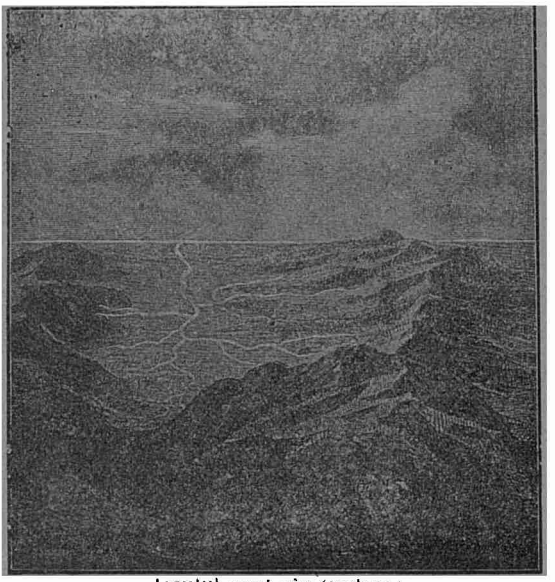

Finutul unui râu (vedere.)

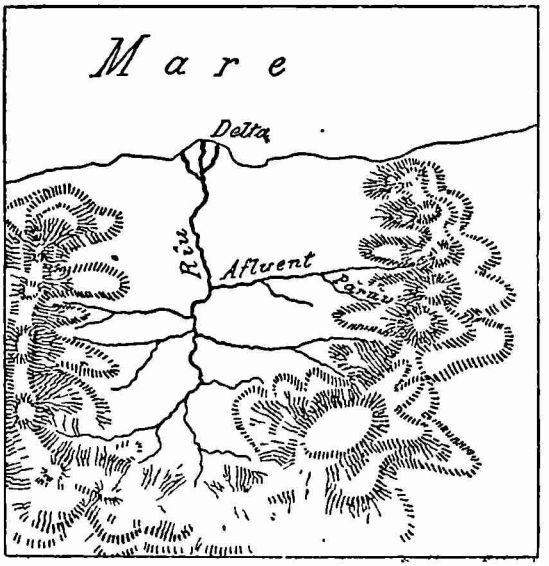

www.digibuc.ro

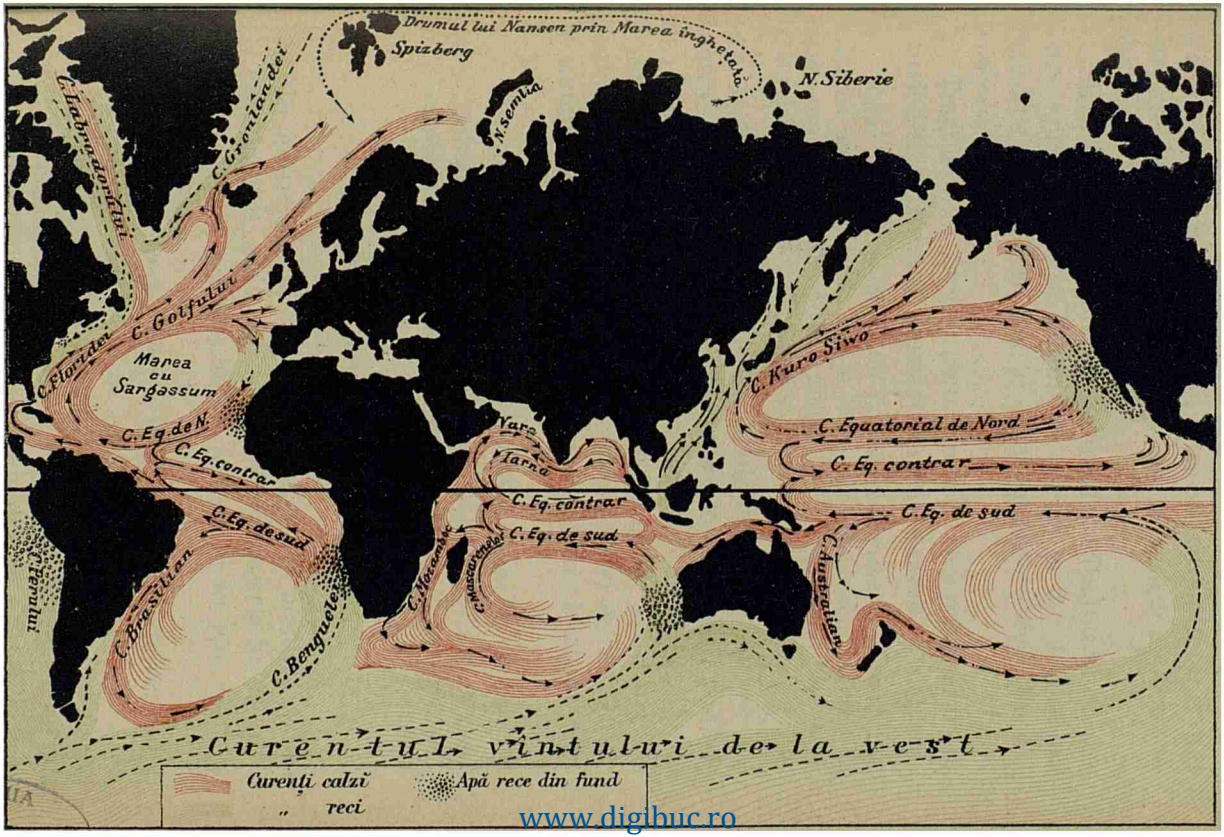

www.digibuc.ro

o fâşie de apă mai lată numită *râu*. De ex. *Oltul* ori *Siretul*. — Un râu sau pârâu, care se varsă în altul mai mare, se numeşte *afluent*, iar locul întâlnirei se chiamă *confluenţă*.

h) *Fluviu*. Râurile de asemenea, căutând să se coboare spre mare, se întâlnesc uneori şi fac împreună nişte ape curgătoare foarte late, numite *fluvii*. De ex. *Dunărea*.

Ţinutul unui fluviu (sau *basinul*) se numeşte toată întinderea de pământ, din care fluviul îşi adună apele sale.

Când priveşti *pe hartă* tot ţinutul unui fluviu, ţi se pare acel fluviu ca un mare copac trântit la pamânt. Rădăcina vine lânga mare; ramurile sunt râurile; ramurelele sunt pâraele; iar vârful ramurelelor arată locul izvoarelor.

i) *Lacuri de apă dulce*. Apele de ploae nu se pot scurge toate spre mare. In unele locuri sunt adâncituri, unde apa rămâne prinsă ca într'o farfurie. Apele acestea stătătoare se numesc *bălţi*, când sunt mici şi puţin adânci; iar când sunt mai adânci şi mai mari, se numesc *lacuri*. De ex. *Potelu*, *Snagovu*, *Brateşul* sunt lacuri.

Oceanele cu mările, golfurile, lacurile sărate şi dulci, pâraele, râurile, fluviile şi bălţile fac împreună ca o *reţea* de apă de jur împrejurul Globului pământesc.

Curenţii sau fluviile mărei

In mare sau în lacuri, apa stă ca în farfurie. Când nu bate vântul, abiă se clatină. Dacă svârli în mare o bucată de lemn, valul o saltă în sus şi în jos, dar ea rămâne pe loc.

Totuşi, în unele părţi, apa curge în mare, cum *curg râurile pe uscat*. Cauza e aceasta:

Aerul alizeelor târându-se pe faţa oceanului (cum ai târî bunăoară un văl subţire pe apa dintr'o farfurie), împinge pe încetul apele spre Equator şi dă naştere la

www.digibuc.ro

doi curenți, care merg spre apus, încotro merg și alizeele. — Mai ales în Oc. Pacific, care e rotund ca o farfurie, se vede bine, cum acești curenți însoțesc vânturile alizee.

Alizeul de N. și cel de S. pornesc fiecare câte un curent numit curentul *equatorial* dela Nord și dela Sud. Când aceste două fluvii uriașe se lovesc de malurile Asiei, unul, **Kuro-Siwo** (sau fluviul albastru) se încovoae în spre Nord; iar altul pleacă spre Sud — se resfiră ca un mănunchiu de nuele — și înconjoară Australia.

Din ambele curente equatoriale se desfac însă niște rămurele, care se întorc înapoi pe la mijloc și formeaza un *curent equatorial-contrar*.

Poți arată foarte ușor într'un vas cu apa, cum se nasc curenții. Sufli cu niște țevi în punctele *A* și *A*. Apa se pornește și face 2 mici râușoare, care isbindu-se de peretele vasului sunt silite să s întoarca înapoi. Și anume: 2 ramu apucă pe la margini, iar alte doua se unesc și se întorc înapoi pe la mijloc.

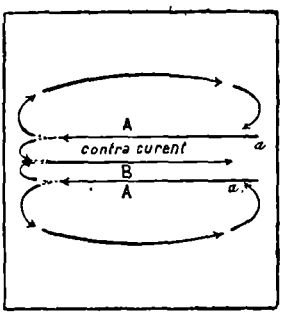

Naștterea curenților.

Cel mai insemnat dintre toți curenții oceanului e **Golfstrom** (= fluviul golfului), numit astfel, fiindcă iese din *golful* Mexicului.

Apa mânata de alizeu intră în golful Mexicului ca într'o caldare. Când iese înapoi spre ocean prin strâmtoarea Florid , apa e foarte calda și curge așă de repede, încât corabiile plute c cu greu împotriva curentului, întocmai ca și în susul unui *fluviu* care ar curge pe uscat.

Apele *calde* și *albastre* ale lui Golfstrom se văd bine, cum curg peste apa *rece* și *verde* a oceanului. Pe tot pământul nu e un fluviu mai mare decât dânsul; e de o mie de ori mai mare decât *Mississipi* și fluviul *Amazoanelor* la un loc. — Cum scapă din str. Floridei, por-

www.digibuc.ro

neşte drept spre Europa, resfirându-se în mai multe ramure; una se întoarce înapoi spre Equator atingând ţărmul Africei; celelalte se pierd în mările reci din Nordul Europei, ducând câte odată Laponilor poame şi lemne din ţările verzi dela tropice.

Pentru noi, cei din Europa, e o fericire ca apa acestui fluviu cald se depărteaza de America şi vine spre continentul nostru să-l încălzească. Pe când la noi, *cerealele* cresc până în capatul de nord al Europei, în America, prin ţinuturiie care vin în dreptul Olandei şi Germaniei, nu cresc nici *copacii*. Aşă e de frig.—Sa rupa cineva puntea, care uneşte cele 2 Americi; sa dea drumul spre Pacific apelor acestui curent şi Scandinavia ar ajunge aproape soarta Groenlandei, cea veşnic acoperita de ghiaţa.

Pe lângă curenţii născuţi din alizee se mai face în ocean un curent şi din pricina vântului, care bate împrejurul polilor dela *apus spre răsărit* ca un vârtej. Acesta se poate vedeà bine în emisfera australă, unde oceanul nu e încurcat de continente şi insule.

In totul deci putem să zicem că, *morişca* aerului pune în mişcare şi pătura sau *învelişul lichid*, făcând o nouă morişcă în ape (după cum o roată cu dinţi sileşte să se mişte o altă roată din apropiere cu care se atinge).

CLIMA

(Aplicaţie la capitolul I-iu şi al II-lea)

Când ştii într'un ţinut, cum e *atmosfera*, adecă: dacă e caldă ori rece; dacă bate vântul sau nu; dacă plouă mult ori puţin, atunci zici că ştii: cum e **clima** acelui ţinut.

După cele arătate până aici cu privire la atmosferă şi la ape, vom deosebì pe pământ următoarele feluri de climă:

1. **Clima equatorială.** Aproape de equator, aerul e *cald; nu bate* vântul şi *plouă* mai în fiecare zi.

www.digibuc.ro

* **O zi la Equator.** Nopțile sunt senine, iar roua cade cu îmbelșugare. Mulți copaci și cele mai multe flori își strâng foile, ca și cum ar dormì și ele. Singuri greerii, broaștele și nenumărații fluturi de noapte turbura somnul naturei.

Cum începe însă a se luminà, vietățile nopței se ascund și alt rând de viețuitoare se deșteaptă; ramurile se mișcă de fâlfâitul păsarilor și dintr'odată deasupra zarei se arată soarele pe un cer cu desavârșire senin.

Pe la 9 ore, soarele s'a ridicat sus de-asupra capului; iarba e svântata, iar padurea veșnic verde își desface florile sale într'un potop de raze. Mulțime de colibri și de fluturi pestriți și mari cât porumbeii fâlfâe în toate părțile; drumurile sunt pline de furnici care târasc merinde spre moșoroiul lor; până și vietațile mai lenește se deșteaptă și ele. Crocodilul se ivește, ieșind agale din malul balților și râurilor spre a se sorì pe nisipul ferbinte de pe mal; broaștele țestoase și șopârlele ies din umbră la lumină; șerpi vargați în toate chipurile se târase încet spre potecile dogorite de soare, iar alții verzi ca frùnza se întind pe trunchiuri ori ramân atârnați de ramurile copacilor.

Pe la doua după amiaza începe însa a se înourà; un nor, apoi altul, și alții... soarele se ascunde, zarea se întuneca; se întuneca tot aerul și zaduful crește; socotești ca te afli într'un cuptor.

Și apoi deodata se simte racoare. Un fulger, două, trei... tunetul rasbubue deasupra capului, iar ploaia toarna cu galeata, de crezi ca s'au deschis porțile cerului. Frunzele pocnesc ca lovite de piatra; florile se clatină, se rup; ramurile uscate cad jos fărâmate în bucați, iar vietățile înspăimântate se ascund fiecare pe unde pot; șearpele însuș își uita prada și cauta adăpost... Singure broaștele, bucuroase de atâta apă, fac o larma de-ți iea auzul.

Dar nu ține mult; norii se împrastie repede și cu o noua stralucire, soarele se ivește iaraș.

Peste un ceas, pamântul, iarba, pădurile sunt din nou uscate. Din nou, vietațile se mișca în desișul frunzelor până ce noaptea senina și racoroasă le îndeamna la repaos, deșteptând pe cele care se sfiesc de lumină și au stat ascunse în tot timpul zilei. — A doua zi începe dela cap aceiaș chimbare a vremei, repetându-se aproape la fel tot timpul anului.

2. **Clima de sub alizee.** Aerul e *cald, vântul; bate* aproape fără încetare și *nu plouă* cu anii; — de unde urmează că plantele nu pot crește, iar ținuturile acelea sunt în deobște niște pustietăți grozave,

www.digibuc.ro

* **In pustia Saharei.** Noaptea tremuri de frig, iar ziua te topești de căldură. Cât e cerul cevă mai liniștit, cu toată fierbințeala soarelui, tot mai merge; îndată însă ce se întețește vântul, caldura e nesuferită; gâtul ți se usucă, te înăduși, trupul se moleșește și simți că-ți vine să adormi. In curând, pulberea se ridică din toate părțile; îți intră în ochi, în urechi, în gură, pe nas, se lipește pe fața asudată. De geaba te ascunzi sub cort: ea patrunde și prin haină până la piele. Cu drept cuvânt, proverbul arab zice despre această pustie, că *pământul e de foc, iar aerul de flăcări.*

Când în sfârșit, uraganul a încetat și deschizi ochii, adesea nu mai cunoști nimic împrejur. Unde mai înainte fusese nisip, vezi acum stânca goală; unde era un șanț sau un puț, acum se întinde nisipișul, făcând coline (dune) de mai mulți metri înălțime!

Muchia lor e așà de ascuțita, încât cu greu poți trece peste ele. Cămila pune piciorul încet, se cufundă, se rostogolește și svârle cât colo tot ce era pe șea. «Corabia pustiei» trebue să cotigeasca mereu printre aceste valuri de nisip, iar Beduinul abià merge târîndu-se mereu alături în umbra ei.—Fără dânsa trecerea prin Sahara ar fi aproape cu neputință.

3. **Clima temperată.** Stâmpărată se numește clima ținuturilor, care se întind de unde sfârșesc alizeele și până spre cercurile polare. Prin aceste locuri aerul este când *rece*, când *cald;* vântul bate *neregulat* și ploaia de asemenea: *vine* și *încetează* pe neașteptate.

Când începe frigul, foile arborilor cad; ploaia se preface în zăpadă, iar omul trebue să adune de vară toate cele trebuincioase pentru sine și pentru animalele care traesc pe lângă dânsul. Altfel ar pieri de foame.

4. **Clima polară** se numește cea din ținuturile din jurul polilor. Acolo e *frig* mai totdeauna și de aceea mai mult *ninge* decât plouă. Sunt locuri pe unde zăpada și ghiața nu se mai topesc niciodată, iar ierburile și copacii lipsesc cu desăvârșire.

* **Frigul polar.** Iată ce ne povestește un calator: «Vream să beau rom, dar romul se făcuse gros ca păcura și n'aveà nici un gust. Il turnam de sus pe gât, altfel mi s'ar fi lipit buzele de pahar. Să fumezi nu mai erà chip: ai fi facut îndată sloi la gura. Tot ce erà de fer ți se părea că arde: erà destul să apeși cu degetul și pielea rămâneà pe fer...».

www.digibuc.ro

Şi ceea ce te chinueşte mai grozav (ca şi în pustiile calde) e setea. De geaba mănânci zăpadă: te ustură buzele, limba, gâtul... Şi apoi cine poate mâncà atâta zăpadă, ca să-i ţie de sete? De altfel şi zăpada ţi se pare că te frige ca plumbul topit... Aburul, cum iese din gură, îngheaţă şi-l auzi cum cade jos: par'că ar fi nisip. Carnea o poţi despicà în felii, întocmai ca pe o bucată de lemn. Mercurul se face alice bune de pus în puşcă.

Dela o vreme, voinţa ţi se slăbeşte; limba ţi se leagă în gură ca la copii; gustul şi mirosul slăbesc; ochii ţi se închid, te moleşeşti, îţi vine somn şi, dacă te opreşti pe loc, simţi cum îngheţul te cuprinde dela tălpi. Iar cine adoarme nu se mai trezeşte.

Privind deci atmosfera şi apele de pe toată faţa planetei, vedem că: *întâi şi întâi clíma atârnă de latitudine.* — Dar mai atârnă încă şi de altă împrejurare:

Dacă pui la foc o bucată de fier şi un vas cu apă, fierul se încălzeşte iute, iar apa cu greu. Dacă le laşi să se răcească, tot fierul se răceşte mai repede, iar apa mai pe încetul.

Aşà e uscatul faţă de mare.

Uscatul (ca şi ferul) se încălzeşte vara şi ziua, când bate soarele, foarte repede; iar iarna şi noaptea să răceşte repede. De aceea, pe uscat, sunt călduri şi îngheţuri mai mari ca pe mare. Clima ţinuturilor care uneori sunt foarte calde, alteori foarte reci, se numeşte *continentală.*

Marea dimpotrivă: se încălzeşte vara pe încetul şi prin urmare ţine răcoare celor ce trăesc pe malurile ei; iar, peste iarnă, se răceşte pe încetul şi le ţine de cald. Această climă a malurilor mărei în adevăr *stâmpărată* se numeşte *maritimă.* — Prin urmare, pe lângă latitudine, clima unui loc atârnă şi de *apropierea* ori *depărtarea* lui de mare.

III. Coaja pământului

(Şcoarţa sau învelişul solid)

Continente. Scoarţa tare a pământului nu iese în faţa oceanului decât în puţine locuri [1]).

[1]) Vezi figura dela pag. 35.

www.digibuc.ro

Bucăţile cele mai mari de uscat, care se văd neacoperite de apele mării se numesc *continente*. — Mai întâi deosebim două mari întinderi de uscat:

1. **Lumea nouă** împărţită în 2 continente: *America de Nord* şi *America de Sud*, legate printr'o punte şi închizând între ele o mare *mediterană*.

Odată legătura dintre cele două continente erà mai groasă. Pe unde sunt azi *Antilele*, erà o punte de uscat, care s'a fărâmat şi s'a prăbuşit sub apă. De accea, Mediterana americană nu-i aşà de bine închisa de uscat ca odinioară.

2. **Lumea veche** având iarăş două perechi de continente:

a) Europa şi *Africa*, despărţite prin marea Mediterană.

b) Asia şi *Australia*, între care se află iarăş o mare mediterană, plină, ca şi celelalte două, de *insule* şi de *vulcani*. — Aceasta e un semn că în aceste ţinuturi, scoarţa s'a fărâmat şi s'a scufundat sub apă, rămâind astfel continentele despărţite unele de altele, iar nu legate cum au fost odinioară.

Aceste două mari întinderi de uscat se *apropie* împrejurul polului nordic. Spre Sud ele se *depărtează* sfârşind prin câte un colţ ascuţit: Capul *Horn*, Capul *Acelor* şi Capul *Sud* (în Tasmania).

E de observat că toate continentele nordice sfârşesc spre miazăzi cu câte 3 peninsule. Europa are peninsula *iberică*, *italică* şi *balcanică*. Asia are peninsula *Arabiei*, *Indiei* şi *Indo-Chinei*. America are *Florida*, *California* şi *Mexicul* (când va fi tăiat istmul dela Panama).

Uscatul, cât se vede deasupra apelor mării, nu e însă peste tot la fel. Acì e neted, acì e scobit sau ridicat.

Şesuri. In unele locuri, faţa continentelor e aşà de netedă, încât mergi vreme îndelungată, fără să sui ori să cobori. Astfel de ţinuturi netede se numesc *şesuri* ori *câmpii*. Ex. *Bărăganul*.

Munţi. Din loc în loc, scoarţa pământului s'a sbârcit,

www.digibuc.ro

s'a încreţit şi astfel s'au făcut nişte ridicături de obiceiu lungĭ numite *munţi*. Ex. *Carpaţii*.

In râpele goale ale munţilor, oricine poate sa vada ca paturile pamântu'ui s'au încreţit ca un postav, pe care îl împingi n sila dintr'o parte şi din alta. Şi daca cutele muntelui azi nu sunt rotunde ca la postav, de vina sunt ploile, care le-au ros şi au făcut râpi [1]).

Podişuri. Uneori sus pe munte sau între mai mulţi

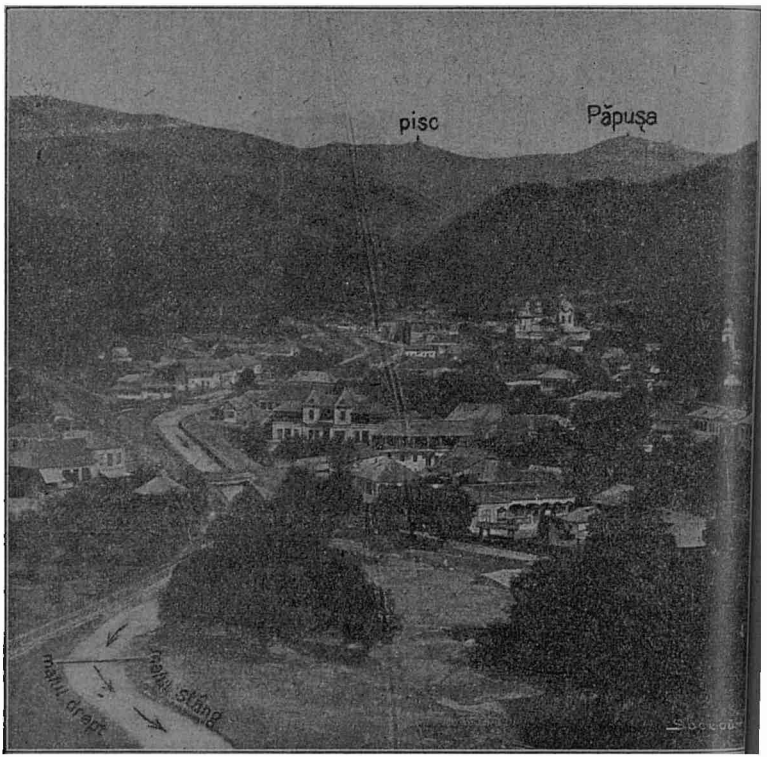

Sat lângă munţi.

munţi învecinaţi, locul e neted aproape ca pe şes. Aşa fel de locuri *netede* şi *înalte* se numesc *podişuri*.

[1]) Elevii sa povestească daca au vazut undevà astfel de încreţituri ale paturilor de pamânt.

www.digibuc.ro

Bunăoară, între munții Carpați e la mijloc un ținut prea puțin valurit, care de sus ți se pare aproape un șes. Acest ținut înalt, încins de inelul munților, se numește *Podișul Transilvaniei.*

Sunt și podișuri mai mici,—cum e al *Bucegilor*, — care e cu mult mai sus decât al Transilvaniei.

Văi. Între încrețiturile muntelui, locul a rămas scobit. Aceste *adâncături*, de obiceiu *lungi* (ca și cutele), se numesc *văi.* Așà e de ex. Valea *Lotrului.*

In altę locuri, muntele s'a rupt în curmeziș. — Și a'olò ai tot o vale, dar ea tae muntele în curmeziș. Așà e de ex. Valea *Oltului.*

In sfârșit, în alte locuri, ținutul a fost neted, dar apa a tot săpat în coaja pământului, a scobit un fel de uluc sau albie, pe care lărgind-o și adâncind-o a făcut din ea o adevărată *vale.*

Așà sunt bunăoară toate văile noastre în șes.

In fundul văilor se aduna apele de ploaie și apele râurilor; așà că toate văile, dela o vreme, *se par că au fost săpate de apele curgatoare;* — de obiceiu, chiar și poartă numele acestora.

De ex. Valea Bistriței, Siretului, Oltului, Prahovei, Jiului, Mureșului etc.

Dealuri. Sunt și ridicături mai mici decât munții și tot lunguețe. Acestea se numesc *dealuri.*

Pe unii munți poți sui zile întregi și tot nu mai ajungi pe varful lor. Pe deal de obiceiu te poți sui până în vârf într'o oră sau două.

Pisc. Spinarea unui munte nu e netedă ca spinarea unui cal, ci de obiceiu e crestată — cam în felul dinților unui ferăstrău. *Colții* ridicați din vârful unui munte se numesc *piscuri.*

Pas. Cel ce vreà se treacă peste un munte nu se sue peste pisc, ca să se ostenească de geaba și să piardă vremea urcând, ci potrivește să treacă pe unde crestaturile sunt mai adânci. O crestătură mai adâncă, pe unde trec drumeții de pe o parte a muntelui pe cea-

www.digibuc.ro

laltă, se numeşte *pas* sau trecătoare. De ex. Pasul dela Turnu-Roşu.

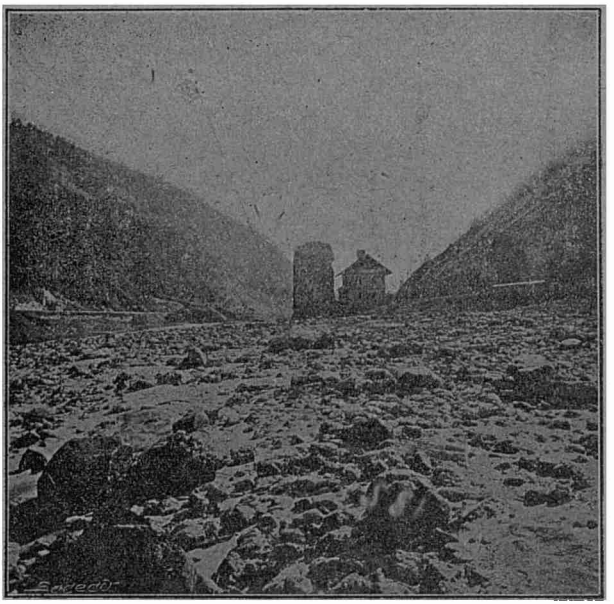

Pasul dela Turnu-Roşu.

Pasul e ca un fel de poartă a muntelui. Nicăeri nu poţi ţineà calea cuivà mai bine ca la un pas. De aceea, pasurile sunt de obiceiu întărite.—Pasul dela Turnu Roşu se numeşte astfel din cauza turnului ridicat acolo, pentru ca ostaşii sa pazească intrarea în Transilvania. .

Insulă. Afară de marile uscaturi numite continente, mai sunt şi bucăţi mici de uscat ieşite în faţa apei. — O bucată de uscat înconjurată de toate părţile cu apa se numeşte *insulă.*

Peninsulă. Uneori bucăţi mai întinse de uscat înaintează în mare; acestea se numesc *peninsule.* De ex. *Crimea, Italia.*

Cap. Un colţ mic de pământ înaintat în apa mării se numeşte *cap.*

www.digibuc.ro

Istm. Dacă peninsula e legată de uscat cu o codiță subțire (bunăoară ca frunza de trunchiu), codița aceia se numește *istm.* De ex. istmul *Perekop* care leagă peninsula Crimea de corpul Rusiei.—Când se întâmplă de se roade ori se tae înadins istmul, peninsula se schimbă în insulă.

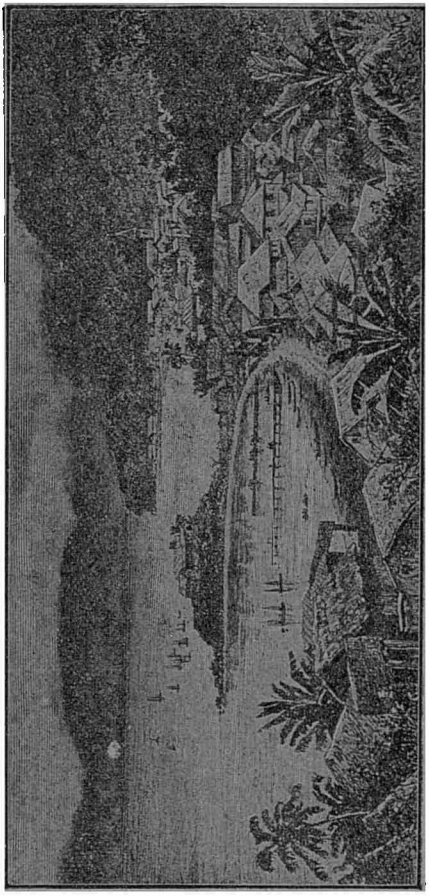

Peninsule și istm.

Arhipelag. Unde sunt multe insule la un loc (cum ar fi bunăoară niște pasări pe baltă), grupa acelor insule se numește *arhipelag.*

Strâmtoare. Uneori, două continente ori două insule sunt așà de aproape, în cât corabia abiă are loc să treacă printre ele. Aceste treceri strimte pe apă se numesc *strâmtori.*

Asia de ex. Asia e despărțită de Europa într'un loc numai prin strâmtoarca *Bosforului* care e așà de îngustă, încât pușca bate bine de pe un mal pe celălalt.

Incheere: Continentele, insulele și peninsulele de azi n'au fost așà de când e lumea. Uscatul acì se înalță și ese din apa oceanului, acì se cufundă sub apă. Prin urmare pot *să se nască insule și continente noi,* iar cele de azi să peară.

www.digibuc.ro

Dovadă sunt *cutremurele* și isbucnirea *vulcanilo* și *mișcarea scoarței* pământului atât pe uscat, cât și î

Arhipelag și stramtoare.

mijlocul mării. — Anul acesta, lânga Japonia s'a ridicat o insulă, apoi iar a pierit sub valuri.

Ridicarea coajei pe uscat. In 1536, ținutul din prejurul orașu

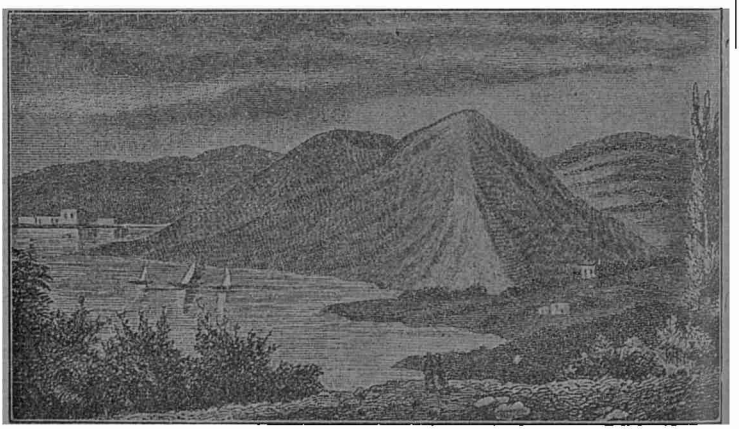

Monte Nuovo.

Neapole se cutremura mereu. Dupa 2 ani, la Puzuoli, pam[illegible] începù sa se umfle ca o bașica; dupa ce umflatura a ajuns a înalțime de 100 m. și la o grosime de 3.000 m. de jur împrejur, a pl[illegible]

www.digibuc.ro

într'o noapte şi a svârlît afară o mulţime de fum şi de cenuşă, făcând astfel un deal de 150 m. înălţime, numit *Monte Nouvo*, adecă

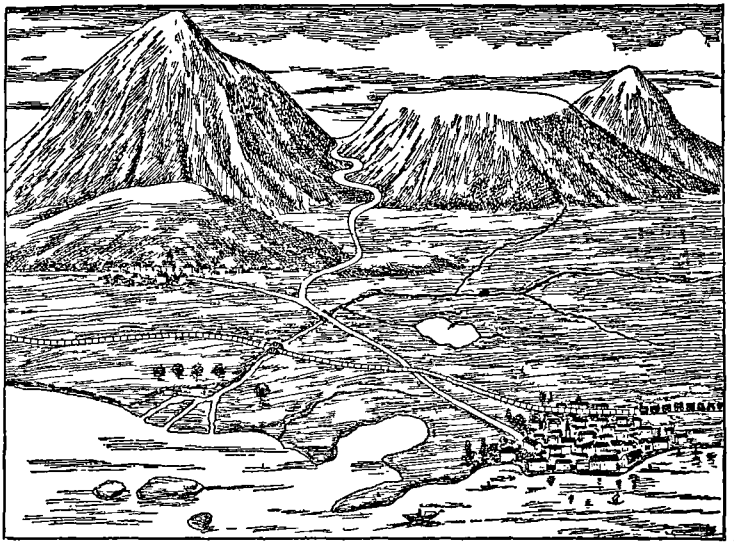

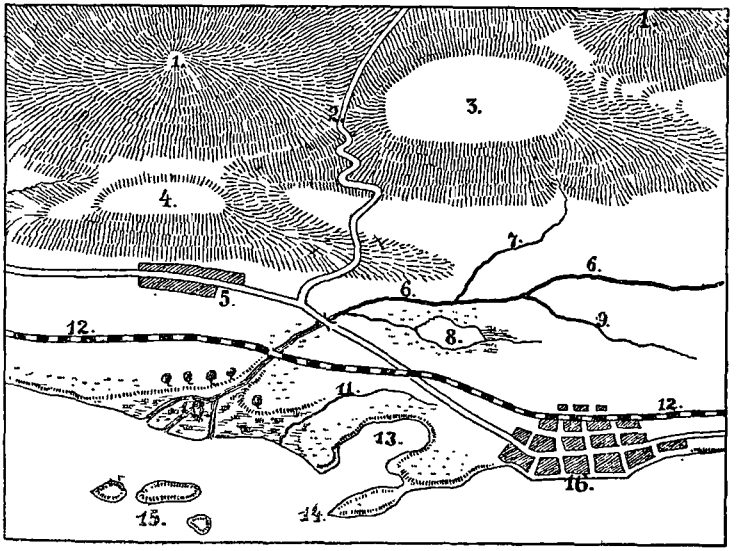

1 munte, 2 pas, 3 podiş, 4 deal cu vârful turtit, 5 sat, 6 râu, 7 afluent, 8 lac, 9 afluent, 10 deltă, 11 râu, 12 cale ferată, 13 golf, 14 cap, 15 insule 16 orta.

www.digibuc.ro

«dealul nou». Când lumea s'a îngrămădit să vadă ce minune e acolo, din nou a isbucnit cenuşa, aşà că sute de oameni au fost acoperiţi într'o clipă. — Azi dealul e acoperit cu vii.

Ridicarea coajei sub apă. Cum s'a născut Insula *Nea Kamen* (în Mediterană).

In luna lui Martie 1707, s'a zarit o stânca plină de strid ridicându-se încet în faţa mărei. Ridicarea a durat până în Iunie Cu cât insula se înalţà, cu atâta se întindeà şi în lături, iar de jur împrejur apa marei fierbeà, peştii mureau şi nimeni nu îndrazneà să se apropie de locul acela. La o luna dupa aceea, într' deamiază, s'au arătat deodata alte 17 vârfuri legate împreuna şi, cu câte se ridicau, cu atâta cutremurul se simţeà mai tare — ca un tunet înabuşit sub pământ, — iar deasupra se înalţà un fum gros, străbătut de fulgere.

Dupa un an, insula se ridicase cu 70 m. peste faţa marei şi capătase o întindere de mai mulţi kilometri. Azi a ajuns înălţimea de 100 m.

IV. Plante şi animale

Earba, copacii şi animalele (mici şi mari) îmbracă pământul de jur împrejur cu o *pătură*, întocmai cum părul îmbracă trupul unui animal. Dar nu la întâmplare, ci cu regulă: într'un loc e numai iarbă mărunţă; în alt loc numai păduri; în alte locuri, faţa pământului e aproape goală.

a) **Pădurile tropicale.** Aproape de Equator, am văzut că aerul e liniştit, cald şi că mai în toate zilele *ploua*. Prin urmare, scoarţa pământului e sătulă de umezeală, iar *plantele pot creşte mereu.* De aceea, la Equator, sunt mai pretutindeni *păduri* întinse. Copacii sunt totdeauna încărcaţi cu frunze, flori şi poame. O mulţime de viţe sălbatice, întocmai ca nişte frânghii, leagă ramurile copacilor unele de altele, aşà că jos, la tulpină, mai nici o rază de soare nu pătrunde.

In desişul acela întunecat, forfotesc *insectele*, *şerpii*, *pasările* şi tot felul de animale *mărunte*; iar *omul* şi animalele mai mari cu greu pot răsbate acele păduri

www.digibuc.ro

uriaşe. — Ca exemplu de astfel de păduri, e cea de pe lângă Congo şi de lângă fluviul Amazoanelor.

De ce creşte acolo *pădure* şi nu iarbă măruntă? — Fiindcă arborii ucid erburile ţinându-le umbră. La noi chiar, cu toate că padurea e mai rară, şi tot nu poate creşte iarba sub umbra copacilor; necum acolo, unde jos e aproape întuneric şi ziua!

b) **Ţinutul cu ierburile înalte** (Savane llanos). Spre Nord şi spre Sud de pădurile equatoriale, ploile nu mai cad în fiecare zi, ci numai în timpul verei şi pe urmă începe *seceta*. Prin urmare, pădurea ne mai având umezeală îndeajuns se răreşte, iar dela un loc nu mai pot creşte decât *erburile*. Ţinuturile acestea erboase se numesc în Africa *savane,* în America *llanos* (= lianos) şi *pampas*.

De ce cresc pe aici numai erburile? — Fiindcă în lunile ploaie, firele de earbă cresc repede şi se coc repede (bunăoară ca grâul); samânţa lor se scutură înainte de a veni seceta care usucă tot câmpul. Apoi când seceta înceteazâ şi vin iar ploile, sămânţa încolţeşte şi iarba creşte iarăşi. — Copacul din contră, abia după mai mulţi ani poate da rod şi seminţe. Aşa că, dacă pădurea se usucă odată de secetă, pe ea n'are cinè să o mai semene în anul viitor, caci n'are cine să facă samânţă.

In ţinuturile erboase trăesc *animale mari*. Unele se hrănesc cu iarbă (erbivorele: bivol, zebră, girafă etc.), iar alături trăesc carnivorele (care se nutresc pe socoteala erbivorelor).

* **Savana**. E asemenea unei gradini cu copaci foarte rari: unde şi unde câte o tufă sau câte un petec de pădure, pe unde se întâmplă câte un râuşor. Mai peste tot, din contra, pamântul e acoperit cu erburi înalte, aproape cât şi copacii,

Nu e însă iarba moale şi măruntă din ţările noastre, ci o iarbă cu paiul gros ca bastonul şi lung de 3—4 metri sau chiar mai mult; girafa, cât e de înaltă, şi de abiă se mai zăreşte în mijlocul acestei erbi... Potecile şi drumurile sunt ascunse întocmai ca de copacii unei păduri. Când vine seceta, savana se usucă, iar bastinaşii îi dau foc; dar îndata ce încep ploile, răsare din cenuşe alta iarbă şi în câteva zile tot câmpul e ca o mare de verdeaţă

www.digibuc.ro

c) **Pustiile calde.** Aproape de tropice, unde bat alizeele, ploaia scade de tot. E aşà de puţină umezeală, încât nu mai crésc nici erburi nici copaci. — Pe unde e câte un mic izvor cresc *palmierii*, iar mai în lături abià pot creşte plante cu puţină frunză — un fel de mărăcini, care rabdă mai mult la secetă.

De aceea, pe acì trăesc numai animale, care se mulţumesc cu puţin, cum e de ex. *cămila*.

Un petec de verdeaţa înconjurat de pustiç se numeşte *oaza*. Vorba aceasta însemneaza «popas», de oarece caravanele înda a ce sosesc într'o oază, poposec sa adape camilele şi sa ià merinde înainte de a pornì iaraş prin ţinutul uscat ai pustici.

d) **Păduri mestecate cu poene.** Unde sfârşesc pustiile pricinuite de alizee şi încep *vânturile nereyulate* (mai ales vânturi din spre apus), *încep şi ploile din nou;* iar coaja pământului, având iarăşi umezcală, se îmbraca cu arbori şi cu erburi făcând acì *păduri*, acì *poene* cu *earbă*. Pădurile însă nu-s aşà de dese ca la Equator, şi nici erburile din poene nu-s aşà de înalte ca cele din savane.

Fiindcă în aceste ţinuturi, iarna e foarte frig, îndata ce se apropie gerul, iarba se usucă, — dupa cum în savane se usuca în timpul secetos; frunzele cad, copacii se opresc din creştere, iar unele animale (păsările calatoare de ex.) fug spre ţările calde.

Sunt însă şi în acest ţinut păduri, care nu leapada frunzele nici peste iarnă. De ex. padurile de *brad*. — In Siberia şi Canada *păduri* uriaşe se întind până aproape de cercul polar.

e) **Tundre.** In sfârşit, aproape de poli, frigul e aşà de mare, încât copacii nu mai pot creşte, cu toate că au apă din belşug Arborii sunt din ce în ce mai rari şi mai piticí, iar dela un loc nu se mai găseşte decât puţin *muşchiu* şi câteva *plante mărunţele*. Ţinuturile acestea se numesc *tundre*.

Salcia şi mesteacanul, care la noi ajung o înalţime de zeci de metri, pe acolo cresc abià de câtevà palme, — pare că sunt niste fire de iarbă.

www.digibuc.ro

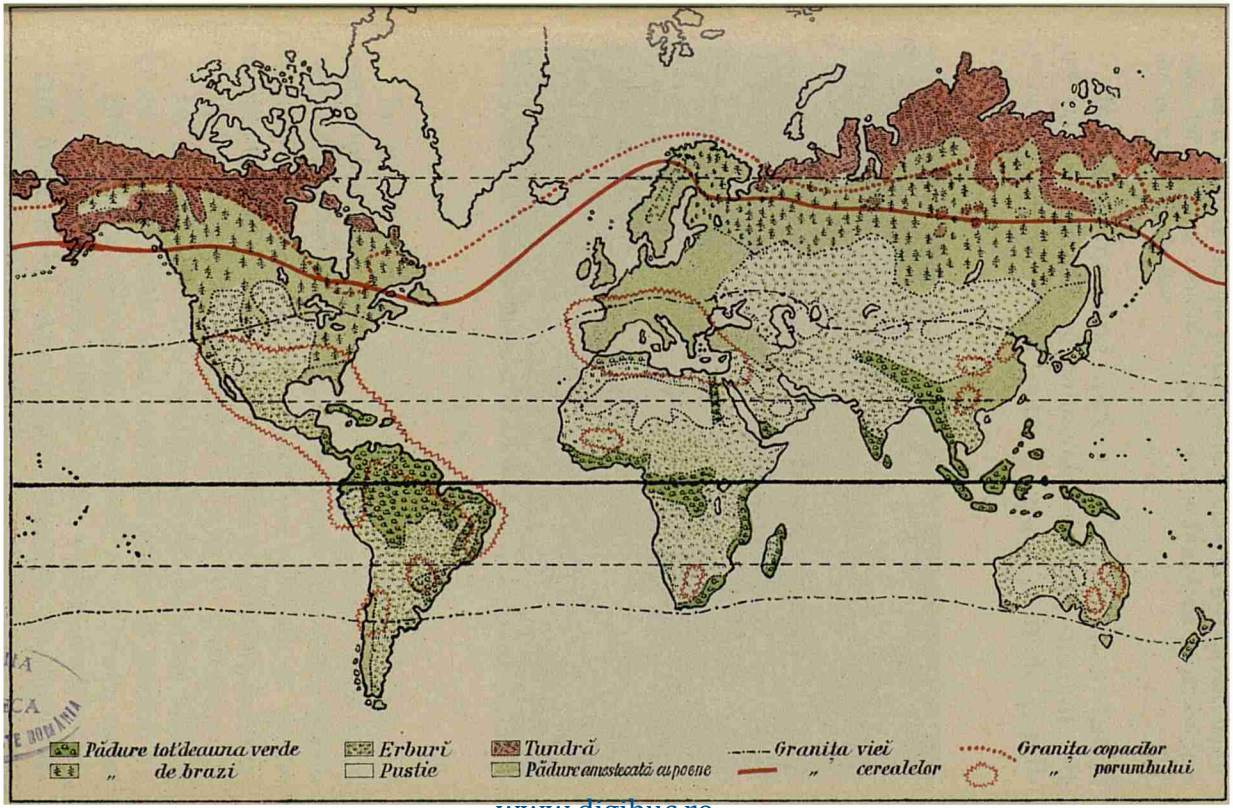

www.digibuc.ro

In ţinutul acesta pe jumătate mlaştinos şi mai totdeauna înghețat, tot sprijinul omului e *renul*, iar pe lânga malul marei *pescuitul* şi vânarea *focilor*.

Incheiere. Incepând deci dela Equator şi mergând spre poli, şi *plantele*, şi *animalele* se înşiră după climă; iar *omul* trăeşte, după cum îl ajută plantele şi animalele:

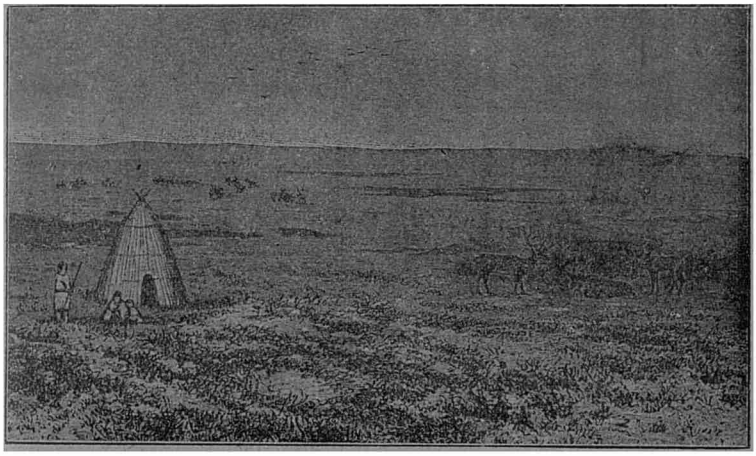

Tundra.

La equator, fiind cald, el trăeşte aproape gol, iar copacii totdeauna verzi îi dau mereu *poame*, căci vara e veşnică; în ţinuturile erboase, omul ţine vite, adecă se ocupă cu *păstoria;* în ţinutul cu păduri şi poene erboase, el ţine şi vite, dar lucrează şi pământul, adecă se ocupă cu *agricultura*. Cum e la noi, în Europa.

In sfârşit, spre pol, ajunge de se îmbracă totdeauna cu piei şi trăeşte mai mult din *vânat* şi *pescuit*.

Ştiind să se folosească de plante şi animale, omul este cel mai răspândit dintre toate *vieţuitoarele mari*, pe faţa pământului. Alte animale locuesc un ţinut restrâns: Cămila trăeşte numai în pustiile calde; renul

www.digibuc.ro

numai în ţările friguroase, etc. Singur omul — şi împreună cu dânsul cânele — s'au împrăştiat peste tot pământul.

Rasele

Dar nici oamenii nu-s toţi la fel. Unii sunt mai mici, alţii mai mari; unii mai albi, alţii mai negri, roşcaţi sau galbeni. Pe urmă, nici la păr, nici la ochi, nici la nas... nu-s la fel. Aşà că, după cum bunăoară sunt mai multe soiuri de porumbei, tot astfel sunt mai multe soiuri sau *rase* de oameni.

a) **Rasa mediteraneană.** Imprejurul mediteranei dintre Europa şi Africa, înfăţişarea oamenilor e ca a noastră a Românilor: faţa *ovală* (adecă prelungită, în chipul oului); buzele *subţiri;* părul moale *(blond, castaniu* ori *negru)* şi rareori creţ; pielea-e uneori *albă*, alteori aproape *neagră* (ca la Ţigani).

Negru.

Soiul acesta de oameni locueşte ţinuturile dimprejurul Mediteranei şi se întinde până în India despărţindu-se în trei ramuri: *Arieni, Semiţi* şi *Hamiţi.*

www.digibuc.ro

Oamenii acestei rase sunt cei mai deştepţi,— în deosebi Arienii, cari au ajuns domnii pământului. Până acuma 400 de ani, cei mai mulţi dintre ei trăiau numai în Europa. De atunci s'au întins în America, Australia şi capătul de Sud al Africei, adică peste tot, unde clima e ca în Europa. Numai în ţările calde dela Equator nu se pot aşeză deocamdată de răul căldurei.

b) **Rasa neagră.** In Africa, alături de rasa mediteraneană, trăeşte rasa neagră. Pielea e *neagră;* părul e *negru, creţ* şi *moale ca lâna;* capul mai *lungueţ* decât al nostru; fruntea *teşită;* buzele *groase* şi *mari.*

Copiii în zilele dintâiu sunt aproape *albi;* pe urmă se înegresc; după 6 săptămâni sunt negri adevăraţi. Dar palmele şi tălpile rămân toată viaţa ceva mai albe.

c) **Rasa mongolă.** Ceă mai mare parte din Asia e locuită de Mongoli. Pielea lor e *gălbue;* faţa *rotundă;* umerii obrajilor *ieşiţi afară;* nasul *turtit* şi *lătăreţ;* ochii *mici,* coada ochiului e puţin ridicată în sus; părul e *negru, lăţos* şi sunt *spâni.*

Din neamul acesta au venit spre Europa: Ungurii, Finesii, Turcii şi Bulgarii. Tătarii din Dobrogea, sunt de rasă mongolă.

Mongol.

d) **Rasa malaio-polinesiană.** Incepând din peninsula Malaca şi până la Madagascar, precum şi în insulele cele mai depărtate ale Oc. Pacific, trăeşte un neam de oameni, care se aseamănă întru câtvà cu Mongolii.

Pielea e tot gălbue, dar bate în *măsliniu;* faţa nu e tocmai rotundă: se apropie de forma *ovală;* umerii

www.digibuc.ro

obrajitor nu-s tare eşiţi; părul e *negru,* dar nu aşà băţos, iar nasul e cevà mai *mărişor.*

e) **Rasa americană** are aceste însuşiri: Nasul e *lung* şi uneori chiar *încovoiat* puţin. Pielea e *gălbue;* umerii obrazului *eşiţi;* ochii *mari;* părul *negru* şi foarte lung.

Prin urmare, la păr şi la piele se aseamănă cu Mongolii.

Malaez.

Americanilor li s'a zis şi *Piei-Roşii* din pricina obiceiului lor de a se vopsi cu roşu.

P. Roşii.

Afarà de aceste rase principale, mai sunt ca neamuri deosebite *Dravidienii* (în India); *Australienii* şi *Papuaşii* (în Noua Guinea, etc.). Toţi aceştia seamănă mai mult în partea Negrilor.

Incheiere. Cu toate deosebirile dintre dânşii, oamenii formează la un loc ca un fel de mare *familie* răspândită peste tot uscatul. In totul, numărul lor

www.digibuc.ro

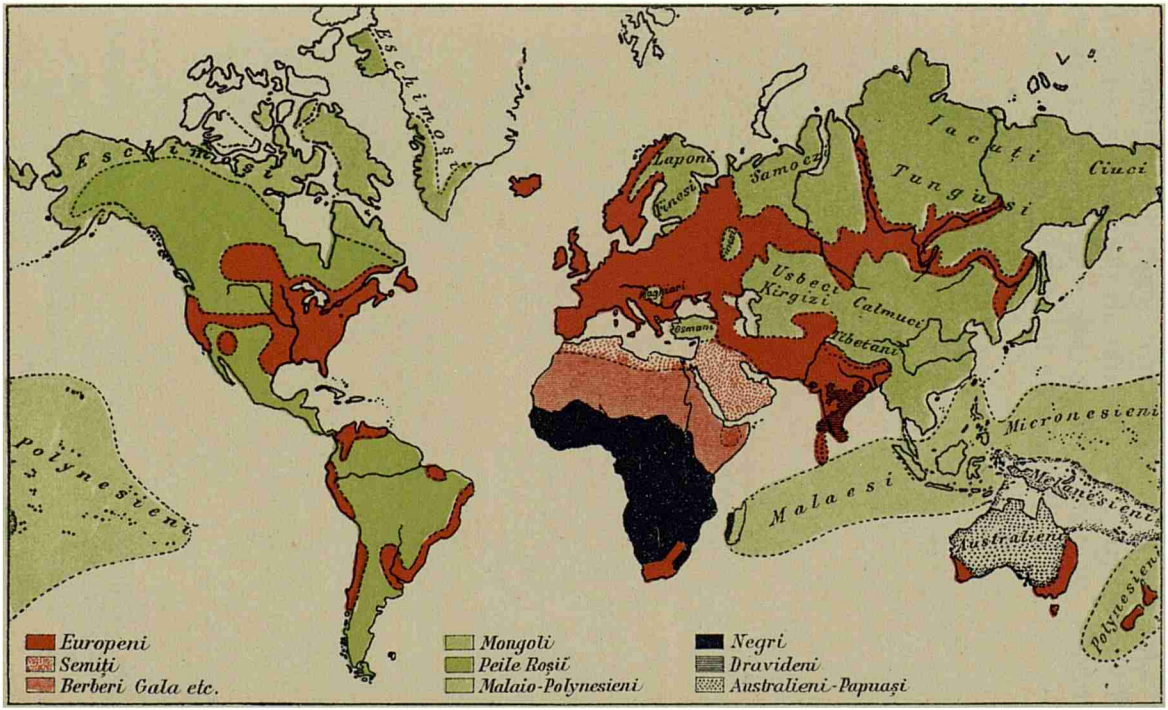

www.digibuc.ro

ajunge cam la 1.600 mil. *adecă sunt mai mulți decât toate animalele mari la un loc!*

Elefanții, leii, tigrii, rinocerii, urșii, zimbrii... au fost mereu strâmtorați de om. Din multe ținuturi au fost stârpiți cu desăvârșire, iar omul a luat în stăpânire pământul întreg: și uscatul și mările[1]).

---

[1]) Rassa mediterana *800* mil. Dravideni *60* mil.
» mongolica 500 » Australieni } *3* »
» malaio-polinesiana 45 » Papuași }
» americana 34 »
» neagra *150* »

www.digibuc.ro

PARTEA A DOUA

CONTINENTELE DELA SUD

Odinioară, insula Tasmania fiind legată de Australia, cele 3 continente sudice se asemănau între ele mai mult decât astăzi. Intâi, fiindcă sfârşeau toate cu

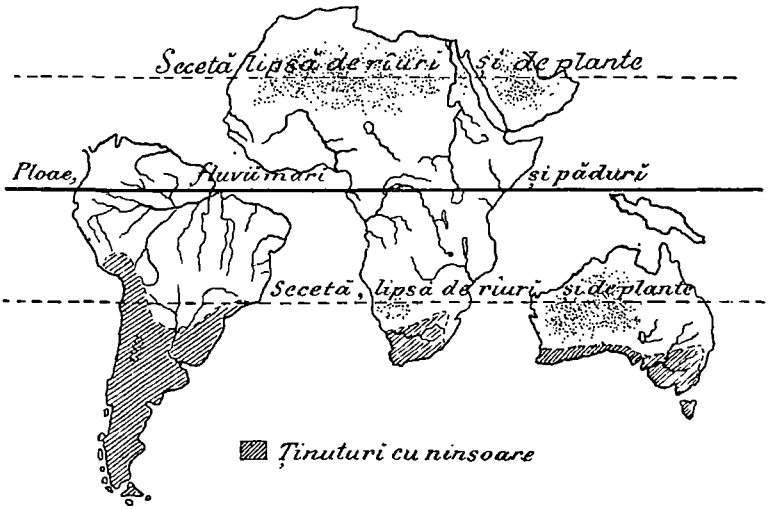

un *colţ ascuţit* spre Sud; al doilea, fiindcă aveau tustrele o *mare scobitură* sau golf în spre apus; al treilea, fiindcă ţărmurile lor sunt foarte *puţin crestate*.—Înăuntru

www.digibuc.ro

de asemenea, toate trei au înfăţişarea unor *podişuri*, iar *munţii* sunt îndreptaţi mai toţi dela Nord spre Sud.

Tustrele se aseamănă şi în privinţa climei.

Zăpadă cade numai pe capetele lor dinspre Sud, de oarece partea *cea mai mare* a trupului acestor continente este aşezată între cele două tropice, adică în *zona caldă*.

AFRICA

Intinderea acestui continent este cam de 30 mil. km. □; — vine aproape de 3 ori mai mare decât Europa.

E bine să ţii minte *mărimea unui continent* sau a unei ţări, fiindcă un ţinut cu cât e mai întins, cu atâta poate avea o climă mai felurită şi prin urmare plante şi animale de mai multe feluri— într'un cuvânt mai multe bogăţii. De ex. dacă ţara noastră s'ar întinde şi dincolo de munţi, spre Tissa, am avea *cărbunii* şi *aurul* din munţii Transilvaniei şi am trăi mai uşor ca astăzi.

Aşezarea. Nu-i deajuns ca un ţinut să fie mare; mai trebue să fie şi *bine aşezat* pe glob.

Groenlanda e cât un sfert din Europa. Dar la ce-i foloseşte întinderea, dacă ea e rău aşezată aşà că ghiaţa nu se mai topeşte acolo nici vara!

Cu privire la poziţia Africei e de luat aminte: că *Equatorul* o tae drept în două şi că e *singurul continent aşezat pe amândouă tropicele.*

E bine să ştii şi *aşezarea unui continent,* căci ghiceşti mai dinainte care e clima sa. Astfel, aşezarea singură îţi spune că Africa va avea la mijloc *multă ploaie* şi deci o *pădure* foarte întinsă; sub tropice din contra, ploaia lipsind, vor lipsi şi plantele, iar Africa va fi *singurul* continent care sa coprindă *două mari deşerturi,* — câte unul pentru fiecare tropic.—Ar mai avea Africa 2 pustii, daca ar coborî-o cinevà, ca să vie Sahara în dreptul Equatorului?

A. Scoarţa pământului

Pământul Africei este mai peste tot un *podiş.* Din orice parte ai venì cu corabia, ţărmurile Africei ţi se

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro

par înalte. Şi nu numai că sunt înalte, dar sunt şi foarte *puţin crestate*, aşa că rar găseşti un loc adăpostit, unde corabia să se apropie de ţărm.

E folositor să observi şi *crestarea* ţărmului unui continet. Pe când Europa noastră are o mulţime de ramuri (peninsule şi insule), Africa se aseamănă mui mult cu un *trunchiu* curăţat de ramuri. Şi asta e o mare pagubă, căci, unde marea intră adânc în uscat, continentul are mai multă umezeală, plantele cresc mai bine, iar corăbiile negustorilor intra până în inima continentului, -a încarce şi să descarce mărfurile. Negoţul e deci înlesnit [1]).

Africa, neavând crestături de acestea adică golfuri, locuitorii ei au ramas şi până azi *răi corăbieri*, iar străinii şi mărfurile nu pot să pătrundă înăuntru decât cu mari greutăţi.

A. **Ţărmurile.** Dacă pleci dela gura Nilului spre apus, ţărmul de Nord e *drept* şi pustiu până aproape de mijloc, unde e scobitura sau golful celor două *Syrte*. De acì începe a fi mai crestat şi deci mai prielnic pentru corăbieri.

Şi în adevăr, după ce plutesti înainte şi treci de capul *Bon*, ajungi în golful *Tunisului* unde odinioară a fost vestita *Cartagena*, un oraş ai cărui negustori duceau mărfurile lor peste toată Mediterana. Ba au îndrăznit să iasă prin strâmtoarea *Gibraltar* în Oc. Atlantic şi-au trimis pe un corăbier vestit, să întemeieze oraşe şi sate chiar şi pe ţărmul Africei din spre Ocean.

In vechime, strâmtoarea aceasta se numea: *Columnele lui Hercule*. Se zicea că Hercule, un erou, făcuse această tăetură s pre

---

[1]) Mărfurile care intră sau es dintr'un continet prin golfuri şi rauri, adecă pe apă, sunt totdeauna mai *eftine* decât cele aduse cu trenul ori cu căruţele pe uscat. Eată o pildă. Un vapor poate încărca dintr'o dată tot grâul adus de 2000 de vagoane, (100 de trenuri destul de lungi). Maşina unui vapor are putere de 40.000 cai şi mai bine. Dar pentru a cărmì un vapor, e nevoe de oameni cu mult mai puţini decât la un tren. Pe urmă, drumul pe apă e totdeauna gata: nu e nevoe să faci poduri, să-l dregi etc. De aceea, «carăuşia» pe mare costă mai puţin, iar mărfurile ajung în ţările de pe lângă mare şi de pe lângă râurile navigabile cu mult mai eftine decât în ţările depărtate de mare.

www.digibuc.ro

a despărți Africa de Europa și pusese pe mal doi stâlpi, ca să înștiințeze pe corăbieri, să nu easă în Ocean, fiindcă acolo ar fi întunerec și mare primejdie pentru vase.

Mai târzie vreme (pe timpul lui Ștefan cel Mare), Portughezii dorind să facă negoț cu mirodeniile, care cresc pe pământul Asiei, au înaintat cu corăbiile și mai departe pe țărmul Africei; ei sunt cei dintâi, care au văzut cum sunt marginile acestui continent de jur împrejur.

La început s'au apropiat pe încetul până spre Capul *Blanco* (= alb, numit astfel din cauza nisipului, care se zărea albind pe mal); apoi trecând pe malul sterp din dreptul Saharei au dat iarăși de *verdeață* și de acì s'a tras numele Capului *Verde*. In sfârșit, după multe necazuri au trecut și de golful *Guinea* și au înconjurat Capul *Bunei Speranțe* (botezat astfel, de bucurie că au găsit pe apă un drum liber spre Asia).

Dela Capul B. Speranței, au văzut apoi că țărmul se ridică spre N-E făcând două scobituri mai însemnate: golful *Delagoa* și *Sofala* despărțite de Capul *Corrientes*, numit astfel de Portughezi din pricina *curenților* puternici de pe lângă mal (vezi harta). Mai spre nord, înaintează în ocean un fel de peninsulă (pare că e un nas de rinocer) terminată prin Capul *Gurdafui*. Numele acesta înseamnă (tot în limba portugheză) *păziți-vă*, semn că e primejdios pentru corăbii. In fața lui stă insula *Socotra*, pe care cei vechi o numeau *Insula Fericiților*.

In sfârșit, prin strâmtoarea *Bab-el-Mandeb* (= poarta lacrămilor) intri în *Marea Roșie* ale cărei maluri merg aproape paralel, până se sfârșesc la Nord cu două golfuri (ca două urechi de epure). Unul e *g. Suez* care te îndreaptă spre Mediterană.

M. Roșie e una dintre mările cele mai calde ale globului. Dacă n'ai ghiață să te răcorești, e greu de trecut prin ea. Și cu toate acestea, de 35 de ani, cele mai multe corăbii, care pleacă din Europa spre Asia, nu mai înconjoară Africa pe drumul găsit

www.digibuc.ro

odinioară de Portughezi, ci trec printr'un canal, care a tăiat istmul *Suezului* şi a unit astfel apele *Mediteranei* cu ale *Mării Roşii.*

In rezumat: *ţărmurile Africei sunt puţin crestate; au puţine peninsule şi foarte puţine insule.*

Cea mai mare insulă e *Madagaskar* (de 4 ori mai mare decât ţara noastră). Alături de ea sunt 2 arhipelaguri. *Comorele* şi *Mascarenele (Réunion* şi *Mauriciu).*

Spre apus sunt cevà mai multe insule: *Madeira, Azorele,* Ins. *Capului Verde, Canarele* (numite astfel din cauza *câinilor), Fernando Po, Sf. Toma* şi *Sf. Elena* (găsită de un corăbier în ziua de Sf. Elena).

Fiind mici şi departe de ţărm, insulele dinspre Apus, când au fost găsite de corăbieri, erau toate *pustii,* afară de Canare. Pe acestea trăiau nişte oameni care ziceau că Dumnezeu i-a adus din Africa şi i-a uitat acolo.

B. **Pământul.** Africa se arată călătorului în chipul unui *podiş* mai ridicat spre *răsărit* şi *miazăzi* şi înconjurat mai din toate părţile cu munţi. Dacă ai tăia-o în curmeziş, cam pe aproape de equator, tăetura privită dintr'o parte s'ar vedeà astfel:

O tăetură în pământul Africei.

I. **Munţii.** Dela munţii *Scorpiei* (Drakenberg) şi până la podişul *Abysiniei,* marginea răsăriteană a continentului se înfăţişează celui care vine din Oc. Indian ca un adevărat munte; când ajunge însă sus, vede că muntele n'a fost altcevà decât *povârnişul* unui podiş foarte înalt, pe care stau mai mulţi vulcani, dintre care cei mai înalţi *Kenia* şi *Kilimangiaro* (= muntele Dumnezeului ploilor) stau ca nişte *turnuri* uriaşe aproape în

www.digibuc.ro

mijlocul continentului, lângă equator. Acest din urmă atinge înălțimea de 6.000 m. (cam de 3 ori cât Ceahlăul).

Lângă Mediterana se întinde lanțul munților *Atlas*.

Povestea spune că un rege, Atlas, a fost prefăcut în munte și osândit să ție cerul în spate.

II. **Depresiuni** (locurî adâncite). Afară de munți, podișul african are și câtevà mari scobituri. Una e chiar la mijloc, unde fluviul *Congo* se încolăcește (ca un șarpe), până ce găsește o spărtură și coboară apoi repede spre Ocean, vărsând astfel prin acea poartă toate apele râurilor adunate în mijlocul continentului.

O altă scobitură e mai spre Nord. In fundul ei se adună apele lui *Șari* și ale altor râuri; acestea negăsind loc, pe unde să iasă spre Ocean, fac un mare lac, *Ciad* (aproape de 3 ori mai mare decât Dobrogea).

Dar, cu toata mărimea lui, apa nu e adânca. Seamană mai mult cu o baltă plină de stufariș, în care rătăcesc hipopotamii și crocodilii.

Intr'un cuvânt: uscatul african *nu-i bine p'ăsmuit*. Marginele nu-s destul de crestate, iar înăuntru găsești mai peste tot numai *podișuri*, de unde urmează că râurile: sau nu pot eși spre Ocean (Șari); sau, dacă ies, trebue să sară (Congo) din treaptă în treaptă, adecă să facă mai multe *cascade*, până ce ajung în Ocean. De aceea, mai toate râurile africane sunt rele pentru corăbieri.—(Vezi liniuțele trase în curmezișul râurilor pe harta III din Atlas; ele însemnează locul cascadelor).

* **Cataractele dela gura lui Congo.** Cataractele se întind cà niște uriașe ziduri de piatrà în curmezișul fluviului. Apa, acì se învârtește în ochiuri adânci, acì se repede peste zăgazul de stâncă sau sare facând nenumarate cascade.

Cea mai sălbatica dintre toate este cea din urmă. Inchipuește-ți un braț de Ocean lung de 6 ½ km. și lat de 800 m. Inchipuește-ți peste o astfel de apă lată deslanțuit un uragan, și deabià ai puteà sa-ți dai seama de sallul grozav al valurilor. Sgomotul e în adevar asurzitor. Nu-l poți asemănà decât cu huruitul unui tren care aleargă cu toată iuțeala printr'un tunel de peatră.

www.digibuc.ro

Şi fiindcă mai toate râurile Africei au în curgerea lor mai *multe cataracte* de acestea, e uşor de închipuit, pentruce corăbierii n'au putut străbate lesne inima continentului: când ajungeau la cataracte, trebuiau să tărască bărcile pe *uscat*, până unde găseau iarăşi apă liniştită, sau se întorceau înapoi.

B. Clima şi apele

1. La mijlocul Africei, clima este *equatorială*, adecă e cald şi plouă veşnic; de aceia acolo găsim şi râul cel mai mare al Africei, *Congo* (= săgeata), care are mai multă apă decât toate râurile întregului continent luate la un loc.

Mai mare decât Congo nu e nici un fluviu pe tot pământul, afară de fluviul Amazoanelor care curge şi el tot în ţinutul *ploios* de sub Equator.

Din ploile equatoriale se mai nasc alte două râuri mari: *Zambezi* (= râul peştilor) şi *Niger* (= râul). — In apropiere de acest din urmă isvorăsc: *Senegalul* şi *Gambia*.

2. Spre ţinutul, unde bat alizeele, ploaia scade şi ea, până ce intrăm la Nord în pustia *Sahara*, iar la Sud în *Kalahari*. In aceste pustii, râurile lipsesc; o parte însă din apa ploilor equatoriale scapă totuşi spre Nord printr'un fel de şanţ, care tae pustia şi, sub numele de *Nil*, ajunge să se verse tocmai în Mediterana.

Fiindcă venea din pustie, unde nu cade cu anii o picătura de ploae, se minunau cei vechi, de ce în fiecare vară Nilul se revarsa? — De câteva zeci de ani s'a aflat, că el izvoreşte tocmai dela Equator, din lacul **Victoria** (de vre-o patru ori mai mare ca Dobrogea). Şi anume: de câteori soarele se arată mai mult spre emisfera noastră, vine şi ploaia, iar lacul Victoria şi afluenţii dela isvoarele Nilului se umflă. Se umflă atunci şi Nilul şi, cu toată uscaciunea Saharei, prisosul apelor de ploae ajunge până în Egypt, unde se revarsă peste maluri.

Când soarele se întoarce înnapoi, spre emisfera australă, încetează şi ploile, iar Nilul scade lăsând pe ţărm un mil foarte ro-

www.digibuc.ro

ditor. Atunci Egyptenii aruncă sămânța, lăsând vitele să o calce și să o îngroape cu picioarele — ceeace la dânșii, ține loc de arătură și de grăpat.

Tot aproape de isvoarele Nilului, adecă de lacul *Victoria,* mai este și marele lac *Tanganica*, iar ceva mai spre Sud e lacul *Niassa.* Unul trimite apă spre Congo, celălalt spre Zambesi.

3. In sfârșit, dacă treci de cele 2 pustii, spre capătul de Nord și de Sud al Africei, încep iarăși ploile, dar nu dau așà de multă apă ca pe la Equator. De aceia și râurile sunt mai *puține* și mai *mici.* Cel mai însemnat e *Orange* și *Limpopo* (= râul Crocodililor).

C. Plante și animale

După ce am văzut, cum e *pământul* Africei și *clima* și *apele* sale, să cercetăm acum și vieţuitoarele.

1. **Pădurea equatorială.** La mijloc, unde plouă mult, se întinde o pădure uriașă. Copacii ajung până la 60 m. înălțime; și, cum sunt legați între ei prin fel de fel de viţe sălbatice, toată pădurea aceia este un chaos de frunziș.

Bananul.

Dintre toți copacii, mai vrednic de ținut minte e *palmierul*, care face niște nuci cât pumnul, pline de lapte înăuntru. Apoi vine *bananul,* care dă un strugur așà de mare, că abia îl poate ridica

www.digibuc.ro

un om. Doi, trei copaci de aceştia hrănesc o familie un an de zile.

In ţările noastre, bananul nu dă roade; e semănat prin grădinile publice pentru frumuseţea foilor sale late ca nişte lopeţi.

In ţinuturile acestea calde şi umede, creşte bine şi porumbul dar oamenii nu pot lucrà lesne pământul, fiindca buruenele înaduşesc samănătura. De geaba plivești; erburile rele, fiind udate zilnic de ploae, se prind din nou sau răsar altele la loc din semințele mereu scuturate de vânt. De aceia şi locuitorii acelor ţinuturi traesc mult din *vânat* şi din *poamele* copacilor.

Pitici într'o pădure africana.

Mai ales sunt isteţi la vânat **Piticii,** un soiu de oameni mici a căror colibe abea se vad din frunziş. Ca sa nu se rătăcească prin padure, ei se cheama unul pe altul cu toba sau cu cornul. Dar sunt arcaşi meşteri: ţintesc de pilda în ochiul elefantului, apoi se apropie prin partea cealaltă şi-i baga lancea în pântece.

www.digibuc.ro

Fiindcă nu pot lucrà în voe pământul, locuitorii acelor ținuturi ar puteà creşte vite; dar tot pe acolo mai trăeşte şi o muscă, *țețe*, care omoară animalele domestice, afară de capre şi măgar. Aşà că oamenilor nu le rămâne pentru hrană decât animalele mai mărunte, poamele şi vânatul. Iar când acestea lipsesc, ei mânâncă şi carne de om (antropofagi).

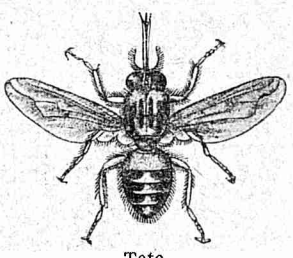

Țețe.

De ce nu strâng măcar poame multe, să le păstreze pentru vremuri de nevoe?

Nu pot face nici asta; las că umezeala şi căldura le ar face îndată să putrezească; dar tot pe acolo mai e încă un alt duşman: un fel de furnică lacomă, *termita*, care roade până şi lemnele. Mobilele trebue să le pui cu picioarele în vase cu ţapă, ca să nu se sue furnicele acestea să le mănânce.

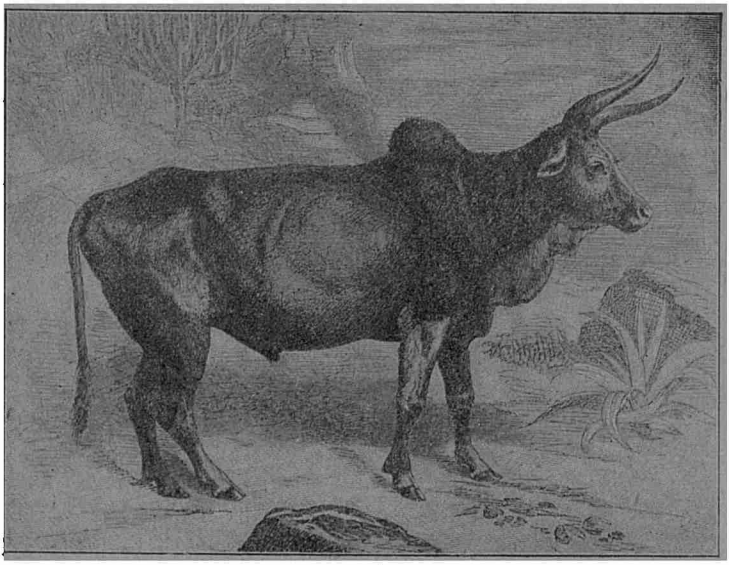

Boul african.

www.digibuc.ro

Câteva termite, luate din greşală pe o corabie, s'au înmulţit atâta, încât au sfredelit tot lemnul şi corabia s'a sfărâmat.

Prin urmare, cu toată vara lor veşnică, oamenii nu trăesc tocmai înlesniţi în Africa equatorială. Unde te-ai aşteptà să trăiască liniştiţi ca în raiu, tocmai acolo ei sunt sălbateci şi se mănâncă unii pe alţii ca fiarele.

2. **Savane.** Deasupra şi dedesubtul pădurei equatoriale se întind ţinuturile erboase numite *savane*. Earba lor e aşa de înaltă, că deabia se mai zăreşte capul girafei.

Acolo trăesc: *girafa*, *zebra*, *bivolul*, *gazela*, *antilopa*, etc., iar din carnea lor trăesc: *leii*, *hienele*, *şacalii*, *leoparzii*... Oamenii se ocupă, firește, cu păstoria, adică ţin cirezi de vaci; dar vacile sunt rele de lapte şi fac numai câte un viţel. Boii slujesc la călărie.

3. **Pustiile: Sahara şi Kalahari.** Pe la tropice, mai tot anul e secetă, ceea ce face ca pământul să fie pustiu. Unde Africa e mai lată, ea are o pustie mai întinsă, *Sahara*. Unde e mai îngustă, şi pustia, *Kalahari*, e mai nică. In ţinuturile acestea, toată nădejdea e la *curmal* şi la *cămilă*.

Curmalii

* **Cămila** a venit în Africa după naşterea lui Christos. Mai înainte, cu greu dacă puteà cinevà trece priu Sahara. Azi, locuitorii din oazele Sahariei fac negoţ: cu ajutorul cămilei, ei cară mărfurile dela o margine la cealaltă a pustiei, ducându-şi apa în burduf şi învelindu-şi gura sa o ferească de praf.

www.digibuc.ro

* **Curmalul.** Cum e cămila *animalul pustiei*, fiindcă rabda la căldură şi la sete, aşà şi curmalul e *copacul pustiei.* Ca şi cămila, când plouă, el suferă şi piere. Rădăcinele, ce e drept, cer umezeală, dar ramurilor le place din contră arşiţa soarelui — Curmalele ţin loc de pâne pentru om şi de nutreţ pentru cămilă şi cal. Nimic nu se leapădă din curmal, ca şi din cămilă. Din fructe se pregatesc tot felul de mâncări cu lapte, cu apă, cu miere, etc. Sâmburii prăjiţi ţin loc de *cafea.* Frunzele tinere sunt mâncate în loc de *verdeţuri;* inima lemnului de asemenea. Foile vechi slujesc la *acoperirea* colibelor; lemnul la *foc*; din sucul trunchiului se face un fel de *vin...* Ca şi cămila, curmalul face parte din familia locuitorilor pustiei,—aşà e de iubit şi îngrijit.

4. **Păduri amestecate cu poene.** La capetele Africei, unde încep ploile, sunt iarăş *păduri*, dar nu dese ca cele dela Equator, ci printre ele se află şi *poene cu earbă.* Pe aici, oamenii pot lucrà pământul şi ţin tot felul de animale *domestice*, trăind aproape ca în ţara noastră.

De aceia, Europenii nu stâu nici în mijlocul Africei, unde e cald şi umezeală, nici în cele două pustii, ci numai la capetele Africei, unde clima se potriveşte cu cea din Europa.

D. Locuitorii Africei

Africa poartă numele de *«continentul negru»*, fiindcă rasa cea mai răspândită în Africa, e rasa neagră.

1. **Negrii** pot să fie cam la 150 milioane.

Cu toate că Africa e de trei ori mai mare decât continentul nostru, populaţia ei este abià pe jumătate cât a Europei. Trebue sa te gândeşti că cele 2 mari *pustii* sunt aproape *goale*, iar în *pădurile* din mijloc, populaţia este iarăş foarte *rară.*

Negrii sunt locuitorii cei mai vechi ai Africei. Când îi întreabă cinevà, de unde au venit acolo, ei arată că au venit dinspre Asia.

Umblă mai mult *desbrăcaţi* şi se împodobesc copilăreşte: cu pene, mărgele, bucăţele de postav, scoici, salbe de dinţi de om, etc. Armele lor sunt simple (cum erau

www.digibuc.ro

mai demult şi în Europa) adică: *arcul*, *lancea*, *măciuca*. De când au început negoţ cu Europenii, s'au deprins să umble cu *puştile*. Dar, pe lângă arme şi alte mărfuri,

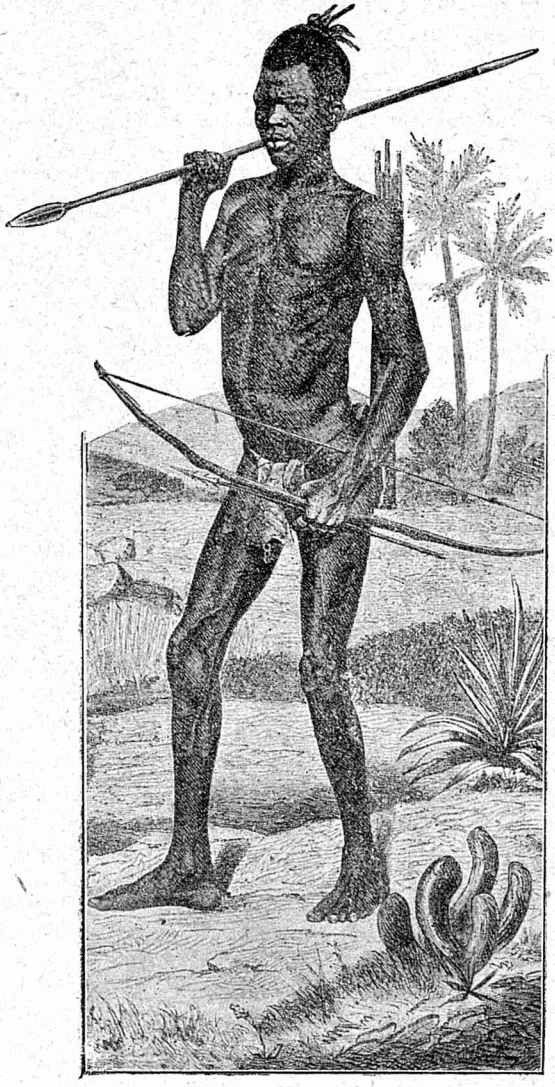

Războinic negru.

www.digibuc.ro

au mai luat dela Europeni şi obiceiul de a bea *rachiu*, precum şi *alte boli,* care îi prăpădesc, — cu toate că sunt oameni voinici.

* **Negoţul cu Negrii.** Negrii au fost şi sunt încă pealocurea vânaţi întocmai ca şi animalele. De aceea, cum prind de veste că vin duşmanii. ei părăsesc satul, iar în locurile, pe unde sunt copaci înalţi, se sue pe copac cu tot avutul lor. Fac un fel de pătul între crangi ; sue acolo *piua,* unde fac făină, şi burduful sau oalele cu apa. Sue apoi caprele, câinii, pasările lor... şi se coboară numai peste noapte de mai ieau apă.

Când duşmanii descoperă ascunzătoarea, îi ţintesc cu puştile ori cu sageţile. Adeseori, când văd că nu e chip de scăpare, bieţii Negri se aruncă jos şi mor, iar mamele sucesc singure gâtul copiilor,

Totuşi, mulţi cad în robie. După descoperirea Americei, corabiile Europenilor au încărcat o mulţime de robi pentru a-i duce în America, unde i-au pus să lucreze pământul. Poate peste 50 mil. au fost astfel trecuţi peste ocean... Cei cari au murit nu se mai socotesc. Abiă în zilele noastre comerţul acesta a fost oprit

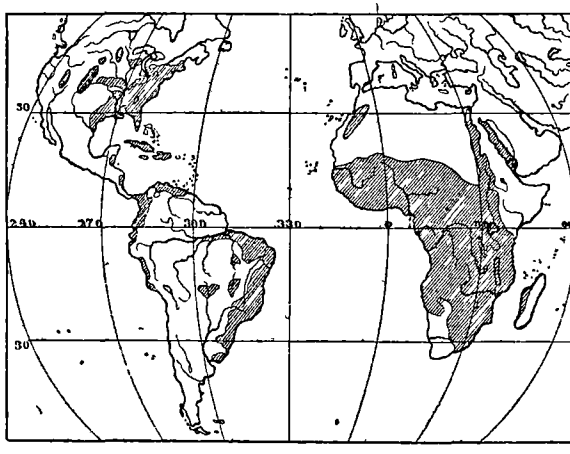

Imprăştierea Negrilor.

Şi aşă se face ca rassa neagră s'a întins împreună cu Europenii şi dincolo de oceanul Atlantic.

2. **Arabii** din timpuri foarte vechi au trecut Marea Roşie şi s'au aşezat pe ţărmul de răsărit al Africei

www.digibuc.ro

ocupându-se cu negoţul; iar de vre-o 1.000 de ani s'au întins şi pe ţărmul despre miază-noapte, apoi cu ajutorul cămilelor au trecut Sahara şi au ajuns până în Sudan.

Ei sunt mai ales de vină, dacă Negrii au fost vânaţi atâta timp şi vânduţi ca sclavi. Mii de Negri au murit istoviţi de foame şi de sete trecând Sahara în urma cămilelor, mânaţi din dărât ca vitele.

In ţinutul umed şi cald dela Equator, Arabii nu s'au putut întinde. Se îmbolnăvesc şi mor ca şi camilele lor.

3. **Berberii** trăesc pe ţărmul de Nord. Ei se aşeamănă mult cu locuitorii din Sudul Europei.

4. **Evreii,** prigoniţi din Spania, trăesc mai ales în Maroc, în Algeria şi Tunis; ei sunt foarte urîţi de Arabi şi Berberi.

5. **Europenii** au pătruns şi ei în timpurile din urmă

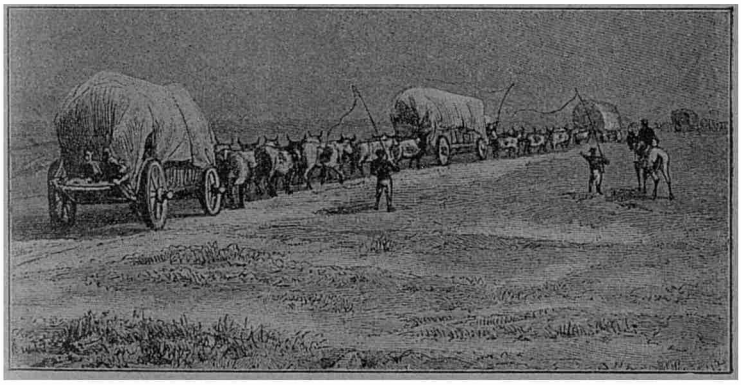

Carele Burilor.

şi s'au aşezat mai ales la capetele Africei, dar au împărţit tot continentul — chiar şi ţinuturile pe care nu le-au văzut — ca şi cum ar fi moşia lor.

Burii. Dintre Europeni, aceî care s'au aşezat mai cu dinadinsul în Africa, sunt *Burii*. Cuvântul acesta înseamnă în limba lor *ţăran* (Bauer). De neam, ei sunt Olandezi şi s'au stabilit mai

www.digibuc.ro

întâi în capătul de Sud al Africei, acum vre-o 300 de ani; apoi, păscând vitele pe podişurile cele răcoroase ale *Capului,* s'au întins mereu spre Nord. In timpurile din urmă, Englezii i-au prigonit fără milă, iar dânşii ne mai putând fugi spre Nord, unde musca ţeţe le-ar fi ucis vitele, au început un războiu crâncen cu Englezii, care a durat aproape 3 ani.

Deşi sunt numai o mână de oameni, s'au războit cu atâta vitejie, că s'a mirat toată lumea de isprăvile lor. Fiind însă prea puţini la număr, au fost biruiţi, iar ţara lor a căzut în stăpânirea Englezilor. Dacă n'ar fi avut *aur* şi *diamante* în pământul lor, poate n'ar fi venit urgia străinilor peste dânşii.

STATELE

In capătul dela Sud e Colonia **Capului** stăpânită de Englezi. Oraşul cel mai însemnat poartă acelaş nume *Cap.*

După căderea Burilor, stăpânirea engleză dela *Cap* s'a întins până în inima Africei.

2. **Congo.** In mijloc, unde e pădurea cea mare, fiindcă Europenii nu s'au înţeles cum să împartă pământul, s'a întemeiat un stat neatârnat, pus sub îngrijirea lui Leopold, regele Belgiei. Oraşul cel mai însemnat se numeşte *Leopoldville.*

3. **Bornu** şi **Uadai** sunt state, unde domnesc sultani de neam arab, care pe fiecare zi cad tot mai mult sub jugul Francezilor.

4. **In Sahara** sunt vrednice de pomenit oazele *Air*, *Ahagar* şi oraşul *Tumbuctu* (un loc de întâlnire al multor caravane).

5. **Egyptul** e stăpânit de Turci numai cu numele. In faptă îl stăpânesc Englezii care vor să-l lege printr'o cale ferată cu Colonia Capului şi să cuprindă astfel în lungul Africei o fâşie de pământ dela un capăt la celălalt.

Capitala e *Cairo* (=victoriosul), aproape de vechiul *Memfis.* — Cairo e oraşul cel mai mare al Africei. Vine aproape de 2 ori cât Bucureştii.

www.digibuc.ro

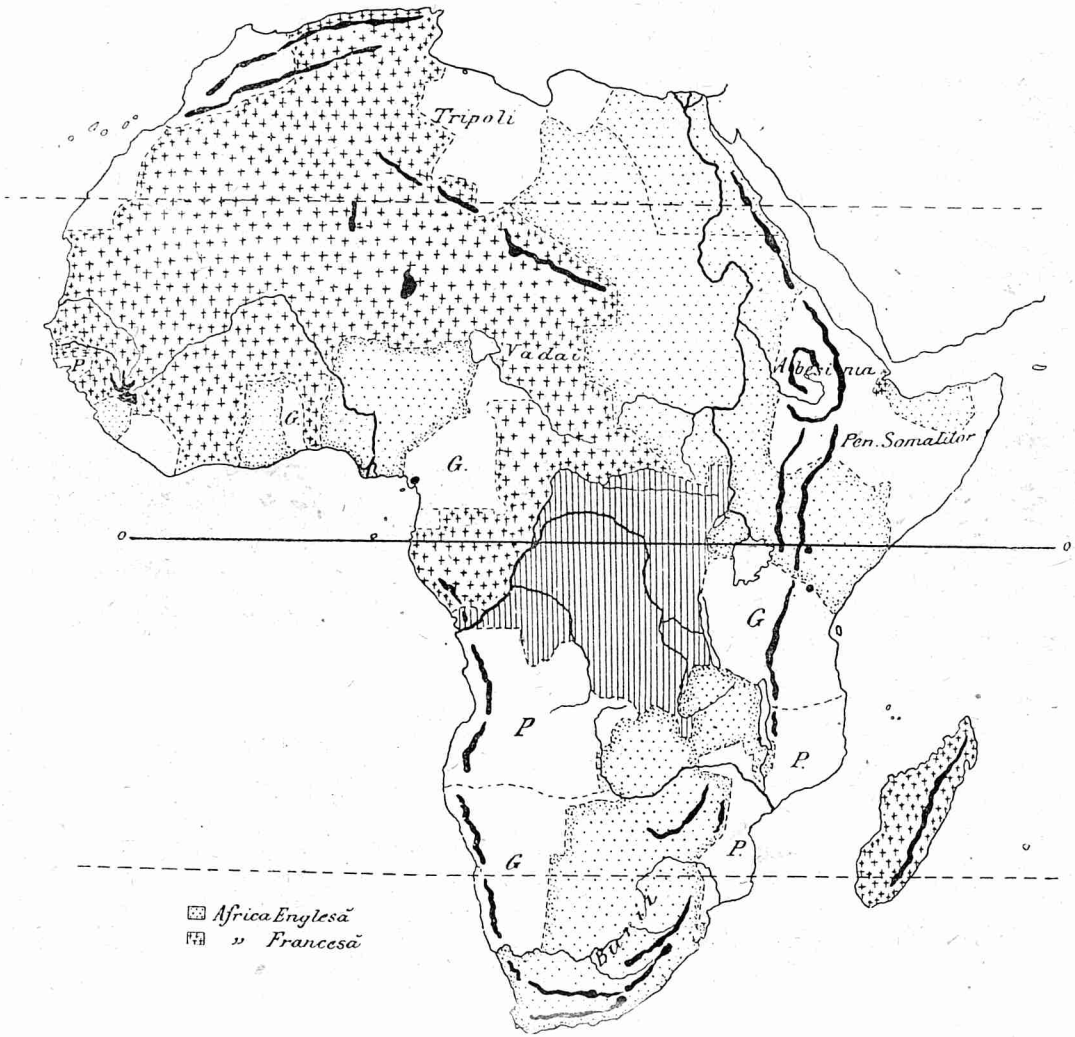

Impărțirea politică a Africei { G = Germani / P = Portughezi

www.digibuc.ro

6. **Algeria** şi **Tunisul** sunt în mâna Francezilor, iar Italienii se aţin să cuprindă **Tripolitana** care stă sub ascultarea Turciei.

In harta alăturată, afară de petele albe, unde e pământ german (G) şi portughez (P), se vede că mai tot ţinutul african e cuprins în stăpânirea Franţei şi Angliei. Africa e «un *continent de robi*» ori cel puţin «*robit* de străini».

Neatârnate au mai rămas *Marocul* şi *Abysinia*. Dar Sultanul Marocului, ca şi Negusul Abysiniei, sunt strâmtoraţi mereu de straini. Cu chip că vin pentru negoţ, aceştia dau bani cu împrumut, apoi iau amanet vămile... şi cu vremea se vor amestecă şi în cârmuire, după cum s'a întâmplat cu Egyptul bunăoară.

In deosebi Marocul, strâns de Francezi, Spanioli, Englezi şi de Germani îşi aşteaptă din zi în zi ceasul supunerei.

AUSTRALIA

Intinderea e de 7 ½ mil. E continentul cel mai mic dintre toate şi cel mai de pe urmă cunoscut de Europeni.

S'a numit astfel dela vorba *auster* = vântul de Sud.

Aşezarea. Cum e Africa tăiată în două părţi egale de equator, de asemenea şi Australia e tăiată în două părţi aproape egale de *Tropicul Capricornului*. Prin urmare, continentul australian vine pe glob în dreptul pustiei *Calahari;* chiar aşezarea lui arată, că acest continent e menit să fie în mare parte o *pustie*.

A. Pământul

I. **Ţărmurile** sunt ca şi în Africa foarte puţin crestate. Singurul golf mai de seamă e *Carpentaria*, iar singura peninsulă mai mare este *York* care sfârşeşte cu capul *York*.

Şi nu numai că n'are crestături bune pentru porturi, dar coralii au făcut pare că înadins, în multe lo-

www.digibuc.ro

curi, un lanţ de insule foarte primejdioase pentru corăbiile, care vor să se apropie de ţărm. Aşà, la răsărit e: *Marea Barieră*, un adevărat zăgaz de corali.

* **Marea Coralilor.** La rasarit de Australia, coralii au zidit atâtea insule, încât marea a capătat numele lor.

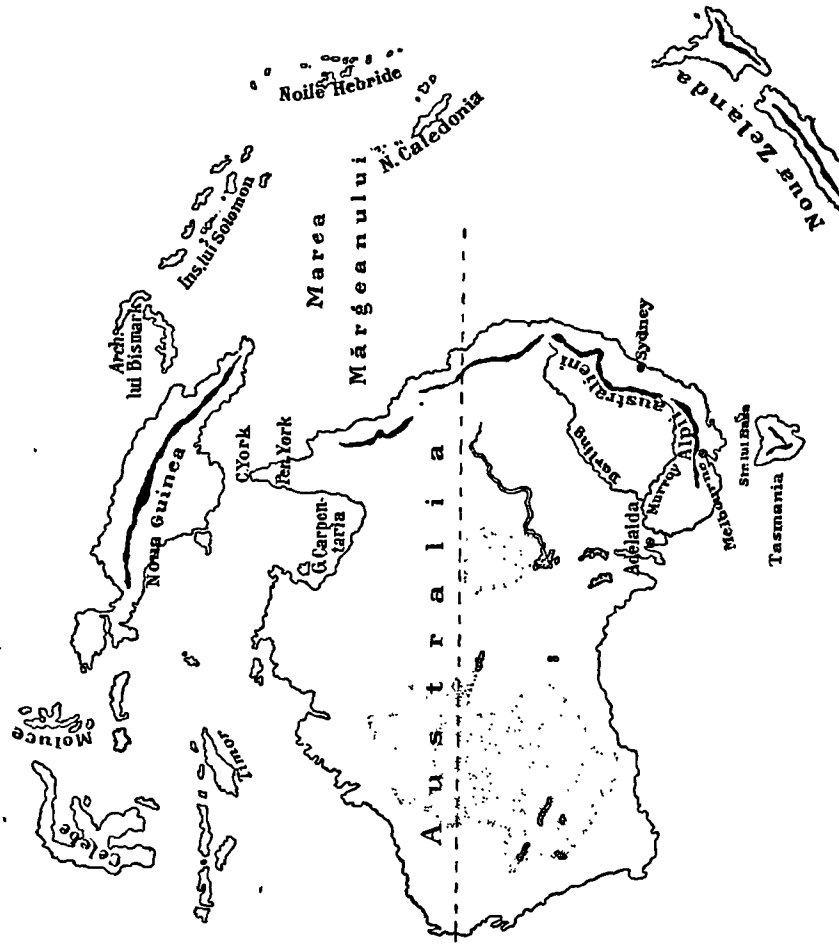

Din fundul apelor calde ale oceanului, vietăţile acestea cladesc pe încetul un fel de ziduri a caror creste se apropie până în faţa apei. Coralii se întind însa nu numai în sus, ci şi în *lături*, şi astfel, cu vremea, se arata pe încetul insule, acolo unde ma

www.digibuc.ro

înainte se întindeà luciul apelor mărei. Dar, până să se zărească insula deasupra valurilor, corăbierul nici nu bănueşte ce primejdie se află dedesubt. E destul o ciocnire mai tare, şi corabia se înţepeneşte în stâncile făcute de corali, ori lasă apa să intre înăuntru şi se cufundă cu oameni cu tot. — (Vezi insula de corali în Atlas, IV, 5).

2. **Înăuntru,** contînentul australian e ca şi Africa mai mult un *podiş*. Dar spre răsărit scoarţa pământului se ridică şi formează (tot ca în Africa) un lanţ de munţi, *Alpii australieni*, cari nu ajung nicăeri înălţimea Carpaţilor.—Tăiat în curmeziş, dela apus spre răsărit şi privit dintr'o parte pământul australian, s'ar arăta astfel:

O tăetură în pământul Australiei

Cu toate că Alpii australieni sunt mici şi aproape de *tropic*, dar în unele loçuri, zăpada nu se topeşte de loc peste vară; ba pe vârfuri ninge încă şi vara; aşà e de răcoare! Prin urmare, ţinutul de lângă munţi se aseamănă mult cu al Europei în ce priveşte clima şi traiul locuitorilor.

B. Clima şi râurile

Din cauza aşezărei sub tropic, vântul cel mai de seamă al Australiei este *alizeul de SE.* Şi, fiindcă vine peste ocean, el ar aduce destulă umezeală continentului; din nenorocire, munţii stau pe ţărm chiar în drumul alizeului ţinând calea norilor. Ploaia cea mai multă cade aşà dar pe aceşti munţi, apoi aerul trece mai departe pe continent, fără să mai aibă umezeală [1]).

[1]) Vezi Atlas, IV, 2

www.digibuc.ro

De aceia, Australia (ca și *Kalahari*, unde ploile nu pătrundeau tot din pricina coastei înalte despre răsărit) e mai toată o *pustie*; — nicăeri n'au murit mai mulți călători de sete ca în acest continent. Singurul râu mai mare e *Murray*, dar și el seacă uneori, încât se aseamănă mai mult cu un șir de bălți.

Murray. De oarece fluviul acesta împreună cu afluenții săi se întinde pe un ținut lat cum ar fi între Marea Baltică, Adriatica și M. Neagră, ai aștepta să fie mare, de pildă cât Dunărea. E drept că uneori, pe timp de ploae, se umflă și chiar se revarsă peste maluri; dar, îndată de începe seceta, scade, încât plutirea vaselor pe el nu mai e cu putință.

Totuși Murray slujește pentru transportul lânei nenumăratelor turme ce pasc pe malurile sale. Îndată ce râul se umflă, telegraful dă de știre la toate stațiile din lungul râului; negustorii încarcă lâna, iar luntrile pot coborî atunci la gura râului, unde așteaptă vapoarele cele mari să o aducă spre fabricile Europei.

C. Plantele și animalele

Spre răsărit, unde plouă mai mult, pământul e bine îmbrăcat cu iarbă și cu copaci. Între **pădurile** australiene crește arborele cel mai înalt din lume, *Eucaliptul*.

* **Eucaliptul** ajunge 150 și chiar 160 m. Bisericele și turnurile cele mai înalte ale orașelor noastre s'ar putea ascunde întregi sub ramurile lui, căci se găsesc unii eucalipți cari n'au ramuri decât dela 150 m. în sus; și sunt așa de groși, încât în scorbura unuia au putut să intre trei călăreți cu cal cu tot și să se întoarcă înapoi, fără să descalice.

Pentru ca să hrănească un trunchiu așa de uriaș, rădăcinele pătrund până la o adâncime de peste 33 m. Piramidele făcute de mâna omului sunt o jucărie față de palatul veșnic verde a unui astfel de arbore, iar copacii noștri de câțiva metri lungime ar fi alături de eucalipți, ca niște vlăstare subțiri.

Cu cât te depărtezi însă de țărm, cu atâta pădurea se rărește; pământul începe a fi acoperit mai mult cu **iarbă** (ceva asemuitor cu savanele africane), iar co-

www.digibuc.ro

paci se mai găsesc numai pe lângă râuri, unde au mereu apă la rădăcină. (Vezi Atlas IV, 1).

In sfârşit, dela o vreme, încetează şi copacii şi erburile, pentru a începe **pustia** adevărată. Acì, pământul e gol sau acoperit cu un tufiş spinos numit *scrub* (= mătură tocită). Nici cu focul nu poţi răsbi prin mărăcinişul acesta, care înghimpă în toate părţile ca ariciul.

Cât priveşte animalele de folos, Australia, înainte de venirea Europenilor, n'avea mai nimic. Vitele australianului erau *Dingo*, un câne sălbateç, şi *Kangurul*. In colo, el trebuia să se hrănească cu şerpi, viermi, omizi şi alte vietăţi mai mărunte. Nici că se putea o lipsă şi o sărăcie mai mare!

Azi Australja e însă foarte bogată în animale domestice. Mai acum vre-o sută de ani, Englezii au făcut pe coasta de Est un sătişor, unde corăbiile lăsau pe puşcăriaşii din Europa, ca să nu se mai poată întoarce înapoi; dar văzând aceştia că pământul e bun, au început să aducă din Europa vite, şi azi, în savanele Australiei, pasc *turmele cele mai mari din lume* (100 mil. oi, 1 mil. cai şi 8 mil. cornute mari). Lâna australiană umple fabricile Europei, iar vapoarele înadins făcute aduc carnea în ghiaţă până la Londra.

D. Locuitorii

1. **Negri australieni.** Pe un continent aşa de mic şi de sărac, trăia înainte de venirea Europenilor, neamul de oameni cel mai urât dintre toate. Pielea e *neagră;* barba mare; părul foarte *creţ* (dar nu lânos ca la Negri); gura mare, picioarele subţiri şi fără pulpe; pântecele prea mare.

Negrii australieni umblă mai mult desbrăcaţi; îşi vopsesc trupul şi-şi fac împunsături în piele, în chip de înfrumuseţare. El se hrănesc mai ales cu *rădăcini, viermi* şi *peşte*. Din timp în timp mai ucid şi câte un kangur, dar vânatul acesta s'a rărit.

www.digibuc.ro

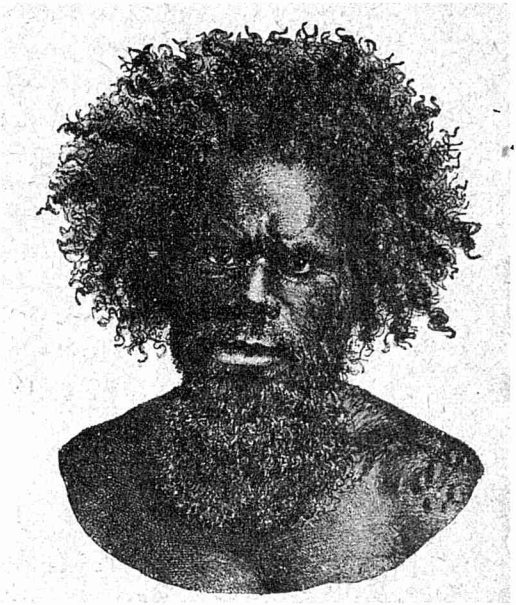

Australian

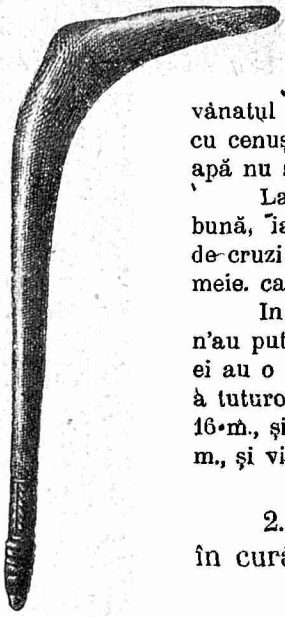

Bumerang

Dacă au prins un kangur, fac o groapă; aprind acolo un foc și pun pietre peste dânsul. Când pietrele sunt fierbinți, aruncă în groapă vânatul învelit cu foi de eucaliptus și-l acoper cu cenușe și cu pietre încălzite. Să-l fiarbă cu apă nu se pricep și nici nu au oale.

La masă, bărbații ieau partea cea mai bună, iar femeile primesc rămășițele. Sunt așa de cruzi față de soțiile lor, în cât mai nu e femeie, care să nu aibă răni pe trup.

In deosebire de alți sălbatici, Australienii n'au putut născoci arcul și săgeata. In schimb ei au o armă, *bumerangul*, mai minunată decât a tuturor. O svârli: ea se depărtează cam la 16 m., și apoi deodată se înalță în sus vre-o 20 m., și vine să-ți cadă înapoi la picioare.

2. **Europeni.** Băștinașii vor peri în curând, de oarece tot pământul cel

www.digibuc.ro

bun a fost luat în stăpânire de Europeni şi în deosebi de *Englezi*. Colţul de SE. al Australiei a ajuns azi o adevărată Anglie [1]).

In locul satelor făcute de hoţi acum 100 de ani, s'au ridicat oraşe cà cele mai mari şi mai frumoase din Europa. *Sidney* este cât *Cairo*, oraşul cel mai mare al Africei. *Melbourne* are 1/2 mil. de locuitori (stă pe aceiaş treaptă cu Madrid). De altfel, o bună parte din populaţia întregului continent se află aşezată la oraşe. — Cu toţii, locuitorii Australiei abia sunt vre-o 3 mil. şi jum.

Toată Australia e împărţită în mai multe state care de curând s'au hotărât să-şi aleagă o singură capitală în satul *Dalgety*, menit astfel să ajungă în scurt timp un oraş mare şi frumos.

*

Alături de Australia, mai sunt vrednice de ţinut minte câteva insule mai mari:

1. **Tasmania** (corăbierul care a descoperit-o se chemà *Tasman*) e o insulă roditoare şi cu o climă foarte dulce. Acì, băştinaşii s'au stins cu desăvârşire, fiind prigoniţi de Englezi care i-au vânat ca pe fiare. Pe vremea războiului nostru cu Turcii, mai trăia acolo o singură bàbă. — Strâmtoarea care desparte insula de continent se numeşte *Bass*, tot după numele unui corăbier.

2. **Noua Zelanda** e o pereche de insule muntoase. — Şi ca mărime, şi ca pământ, ele se aseamănă cu arhipelagul britanic; e un fel de «Anglie australiană», dar cu mult mai muntoasă.

Populaţia acestor insule, când au fost descoperite de corăbierul *Tasman* şi *Cook*, erà mult mai deşteaptă ca cea din Australia. Locuitorii erau o ramură a rasei malaio-polynesiene sau cum li se mai zice a «Ţiganilor Oc. Pacific», care au roit din insulă în insulă, până s'au întins peste tot oceanul. Dar băştinaşii (*Maori*) pier şi aici.

[1]) Vezi Atlas IV, 3

www.digibuc.ro

AMERICA DE SUD

Intinderea e de 18 mil. km. □. Cam de 2 ori mai mare decât Europa.

Aşezarea. Tropicul *Capricornului* o tae în două jumătăţi, ca şi pe Australia.

Spre Sud se întinde până în clima rece; spre Nord, trece de Equator numai cu 10°. Nu atinge (ca Africa) tropicul *Racului*, şi prin urmare nu va aveà o pustie la fel cu Sahara, ci numai o mică pustie în dreptul lui Kalahari şi a deşertului Australian.

A. Pământul

I. **Ţărmurile** sunt foarte puţin crestate,—ca şi la celelalte două continente sudice.

La formă, America se aseamănă mai ales cu Africa. Spre Sud se ascute din ce în ce mai mult până la capul *Hoorn;* la apus are o scobitură, golful *Arica*; la răsărit are un fel de corn sfârşind cu capul *Roca*; la Nord însă, golful *Darien* şi *Maracaibo* intră în continent mai adânc decât golful foarte larg al *Syrtelor.*

Corăbierul care a descoperit America de Sud, vrea să înconjoare Africa; din greşeală însă a nemerit mai spre apus şi a dat de America. După dânsul, alţii s'au coborât spre miazăzi pe ţărm şi au ajuns la gura fluviului *Plata* (= argint, numit astfel fiindca s'a aflat argint la locuitorii de pe malurile lui. Mai târziu, *Magellan*, voind să înconjoare pământul, s'a coborât până la strâmtoarea care poartă numele său.

In totul însă, America se aseamănă cu un trunchiu fără ramuri. Are puţine peninsule şi insule. Sub Equator, are archipelagul *Galapagos* (= al broaştelor) fiindcă acolo sunt nişte broaşte ţestoase uriaşe. La SE. se află archipelagul *Falkland*, unde e aşà de frig, încât nu cresc nici copacii necum cercalele,—deşi insulele acestea

www.digibuc.ro

sunt tot aşa de departate de Equator ca şi *Irlanda* cea totdeauna verde.

2. **Înăuntru.** America este mai bine plăsmuită şi decât Africa şi decât Australia. Ea are în deajuns şi *câmpie* şi *podiş* şi *munţi.*

a) **Anzii.** La apus se întinde *Cordilleras de los Andes* (= lanţurile munţilor cu metale) întocmai ca nişte ziduri înalte aşezate pe malul Oc. Pacific. Un vârf, *Aconkagua,* atinge 7.000 m. (cum ar fi Ceahlăul pus pe vârful lui Mont-Blanc). De aceia, pe culmile acestor munţi, zăpada nu se mai topeşte niciodată.

Din loc în loc, vulcanii aruncă şi azi în mijlocul zăpezei lave fierbinţi.

* **Vulcanii.** Pe creasta zidului muntos al Anzilor sunt nu mai puţin de 56 vulcani; dintre aceştia 25 fierb şi azi, zvârlind din timp în timp lavă, cenuşă, mâl, aburi şi cutremurând tot ţinutul dimprejur. Pe vârfurile acelea pustii, unde nu-s nici plante nici animale, ei sunt singurul semn de viaţă. Cine se sue pe aceşti munţi urcând de jos, din ţinutul *pădurilor*, până unde începe a creşte numai iarba, şi până ce şi iarba încetează, străbate în scurtă vreme toate zonele pământului. Dar e în mare primejdie de a se îmbolnăvi; nu mai poate răsufla, sângele îi ese prin piele, îi vine ameţeală şi cade jos în nesimţire. Boala aceasta se numeşte «răul de munte».

Singur *Condorul* rătăceşte în pustietăţile acelea înalte şi, lăsându-se repede în câmpia cea caldă, el străbate astfel într'o minută toate climele pământului.

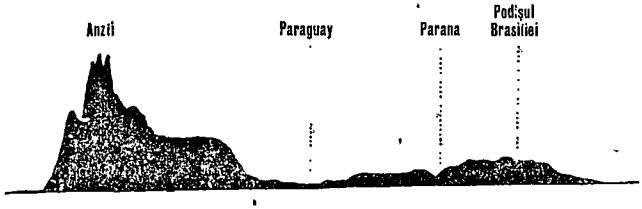

O tăietură în pamântul Americei de sud

In ce priveşte grosimea, Anzii nu-s ca un zid întreg, ci sunt făcuţi din mai multe lanţuri paralele, cari coprind la mijloc nişte *şesuri* foarte *înalte.* Aşa e, de pildă, şesul înalt sau *podişul* Boliviei,

www.digibuc.ro

al Perului, al Equatorului, etc. Pe alocurea, lanţurile acestea se subţie: aşa e bunăoară sub equator, unde au fost roase de ploi, şi la capătul de sud, unde ploile şi vânturile au ruinat cumplit aceşti munţi Spre nord, din contră, lanţurile Anzilor se resfiră ca un mănunchiu de nuele, aşa că muntele se pare iarăşi foarte gros.

b) La mijloc se întinde o **câmpie** dela un capăt al continentului până la celălat. E una din câmpiile cele mai mari şi mai netede ale pământului.

c) In sfârşit, la răsărit sunt 2 **podişuri**: al *Guianei* şi al *Brasiliei*. In această parte, America se aseamănă şi înăuntru cu Africa şi Australia.

B. Clima şi râurile

Nu numai că pământul Americei e mai bine plăsmuit decât al celorlalte continente dela Sud, dar şi părţile sale: munţii, câmpia şi podişul sunt mai bine aşezate.

Aşà, dacă marele zid al Anzilor ar fi fost pe ţărmul de răsărit (cum e in Africa şi mai ales în Australia), vânturile de N.-E. şi S.-E. ar lăsa aburii pe munte şi ar ajunge înăuntru fără umezeală. O mare parte a Americei ar fi fost astfel o pustie, cum e Australia şi Kalahari.

Cum este însă plăsmuit şi aşezat azi pământul Americei, deosebim în ea cu privire la climă următoarele ţinuturi:

1. **Sub Equator** avem o climă *umedă şi caldă*. Acolo e şi fluviul cel mai mare al pământului. Se numeşte fl. **Amazoanelor,** de oarece Spanionul, care l'a descoperit, a povestit la întoarcere, că s'a luptat pe malurile lui cu niste amazoane (= femei înarmate ca soldaţii). Când se umflă, fluviul acesta e de 23 de ori mai mare decât Dunărea.

www.digibuc.ro

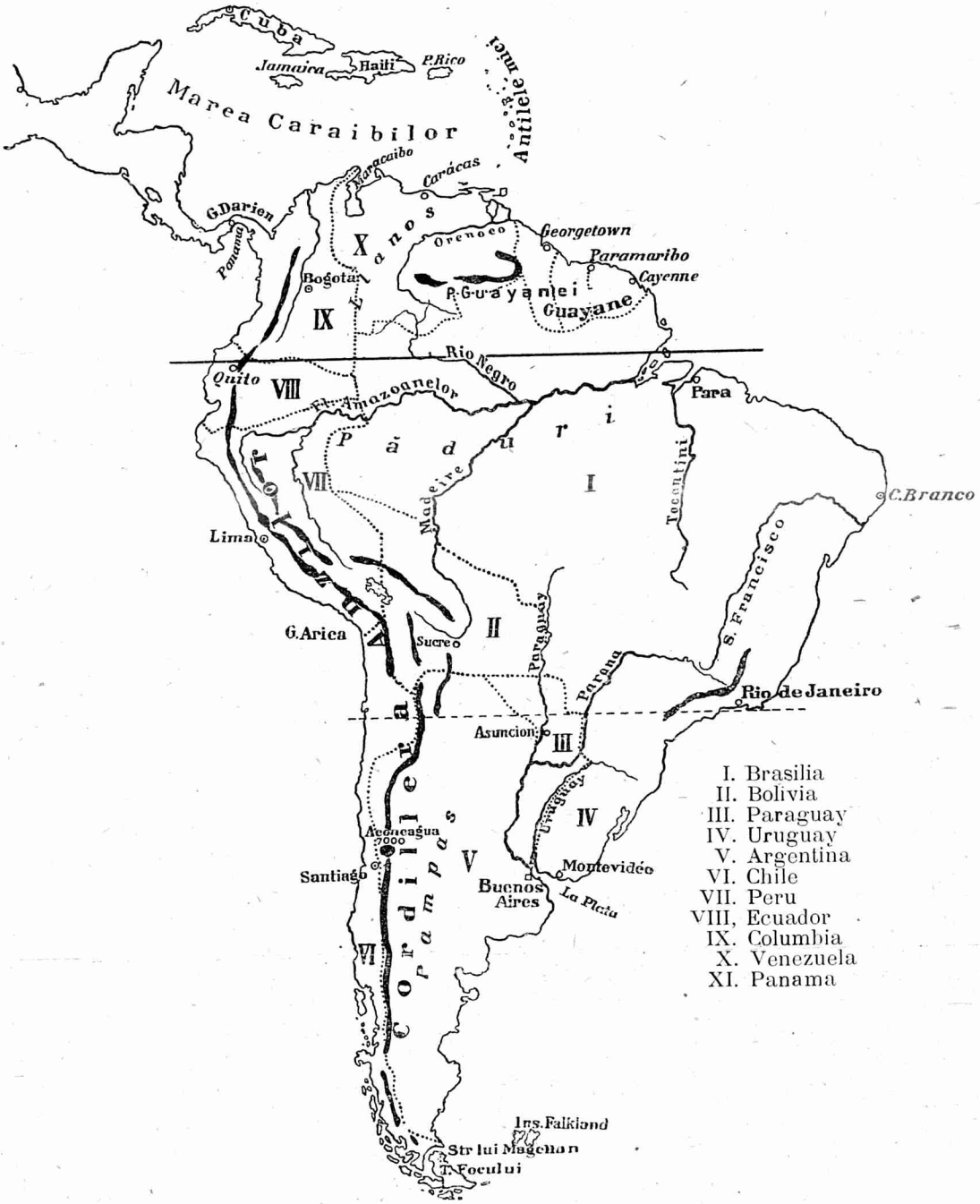

America de Sud

www.digibuc.ro

El are în totdeauna apă multă: întâi, fiindcă sub Equator plouă apoape în fiecare zi; şi al doilea, fiindcă fluviul curge—ca şi tovarăşul său *Congo*—în lungul Equatorului având afluenţi atât deasupra cât şi dedesuptul liniei equatoriale.—Când seacă cei de Nord, se umflă de ploaie cei despre Sud şi astfel apa nu-i lipseşte niciodată.

Odinioară aveà şi mai mulţi afluenţi, dar marea înaintând pe gura lui, unele râuri (dela *Tocantini* spre răsărit) se varsă acuma deadreptul în mare).

2. Dacă pornim spre Nord ne apropiăm de **ţinutul alizeului,** iar ploaia scade. De aceea, avem în dreptul *Sudanului* o fâşie de pământ care, din pricina secetei, e acoperită mai mult cu earbă decât cu pădure.

Acì curge **Orinocul.** El se încolăceşte împrejurul podişului Guianei şi se aseamănă în oarecare măsură cu *Niger.*—Deasupra Orinocului, unde ar venì o pustie ca a Sahariei, continentul sfârşeşte şi încep *Marea Caraibilor.*

3. Dededesubtul fluviului Amazoanelor, ploile scad iarăşi, iar râurile de asemenea se micşorează. **Parana** (= apa) şi **Paraguay** (= râul Papagalilor) se unesc şi fac un mare fluviu, care se varsă în ocean sub numele **La Plata.**

In dreptul tropicului cade aşà de puţinà ploaie, în cât avem şi în America o micà pustie (între *Anzi* şi sierra de *Cordoba*), unde pământul e uscat, iar râurile ca şi în Kalahari şi Australia nu mai pot ajunge la mare, ci sfârşesc în nişte bălţi sărate [1]).

4. Cât priveşte capătul de Sud, care intră în zona temperată, continentul e prea îngust, pentru ca apele să se poată aduna spre a face râuri mari. Ploile însă devin din ce în ce mai bogate;— mai ales pe coasta de apus, care e foarte crestată.

De oarece câmpia se întinde dela un capăt până la altul al Americei, râurile sale se ţin aproape lanţ. *Orinco* prin *Cassiquaire*

[1]) Vezi Atlas V, 7.

www.digibuc.ro

(= casikiare) se unește cu *Rio-Negro* și prin urmare cu fl. Amazoanelor, iar acesta prin *Madeira* și afluenții săi se unește cu *Paraguay*. — Corăbiile pot, așa dar, să pătrundă adânc în inima continentului, nu ca în Africa sau în Australia.

* **Fl. Amazoanelor**, cel mai mare fluviu al pământului, e așa de adânc, încât în multe locuri nu-i dai de fund, dacă sfoara de la ancoră n'are peste 100 de metri; și foarte adeseori nu-i mai zărești malurile,— pare că ai fi în mijlocul mării. De altfel, delfinii urmează corabia ca și în ocean, iar valurile pe timp de furtună se ridică până la înălțime de câțiva metri.

E așa de largă gura, încât oceanul, trimite și el un val ca de 10 metri. care, cu iuțeala trenului calcă apele fluviului și pătrunde adânc în uscat, punând în mare primejdie corăbiile de lângă mal De aceea, toate caută atunci, să se apropie de mijlocul apei

Și, ca și cum n'ar fi deajuns atâta, el se revarsă ca și Nilul în fiecare an, începând din luna lui Decemvrie până spre Martie. Apa se ridică atunci cu 15 m. peste maluri; tot râul dela Ocean și până la Anzi devine o adevărată *mare de apă dulce* (mar dolce) alungând pe om și toate celelalte viețuitoare până departe în lături.— Așă se face că malurile uriașului fluviu sunt mai peste tot pustii; rar de tot vezi în apropierea apei vr'o colibă sau vr'un sat. Când începe revărsarea fug în lături pe uscat până și crocodilii și broaștele țestoase, iar animalele agățătoare își caută adăpost în crengile copacilor din împrejurime. Singurele păsările își mai poartă sborul lor deasupra seninărei acesteia de apă.

C. **Plante și animale**

Impărțirea lor atârnă ca și în Africa și Australia de *climă* [1]).

1. **Pădurile** *(selvas)*. În dreapta și în stânga fluviului Amazoanelor se întinde, ca și pe malurile lui Congo, o pădure uriașă. Pe lângă o mulțime de *palmieri*, mai crește aci și copacul din care se scoate *gumă* și altul din a cărei coaje se scoate *chinina*, leacul frigurilor [2]).

Pădurea forfotește de *insecte, păsări, târâtoare, mai-*

[1]) Vezi, Atlas V, 8.

[2]) Vezi, Atlas XXIII și XXIV.

www.digibuc.ro

muțe și alte animale mărunte. Adeseori o bucată de mal se rupe și mica insulă pornește cu arbori cu tot pe fluviu la vale;—e o adevărată menagerie călătoare.

Omul nu poate lucrà pământul, ci trăește mai mult din *pescuit* și *vânat*. Mai toată viața și-o petrece în luntre, iar când se coboară pe uscat, de rãul șerpilor și altor jivine primejdioase, el se odihnește noaptea în *hamac* (un fel de leagăn de frânghie, pe care îl atârnă de crengi departe de pământ).

2. **Llanos și Pampas.** Spre Nord și spre Sud de pădure, unde încep a scădea ploile, cresc ca și în Africa numai *erburi*. Ținuturile dimprejurul Orinocului acoperite de erburi înalte se numesc *llanos* (= lianos), iar cele de pe lângă La Plata se numesc *pampas*.

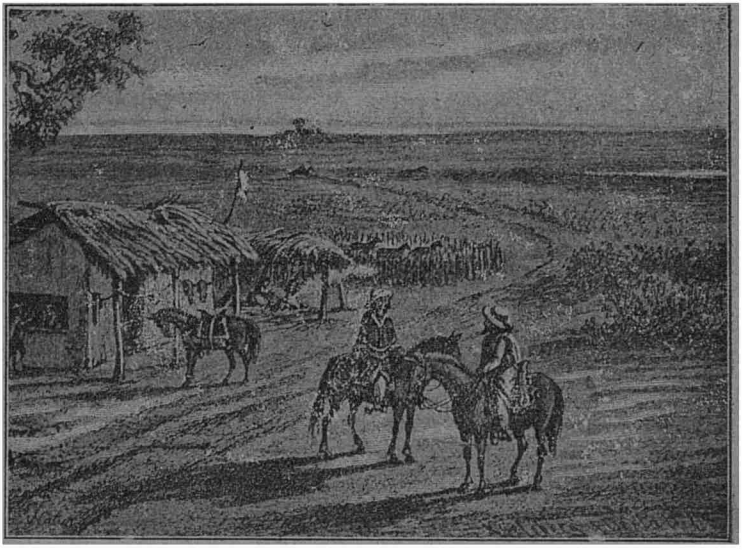

Călăreții pe pampa

In ele rătăcesc mari animale erbivore: boi și herghelii de cai sălbateci, prăsiți din cei aduși de Europeni în America și apoi scăpați în largul câmpiei, unde s'au sălbătăcit.

www.digibuc.ro

* Caucho. Păstorii vitelor din pampas se numesc Gàucho (= gaucio). Viața toată și-o petrec călare cu lațul la oblânc și cuțitul la brâu. Casa lor e o colibă acoperită cu iarbă; scaunele lor sunt țeste de bou; pătura lor e o piele de bou; mâncarea lor e carnea de bou.

Atâtea vite sunt pe *pampas*, încât înainte vreme erau tăiate numai pentru piei, iar carnea era svârlită. Cu oasele «pietruiau» drumurile. Uneori și azi, carnea e mai ieftină decât pânea, iar de lapte în multe locuri nu se îngrijește încă nimeni.

Dar, afară de vaci și oi, mai rătăcesc în «marea de erburi» a pampelor și numeroase herghelii de cai sălbatici.

Când iarba se usucă și râurile seacă, vitele mor cu miile de sete. Caii aleargă cu botul în vânt să simtă în ce parte a mai rămas vre-o baltă cu apă și, de nevoe, sfărâmă cu copita bostănci de cactus, apoi apropie gura cu băgare de seamă de miezul plantei, după ce i-a rupt toți mărăcinii. Adesea vezi bietele dobitoace târându-se în trei picioare, purtând în copită ghimpii, pe cari cercaseră să-i sfărâme.

3. Cam în dreptul lui Kalahari e o *mică pustie*, unde pământul e sterp; iar mai spre Sud, unde încep ploile, se ivesc din nou plante și animale tot mai multe, până aproape de *Țara-Focului*, unde clima e foarte rece.

Cu toate că e departe de Equator numai ca Danemarca, totuși, ghețarii se coboară acî până în mare, iar *fagul*, care în Danemarca e uriaș, în Țara Focului abia e un pitic. Cauza stă acolo, că noi primim căldura din apele lui Golfstrom, pe când capătul Americei de Sud primește apa rece dela pol cu nenumărate sloiuri de gheață.

Cu privire la plantele și animalele Americei, e de observat că Americei îi lipsea până acum 400 de ani tocmai animalele și plantele cele mai de folos omului.

Cerealele (ovăzul, secara, grâul, orzul, etc) **dudul, cânepa, inul** și **bumbacul** (adică toate plantele bune de făcut pânză), **portocalii, lămâi, curmalii** și mulți alți pomi îi lipsiă cu desăvârșire.

De asemenea îi lipsiă: **calul, boul, capra, oaia, cămila, girafa, leul, tigrul, rinocerul, ipopotamul** etc. În loc de leu aveà *puma* (un leu mai mic, fără coamă); în loc de tigru aveà *juguarul*; în loc de cămilă, *lama*; în loc de elefant, *tapirul*. Așà

www.digibuc.ro

că. lumea nouă, cu privire la animalele mari, era cu mult mai săracă decât lumea veche.

In schimb, lumea nouă ne-a dat şi ea. **porumbul,** care s'a întins foarte mult de vre-o 200 de ani şi în ţara noastră; **cartoful,** care a ajuns pâinea săracilor din Europa; ne-a mai dat **tutunul, chinina,** etc.

D. Locuitorii

1. **Pieile Roşii,** Când au venit Europenii, America era locuită numai de *Pieile Roşii.* Unii trăiau numai din vânat, ălţii lucrau şi pământul. In *Peru, Bolivia, Mexico* erau aşà de civilizaţi, încât aveau oraşe foarte frumoase; zidiseră palate şi făcuse nişte drumuri, de cari s'au minunat şi Spaniolii, când au intrat în împărăţia lor.

* **Viaţa în Peru.** Impărăţia era împărţită în 4 ţinuturi, iar la mijloc era oraşul *Guzco* care însemna în limba lor «buricul pământului». Locuitorii erau puşi sub privigherea judecătorilor, cari raspundeau de faptele lor. Regii se credeau fii ai soarelui şi căutau în toate să fie pilda supuşilor lor.

Pământul era împărţit cu dreptate şi se facuse lege, ca să fie lucrate întâi ogoarele orfanilor, ale văduvelor şi ale celor slabi de bătrâneţe. Seara, pristavul se suià în turn şi da cu cornul ştire că mâne, bunăoară, o să se lucreze pământul orfanilor: atunci toţi lucrătorii eşiau la câmp ... şi tocmai la urmă se lucrà şi pământul regelui, care se îmbrăcà frumos şi muncia şi el împreună cu supuşii.—Atâta grijă aveàu de lucrul câmpului, încât inginerii făcuseră şanţuri, să aducă apă de departe spre a u la ogoarele, şi fiecare locuitor îşi îngrăşeà cu mare luare aminte pământul cu gunoiu de pasăre adus din insulele de *guano* de lângă ţărm.

2. **Negrii.** Cum au venit Europenii, P. Roşii au fost puşi la tel de fel de chinuri şi siliţi să sape din pământ aurul şi argintul. Iar când s'a văzut că localnicii mor, Europenii au început a aduce *Negri* din Africa, cari sunt mai voinici.

www.digibuc.ro

Şi aşă s'a făcut că azi în America, pe lângă *Pieile Roşii*, mai sunt şi o mulţime de *Negri* [1]).

3. **Europenii.** In unele locuri, albii veniţi din Europa sunt rari de tot.—Cu vremea, aceste trei rase s'au amestecat. Copiii eşiţi din Albi şi Negri se numesc *mulaţi;* cei născuţi din Albi şi Pieile-Roşii se numesc *mestiţi:* în multe state ei sunt cu mult mai numeroşi decât urmaşii Europenilor.

STATE

Brazilia singură e aproape cât Europa. Capitala e *Rio de Janerio.*

Numele Braziliei vine dela un lemn roş, ca un cărbune. In limba portugheză cărbunele se cheamă *brasa,* iar la început se aducea din Brazilia numai un fel de lemn roş, bun pentru mobile.

Argentina, cap *Buenos Aires* (= aer bun). Depe câmpurile ei, ca şi din Australia, se aduc spre Europa mulţime de vite şi cereale.

Când la noi este iarnă, pe acolo e vară, se seceră şi se încarcă grâul pe corăbii. Asă, anii trecuţi, când ţăranii noştri n'aveau porumb, au venit la Constanţa corăbii încărcate cu porumb tocmai din La Plata.

Uruguay, cap *Montevideo.* Trimete spre Europa multă carne de vită.

Paraguay, cap. *Asuncion* (= asunsion).

Chile (= cile), cap. *Santiago.* In Chile e patria cartofului.

Bolivia, cap. *Sucre.*

Se cheamă astfel, după numele generalului *Bolivar.* Pe vremea lui Tudor-Vladimirescu, el s'a răsculat şi a scăpat America de Spanioli, cari o stăpâniseră mereu din timpul lui Columb.

---

[1]) Vezi Atlas, V, 16.

www.digibuc.ro

Peru, cap. *Lima.*— Bogăţia cea mai mare stă în metale.

Equador (aşezat sub equator), cap. *Quito* (= chito).

Columbia (după numele lui Columb), cap. *Bogota.*

Toate statele aşezate pe culmea Anzilor au un mare neajuns. Suirea dela ţărm şi până la oraşele aşezate pe munte e foarte anevoioasă. In Peru, trenul urcă dela ocean şi până sus pe podiş, ca şi cum´ar sui la noi, în Europa, depe malul Mediteranei până în vârful lui Mont Blanc. De aceea, drumurile de fer sunt acolo o adevărată minune.

Venezuela, cap *Caracas.*

Spaniolii, când au văzut în golful Maracaibo case clădite pe apă, şi-au adus aminte de Veneţia care de asemenea e clădită pe apă, şi au numit ţinutul acela Vénezuela (adică o Veneţie mică).

Guyana este în toată America de Sud singurul ţinut stăpânit încă de Europeni.

Partea engleză are drept capitală *Georgetown;* cea olandeză *Suriname,* iar cea franceză, *Cayenne,* unde Francezii trimit pe hoţi, ca să-şi facă pedeapsa.

CONTINENTELE DELA NORD

Continentele din emisfera nordică au şi ele oarecari asemănări împreună.

1. *Sunt pe margini cu mult mai bine crestate decât cele sudice.*

La Europa, triunchiul e de 2 ori mai mare decât ramurile (= peninsulele şi insulele). La Asia de 3 ori mai mare; la America de Nord de 8 ori.

La Continentele sudice din contra, ramurile nu erau aproape nimic. In Australia trunchiul e de 36 de ori mai întins decât ele; în Africa de 47 de ori, iar în America de Sud 77 de ori!

2. *Tustrele au câte 3 peninsule la Sud.*

www.digibuc.ro

Europa are: peninsula *iberică*, *italică* şi *balcanică*. Asia are: *Arabia*, *India* şi *Indo-China*; iar America are: *Florida*, *California* şi *Mexicul* (când istmul Panama va fi tăiat).

3. In sfârşit, *partea cea mai mare a acestor continente e aşezată în zona* **temperată** şi **rece.**

Cu vârful unei peninsule, Asia stă să atingă Equatórul; America abia trece de tropic, iar Europa nici nu-l atinge. Şi, fiind ţinuturile acoperite mai peste tot de *zăpadă* în timpul ernei, oamenii au trebuit să muncească *mai mult* decât locuitorii continentelor de Sud; de aceea s'au şi *deşteptat mai repede.*

Continentele de Nord au fost vatra cea mai veche a culturei omeneşti.

AMERICA DE NORD

Întinderea e cu ceva mai mare decât a Americei de Sud.

Statele Unite şi Canada sunt fiecare aproape cât Europa de mare.

Aşezarea pe glob. La Nord, trece de *cercul polar*, iar spre Sud, *tropicul* tae puţin vârful Californiei, împarte Mexicul în două jumătăţi şi atinge aproape şi vârful Floridei.

A. Pământul

I. **Ţărmurile** sunt mai crestate decât la toate continentele înşirate până aici.

La început a fost cercetat de Europeni ţărmul din golful cald al *Mexicului* şi anume, de însuşi Columb care căuta un drum spre Vest, spre a se întoarce în Europa.

Apoi a fost descoperită peninsula *Floridei* numită astfel din cauză că a fost găsită aproape de Florii; în sfârşit, s'a cercetat şi ţărmul de răsărit cu toate cres-

www.digibuc.ro

America de nord.

www.digibuc.ro

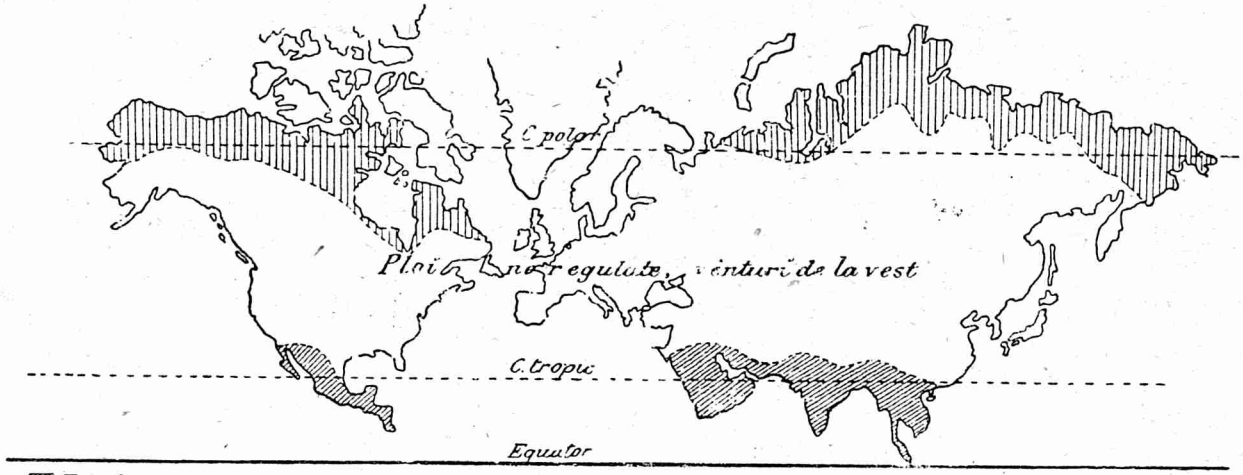

Ținutul alb și cel fără păduri au ninsori în timpul ernei

www.digibuc.ro

ţăturile sale. Şi s'a văzut că, cu cât înaintezi spre Nord, cu atâta ţărmul este mai dinţat.

Peninsula *Noua Scoţia* şi insula *Terra Nova* sunt crestate ca marginile unei frunze.

Alături de ele, marea peninsulă *Labrador* (= lucrător) ascunde în dosul său golful rece al lui *Hudson*, făcând pe ţărmul de Nord un fel de pereche cu golful Mexicului.

Şi văzând corăbierii, că nu e chip de trecut spre Apus, au tot înaintat mereu spre Nord, însă au găsit că acolo continentul se lăţeşte şi mai mult; ţărmul e foarte crestat şi bogat în insule, dar din nenorocire sunt atâţia sloi de ghiaţă între ele, încât numai o singură dată a putut un corăbier să treacă spre apus; — şi încă de la un loc a trebuit şi acela să lase corabia înţepenită în gheţuri şi să porniască mai departe pe jos.

Astfel, neisbutind Europenii să înconjoare America pe la Nord, a rămas ca ţărmul din Oc. Pacific să fie cercetat de corăbierii, care înconjuraseră America pe la Sud, pe calea găsită de Magellan!

Incetul pe încetul a fost cunoscută peninsula *Californiei*, peninsula *Alaska* şi toate insulele presărate în lungul ţărmului.

E vrednic de luat aminte că ţărmul de apus e puţin crescat în ambele Americi. Dar, spre poli, unde începe a se simţi vântul de Vest şi creşte cantitatea de ploaie, coastele sunt crestate întocmai *ca o dantelă*; golfuri lungi şi ramificate (fjorduri) se întind până departe în uscat.

Intre *insulele* cari însoţesc America, vine în rândul întâi *Groenlanda* (= ţara verde, numită astfel înadins, ca să amăgească lumea, să vină în gheţurile ei veşnice). Ea e insula cea mai mare de pe pământ.

II. **Înăuntru** continentul are mare asemănare cu America de Sud.

1. **Munţii** şi **Podişul.** La Apus, pământul e ri-

www.digibuc.ro

dicat: din *Alaska* și până la Mexic se întinde un *podiș* mărginit de *munți*, între cari cei mai vestiți sunt M. *Stâncoși*, iar lângă Pacific *Sierra Nevada*.

Tăetură prin mijlocul Americei de Nord

La mijloc, între aceste lanțuri de munți, se întinde un podiș pustiu, *Marele Basin*, în care ploile nu pot pătrunde din nici o parte. Puținele râuri cari se coboară din munți nu mai pot eși afară și sfârșesc, ca și alte râuri ale pustiei, în niște lacuri sau mocirle cu apă sărată. (Ex. *Lacul sărat*). Munții mărginași, din contra, sunt îmbrăcați cu păduri frumoase [1]).

2. **Câmpia.** Din golful Mexicului și până în Oceanul Înghețat se întinde un ținut neted ca acela, unde La Plata se unea cu fluviul Amazoanelor și Orinocul.

Și în adevăr, și aici, apele se țin aproape lanț de la gura lui *Mississipi* până la gura lui *Makenzie*, de oarece la isvorul lui Mississipi, apa curge nehotărât, când spre Nord, când spre Sud.

3. **Alegh**ani. Spre răsărit în fine, pământul se înalță iarăși, ca și în America de Sud, făcând lanțul muntos al *Alleghanilor*. Apoi câmpia sa perde pe încetul sub apele Oceanului Atlantic.

B. Clima

Clima Americei de Nord e *temperată* și adeseori cu treceri foarte repezi dela căldura mare la frig.

La Sud e așezat golful Mexicului a cărui apă care

[1]) Vezi *Atlas*, V, 1, 2.

www.digibuc.ro

încălzește țărmul întocmai ca un *calorifer* așezat la picioarele cuntinentului. In unele locuri apa mării e mai caldă ca în băe (atinge *30*⁰).

La Nord însă e foarte frig. *Insulele* sunt veșnic lipite de țărmul Americei prin sloi, iar în golful lui *Hudson*, ghiața ajunge iarna până la o grosime de 4 m.— Golful întreg e o adevărată *ghețărie*, care primăvara ține multă vreme răceala întregului ținut dimprejur.

Cât privește coasta de răsărit, și ea e destul de rece, de oarece *ghețurile dela pol se coboară pe lângă țărm* până în dreptul lui New-York, pe când apa caldă a lui Golfstrom, îndată ce ese din golful Meximului, *se depărtează de America și vine spre Europa* spre a încălzi țărmurile noastre.

Prin urmare, clima Americei e în genere *mai aspră decât a Europei*. In Labrador de ex. e așa de frig, în cât nici copacii nu cresc; iar în Irlanda, dincoace de ocean, e așa de cald, încât unii copaci stau verzi și peste earnă.

* **Uscăciunea aerului.** In America de Nord, ca și în Europa, vântul bate de obiceiu din spre Apus. La noi, vântul acesta e umed, fiindcă aduce abur din ocean; în America el lasă aburul pe munții de pe țărmul apusan, și de aceea trece mai departe foarte uscat... Rufele se usucă foarte repede; pânea de asemenea. In Europa se poate coace pâne odată pentru o săptămână întreagă; acolo trebue să coci în fiecare zi sau mai mult la două zile. Nici în pivnițe nu-i mucezeală, ferestrele se închid rău fiindcă lemnul scade... Oamenii slăbesc, rar vezi un om gras.

C. Apele

Din ploile și zăpada, care cade pe câmpia din mijloc, iea naștere fluviul cel mai lung din lume, **Mississipi** (= fluviul mare). Cu afluenții săi **Missuri** (= râul cu nomol) și **Ohio** (= râul frumos), ca un arbore uriaș, Mississipi întinde ramurile sale pe tot ținutul dintre

www.digibuc.ro

Alleghani și *Munții Stâncoși*. Când se umflă, e al treilea fluviu din lume (după fluviul Amazoanelor și Congo).

Alt râu mare e **Rio grande del Norte,** după cum îl arată și numele.

In sfârșit, spre Ot. Ingheţat, curge **Mackenzie** (= mekenzi) a cărui gură e mai totdeauna astupată de sloi. El duce cu sine apa mai multor lacuri mari: *Atabasca*, lacul *Sclavilor* și al *Urșilor*.

Cu toată mărimea lui, Nackenzie este netrebnic peste navigație. Primăvara, ghiața începe a se topi dela izvor (dela S. spre

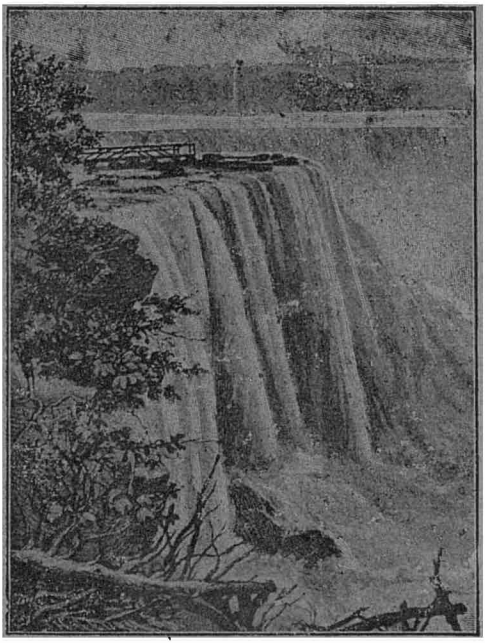

Niagara

N.), pe când gura e încă astupată de sloi. Și de aceia, apele apucă peste maluri revărsându-se peste ținutul dimprejur.

St.-Laurenţiu scoate apa din **Lacul Superior,** cel mai mare lac de apă dulce al pământului. In dru-

www.digibuc.ro

mul său mai împrumută apă şi dela alte câteva lacuri: **Michigan** (= micigan), **Huron, Erie** (= iri) şi **Ontario.**

La dreptul vorbind, lacurile acestea sunt nişte adevărate mări: toate la un loc fac cât jumătate din marea Neagră. Furtunele lor sunt mai tot aşà de primejdioase ca şi cele de pe ocean.— Apa coboară lin dintr'unul în altul, iar când trece din *Erie* în *Ontarie* face o săritură de vre-o 50 m. numită din cauza sgomotului asurzitor al valurilor, **Niagara** sau «tunetul apelor».

Numai spre apus nu curge nici un râu mare. Munţii fiind prea aproape de ţărm, apele n'au loc unde să se adune şi să formeze un fluviu mai însemnat.

D. Plante şi animale

Cele mai multe plante şi animale de folos sunt venite din lumea veche vezi (America de Sud pag. 92, 93), iar împărţirea lor e cea următoare:

1. La Apus, cât ţine podişul dintre munţi, e secetă. Ploile n'au pe unde să pătrundă, şi de aceea «Marele Basin» e mai mult un deşert.—Dar munţii dimprejurul lui sunt îmbrăcaţi cu **păduri** frumoase, în care mai ales brazii ajung înălţimi nepomenite în ţările noastre [1]).

Cedri uriaşi. Bătrâni de mii de ani, aceşti uriaşi se ridică deasupra pădurei ca nişte regi ai copacilor. Fiind drepţi şi groşi ca nişte turnuri, ceilalţi arbori par alături de dănşii ca nişte mlădiţe.

Cel mai bătrân dintre ei are un diametru de 22 m.—în adevăr grosimea unui turn de clopotniţă.

Cu mult înainte de naşterea lui Cristos, ei umbreau încă pământul. Şi după cum cresc încet, tot aşa de încet şi putrezesc. Unul a căzut de mai bine de 500 de ani, iar lemnul lui e tare parcă ar fi căzut de eri la pământ.

Dar uriaşii aceştia se împuţinează din nenorocire, şi neamul lor va pieri în curând.

[1]) Vezi Atlas V, 3.

www.digibuc.ro

2. **Preria.** La mijloc, pe câmpie şi spre Oceanul Atlantic, se întind, cât vezi cu ochii, şesuri ierboase numite *prerii*.

Până acum vre-o 50 de ani, în aceste ierburi rătăceau cirezi de *bouri* sălbateci, vânatul Pieilor Roşii. Pe încetul însă agricultura a început să se întindă în lungul râurilor, iar bourii au fost aproape nimiciţi. *Curcanul* se mai găseşte şi azi în stare sălbatecă. De acolo a fost adus şi în Europa.

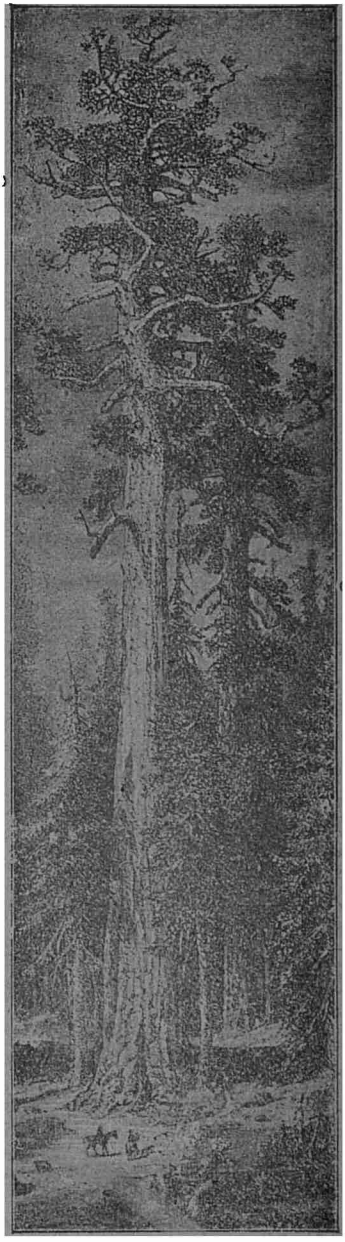

Cedri uriaşi

* **Bourii.** Vara, părăsind întinderea şesului, bourul căută valea râurilor, unde copacii îi apărau de căldura soarelui. La nevoe, el îşi săpă cu piciorul o scăldătoare în mâl, în care se tăvalea dupa obieceiul bivolilor. Când se sculă, cu barba şi coama plină de noroiu, credeai ca o un bulz mare de pământ, — dacă n'ai fi luat seama la ochii săi, care se roteau fioroşi. Noroiul îi ajută însă, ca să se apere de ţânţari.

De obiceiu, păşteau în cete de sute şi chiar mii de capete la un loc; iar spre toamnă, când iarba uscată a preriei se aprindea cum-va, se cutremura pământul de fuga cirezilor speriate, care se năpusteau încotro vedeau cu ochii

Azi, sămânţa lor a pierit aproape cu desăvârşire. Abia se mai găsesc câţi-va prin grădini, păziţi înadins să nu se stingă neamul; dar n'a fost nici un chip să-i îmblânzească. Au pierit înălbind cu oasele lor preria americană, unde odinioară ei au fost stăpânii fără hotare.

www.digibuc.ro

3. **Pădurea.** Spre nord, mai peste tot se întind păduri. Cea mai mare pădure este aceea din Canada, care cuprinde munții și șesul pe unde curge Mackenzie și afluenții săi.

In pădurile acestea (la fel cu pădurile noastre de brad), singura avere e vânatul;— nu atâta pentru carnea lui, cât mai ales pentru pieile scumpe ale *vulpei, hermelinei. castorului,* etc. Dar vânătoarea e lucru greu din cauza gerului peste earnă, iar vara din pricina roiurilor nenumărale de țânțari.

4. **Tundra.** In sfârșit, aproape de țărmul Oc. Înghețat, frigul e așà de mare, încât nici copacii nu mapot crește. Acolo începe pământul mai totdeauna înghețat și mlăștinos al *tundrei.*

* **Tundra din Alaska.** Earna, peste tot se întinde pătura albă a zăpezei. Nu vezi nicăeri nici un copac, nici un semn de viață. Colibele Eschimoșilor deabia își arată vârful deasupra nămeților, iar alte ori sunt acoperite cu desăvârșire și ele. Fum n'are de unde să se vadă, fiindcă lemne nu-s nicăeri și bieții Eschimoși mănâncă peștele lor uscat ori încălzit la lampă

Primăvara, în April, zăpada se topește, nu însă și ghiața râurilor și a sacurilor. Tot ținutul ajunge atunci o întinsă mlaștină: rar, unde și unde, pământul e ceva mai mai svântat.

Locuitorul acestor ținuturi trebue deci să-și scoată hrana mai mult din apă; el adună cât poate mai mulți *pești* pentru iarnă; la aceasta se adaogă și vânarea pasărilor de baltă, care cu venirea primăverii, vin și ele din țările calde dinspre miazăzi. Toată vara, Eschimoșii bălăcesc prin mlaștini la vânatul *gâștelor* și *rațelor* sălbatice, care în stoluri nenumărate sboară pe deasupra lacurilor.

In ținuturile acestor mlaștini înghețate mai vin în ajutorul omului și alte animale de folos:

Renul se coboară în America până în dreptul Olandei și Germaniei, semn că acolo clima e mult mai aspră.

Din nenorocire, Eschimoșii nu l'au putut îmblânzi, după cum nici Pieile-Roșii nu putuseră îmblânzi boul. De aceea, renul a fost vânat fără nici o cruțare.

www.digibuc.ro

cuma 60 de ani se aduceau numai din Groenlanda te 20.000 de piei de ren pe fiecare an. Azi abia te 20!

Boul moschat (ovibos moschatus). E un bou mic, re seamănă la păr mai mult cu o oae. Umblă în rme de câte 20—25 de capete hrănindu se din muschii erburile tundrei.

Numele însuși, *Ovi-bos*, arată că acest mic animal se eamănă și cu oaia. La coarne pare că e un berbec.

E. Locuitorii

1. **Pieile Roșii** stăpâneau aproape tot continentul merican înainte de venirea Europenilor. Cu toate că erau mulți, ei vorbeau peste 1000 pe limbi. Pentru lucru de nimic, un trib se pespărțià de celelalte și egându-și alt ținut pentru vânat se schimba cu vre- ea și limba.

Indeletnicirea lor de căpetenie erà *vânatul și pes- itul*, cari fac pe oameni să umble resleți, în loc să'i une la un loc. Din contra, întâlnirea între ei era mai deauna prilej de ceartă și de *răsboiu*, așa că veni- a Europenilor i-a găsit împărțiți și slăbiți.

Cu cât Europenii se îndesau și lucrau mai mult pământ, atâta bourii se împuținau și împreună cu ei se împuținau și ieile-Roșii.

La început, li s'a lăsat pe seama lor câteva ținuturi pentru nat. Pe urmă, au fost împărțite și acestea între colonișii veniți n Europa; iar Pieile Roșii deprinzându-se cu rachiul și molip- ndu-se și de alte boale, piereau văzând cu ochii. Azi abia se mai sesc în Marele Basin și în ținuturile, unde pământul nu e bun arat. In curând vor peri de foame și de boli, după cum au erit și bourii, hrana lor de odinioară [1]).

2. **Negrii.** In locul Pieilor-Roșii, care nu se puteau

[1]) Vezi *Atlas*, V, 4.

www.digibuc.ro

deprinde cu lucrarea câmpului. Europenii au dus America robi cumpăraţi sau luaţi cu deasila Africa

* **Transportul Negrilor**... Ii punea în şir şi-i lega cu gâtul aceiaşi prăjină, apoi îi porniă la drum spre ţărmul Africei. A îngrămădiţi în pântecele corăbiei stau câte 5—6 luni, până corabia se umpleă şi puteă să plece peste ocean... In timpul t cerei, mulţi se îmbolnăveau de foame şi muriau, iar dacă vân se opreă şi corabia sta locului, stăpânul, de teamă că nu ajunge merindele, svârliă pe cei mai slabi în apă, ca să nu le m dea de mâncare.

In sfârşit, ajungând în America îi rădea, îi ungeă cu ol să se pară mai graşi şi îi vindeă unui alt stăpân, care îi pu la muncă cu silа pe toată viaţa. Mulţi fugeau, se înţelege, Europenii învăţaseră câni anume, (îi hrăneа numai cu carne Negru), ca să vâneze pe robii fugiţi.

Din vremea lui Columb şi până azi au trecut oceanul robi poate peste 50 milioane de Negri.

In loc să se răslăţească însă în felul Pieilor Roşii, ei contra, s'au înmulţit mereu, iar de când s'a desfiinţat robia, ajuns în multe locuri mai numeroşi decât Albii.

Eschimos (femeie)

3. **Eschimoşii.** In c pătul de Nord al Am ricei, n'au pătruns în nici Europenii nici Neg Marginea înghe ţată continentului a rămas pe seamă vechilor s pâni.

* **Eschimoşii**, un neam oameni înrudit cu Mongo sunt mici — ca şi plantele cele mai multe animale ţinuturile reci. Rar când t de $1\frac{1}{2}$ m.

Ei locuesc în colibe cute cu bucăţi de ghiaţă, c dite astfel încât spre vârf lita se subţiază, până ce rămâne numai o deschizătură mi

www.digibuc.ro

olo așează o bucată de ghiață, prin care să poată pătrunde-mina; ferestrele sunt făcute de mațe uscate și cusute împreună.

Din cauza frigului, intrarea e așa de strâmtă și lungă, încât bue să intri pe brânci.

Înăuntru, scaunele sunt tot de ghiață, acoperite însă cu piei. loc de foc, au o lampă cu grăsime care arde necontenit slujind uscarea hainelor și la încălzirea cărnei.

De altfel. Eschimosul nu prea alege. Mănâncă numai carne-nu-i pasă dacă e crudă, fiartă, proaspătă, putredă sau cum va Ouele stricate, ele le amestecă cu untură și le mănâncă fără i o îngrețoșare.

Și cu tot traiul greu, ei sunt mereu veseli și împart cu mă bună tot ce au cu oaspeții lor. Sunt foarte cuminți. Când văzut cum se îmbată Europenii cu rachiu, au zis că aceștia au «apa nebunilor».

In totul, populația Americei dela Nord atinge cam de milioane și crește foarte repede, fiindcă se mai laogă mereu și emigranți din Europa. E îndoit mai are decât a Americei de Sud.

STATELE

Canada e colonie engleză. Capitala **Ottava** e așe-lă aproape de St. Laurențiu.

State-Unite, capitala **Washington.**

Acum vre-o 100 de ani, în Statele-Unite, locuitorii erau pu-ni și stăteau sub stăpânirea Englezilor. Inainte de a scăpa Bo-var, America de Sud de sub domnia spaniolă, s'a sculat la Nord *Vashington* și-a scuturat jugul englez. De aceea, republica St. nite a dat capitalei sale numele liberatorului său, Washington.

San Francisco, marele oraș depe țărmul apusean, a fost dă-mat de un cutremur.

Ca și *Australia* și *Argentina*, *St. Unite* au ajuns nu-mai într'o sută de ani să se ia la întrecere cu Europa. ocuitorii Europei fiind mai deși, ei trebue să cumpere multe mărfuri, dar mai ales *cereale* și *vite* tocmai de este ocean.

Mexico, capitala **Mexico**. Se aseamănă mai în toate

www.digibuc.ro

privirile cu statele de pe podişul Americei meridionale. Şi aci, ca şi acolo, *Pieile-Roşii* n'au fost stârpite ca în St. Unite, ci s'au amestecat cu Spaniolii şi formează până azi grosul populaţiunii.

MEDITERANA AMERICANA

A. America de mijloc

1. **Pământul.** America de Nord şi de Sud sunt legate printr'o punte, care poartă numele de *America mijlocie.*

Puntea aceasta se înfăţişează ca un ţinut *muntos* cu unele vârfuri mai înalte decât ale Carpaţilor şi cu o mulţime de *vulcani.* De aceea, scoarţa pământului tremură mereu. In San Salvador e un loc, care a căpătat porecla de «leagăn» din cauza deselor sale cu tremure.

Odinioară, între cele 2 Americi, uscatul erà mult mai îutins, dar scoarţa pământului s'a prăbuşit sub apă, şi astfel a rămas la Apus o *punte,* iar la răsărit numai un *şir de insule,*—cum ar fi vârfurîle unui lanţ de munţi cufundaţi sub mare. Cutremurul din *Martinica* dovedeşte că nici acum pământul nu s'a aşezat deplin.

2. **Clima şi râurile.** Alizeul de NE. aduce din golful Mexicului aburi, cari se răcesc pe vârful munţilor şi dasă *ploi foarte bogate* pe coasta dela răsărit; pe coasta dela apus din contra se simte mai mult *secetă.*

Pământul Americei centrale fiind îngust, apa se varsă repede în ocean şi nu se poate aduna în *râuri* mari. Se găsesc însă câteva *lucruri* însemnate, de ex. *Nicaragua,* (cu puţin mai mic decât Dobrogea).

3. **Locuitorii** sunt cei mai mulţi din neamul *Pieilor*

www.digibuc.ro

ii care pe aici sunt deprinşi să lucreze pământul.
ii sunt cu mult mai puţini.

America de mijloc e împărţită în mai multe State,

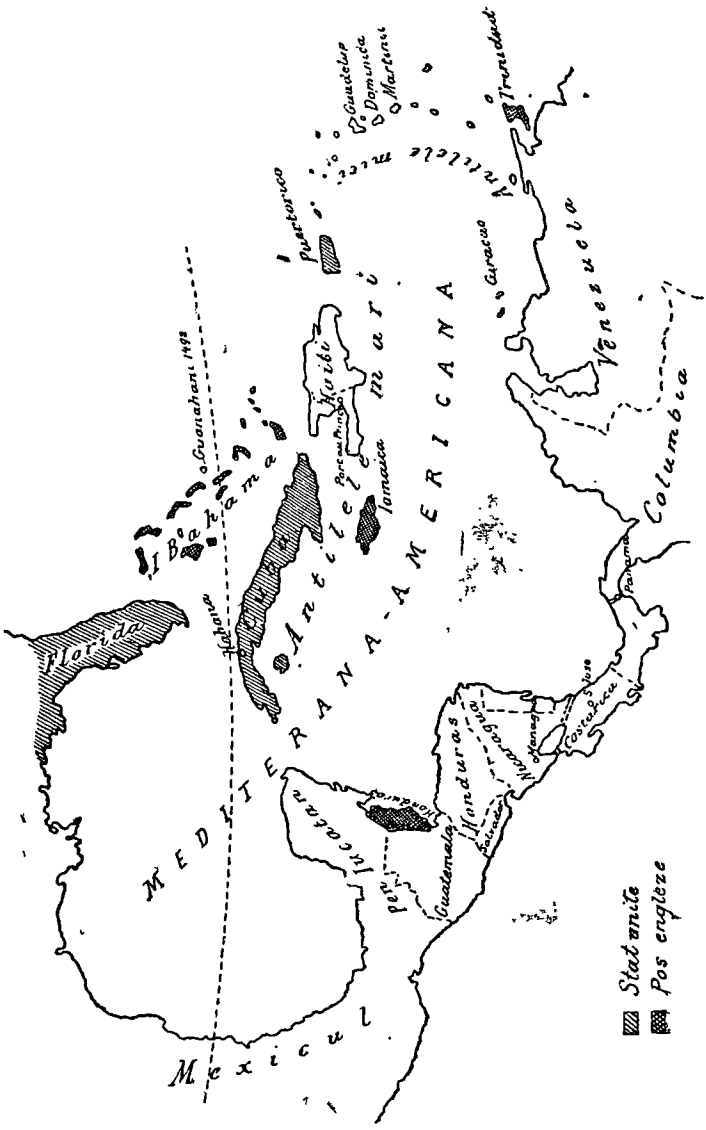

www.digibuc.ro

care împreună au format *Marea Republică a Americei mijloc* (compusă din *Guatemala, Salvador, Honduras, N caragua* şi *Costa-Rica*).—De curând s'a mai făcut o mi republică *Panama* smulgând de sub stăpânirea Columbi istmul, unde se taie acum canalul între cele două ocean

B. Indiile apusene

Insulele răsăritene, care au mai rămas din lanţ munţilor prăbuşiţi sub apă, se numesc *Antile*. Multe d ele au vulcani, cari svârl şi până azi lavă şi cenuş

Cea mai mare dintre toate e *Cuba* (aproape c ţara noastră fără Dobrogea). Apoi vine la rând *J maica, Haiti, Porto-Rico* şi o mulţime de alte insule m mărunţele.

Numai în archipelagul *Bahama* sunt peste 500 pr sărate în apa oceanului.

Columb a nemerit într'una din insulele acestui archipel şi i-a dat numele *San Salvador* sau «Mântuitorul», ca să mul mească lui Dumnezeu, că a eşit la uscat. Crezând însă că a aju în Asia, el dete locuitorilor numele de *Indieni*, socotind că se a în India. Când s'a văzut mai pe urmă greşala lui Columb, s zis acestui ţinut *India de apus* (de Europa) spre a o deosebi *India asiatică* aşezată la răsărit de Europa.

Intre puntea întreagă a Americei de mijloc puntea fărâmată a Antilelor se întinde o mare, ca poate fi numită *mediterană*, de oarece e mărginită m din toate părţile de uscat. Ca şi celelalte mediteran marea aceasta s'a născut din prăbuşirea scoarţei şi c aceea e foarte *adâncă;* e bogată în *insule* şi e mere bântuită de *vulcani* şi *cutremure.*

Clima acestor insule e caldă, iar alizeul le aduc ploaie, căci mai toate sunt muntoase şi aşà fiind, abur pot să se răcească.

Populaţia se ocupă mai ales cu agricultura. *Alt*

www.digibuc.ro

unt puțini; din contra *Pieile Roșii și Negrii* sunt foarte umeroși. *In Haiti* de ex. *mai toți locuitorii sunt de rasă eagră.*

Deși America mijlocie este neatârnată, dar de ună seamă ea va cădea în Puterea St. Unite, căci erturile și revoluțiile sunt foarte dese. Republica Haiti aproape de faliment. De curând, *Cuba și Porto-Rico* u fost luate dela Spanioli, așà că Mediterana ameriană tinde să devină un *lac* al St. Unite.—Canalul din tmul Panama se tae cu banii St. Unite. Răsvrătiții, ari s'au rupt de sub stăpânirea Columbiei, au avut prijinul St. Unite.

ASIA

Intinderea ei este 44 mil. km. □. E cel mai mare dintre toate continentele.

Europa și cu Africa, luate împreună, nu fac cât Asia: (ea cuprinde deci singură mai mult de jumătate din lumea veche).

Așezarea. Capul *Romania* atinge aproape *Equatorul*, iar capul *Celeuskin* trece cu mult peste cercul polar.— Tropicul tae pe la baza lor peninsulele din Sud, *India* și *Indochina*. Prin urmare, continentul acesta, fiind străbatut de tropicul și de cercul polar, e menit să aibă mult *pământ netrebnic*.

Asia e foarte întinsă și în longitudine. Când apune soarele la Constantinopol, oamenii de pe țărmul de Est al Asiei îl văd răsarind din nou; — ceiace înseamnă că acest continent se întinde aproape peste jumătatea globului pământesc.

www.digibuc.ro

A. Pământul

1. **Ţărmul** e aşà de crestat, încât întrece şi cre
tarea Americei de Nord.

La miază-zi are 3 **peninsule**: *Arabia* (cea mài ma
peninsulă din lume); *India* (a doua în mărime) şi *I
dochina* care sfârşeşte cu o peninsulă şi mai subţire n
mită *Malaca*. Spre răsărit are 2 peninsule: *Corea*
Kamciatca.

Spre apus numai una: *Asia mică*.

Fiind ast-fel bine crestată pe margini, apa poa
intra adânc în uscatul Asiei şi face o mulţime de mă
şi **golfuri**: *Marea Roşie*, golful *Persic*, *Oman* şi *Benga
Marea Galbenă*, *Marea Joponiei*, *Marea Ocotsk* şi golfuri
de la gura lui *Obi şi Ienissei*.

Dar ceiace adaogă şi mai mult la frumuseţea ţă
murilor Asiei sunt ghirlandele de **insule**. După *Aleuti
vin *Kurilele*, apoi insulele *Japoniei*, iar mai jos lanţ
insulelor *Riu-Kiu* care se întinde până la *Formoza*; numa
Hainan, *Ceylon şi Cypru* stau singuratice lângă contine

Ghirlandele aceste de insule ajută peninsulelor să despar
mai multe mări mititele începând dela marea lui *Behring*,
Ocotsk, M. *Japoneză*, M. *Galbenă*, M. *Chineză*, până jos în *Mediter
asiatică*.—Ce s'ar fi ales însă de toate mările, insulele şi peni
sulele acestea, dacă ar fi fost aşezate la miază-noapte, ca în Am
rica de Nord.

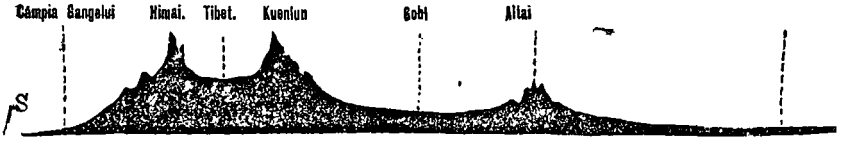

O tăetură prin Asia dela N. spre Sud

II. **Înăuntru,** pământul este iarăşi foarte feluri

1. La miazănoapte se întinde o **câmpie**, care s
prelungeşte peste tot Nordul Europei, până în Franţ
Uralii stau ca o omidă în curmezişul ei.

www.digibuc.ro

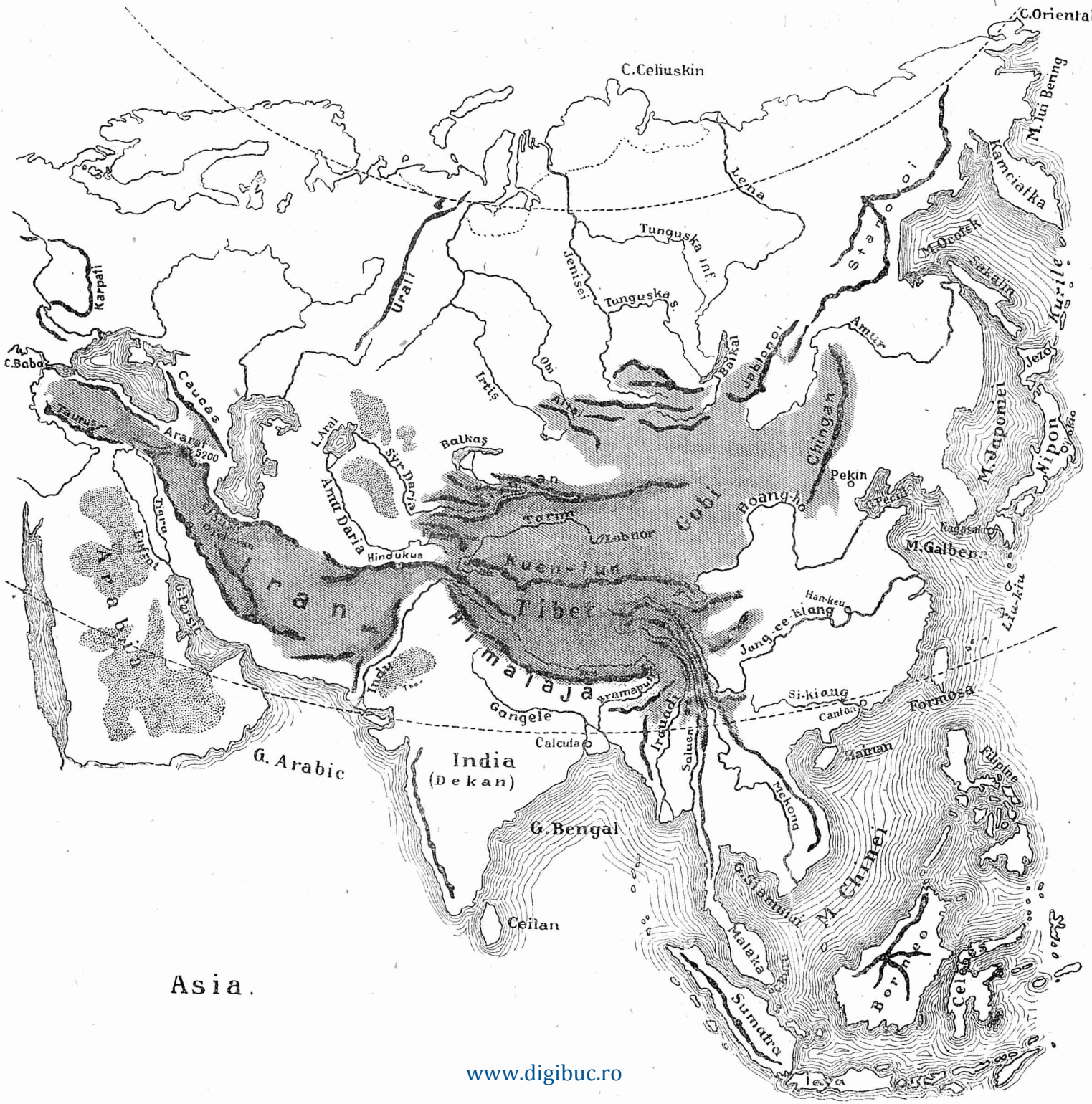

www.digibuc.ro

Pe câmpia aceasta netedă, au venit barbarii din Asia şi nu se opriau, până ce nu se izbiau de munţii ţărei noastre.

2. La mijloc urmează un şir de **podişuri**:

Asia mică e un podiş înconjurat pe margini cu munţi. Aceşti munţi se adună în podişul şi mai înalt al *Armeniei;* apoi iar se desfac şi încing podişul *Iranului* spre a se uni din nou, ca într'un nod, în podişul foarte înalt al *Pamirului* (chiar vorba *pamir* însemnează podiş). In sfârşit, spre răsărit se desfac earăşi şi îmbrăţişează marele podiş al *Tibetului*, apoi se resfiră spre Indochina, ca un mănunchiu de nuele deslegate.

La Nord de Tibet, se află podişul mai puţin ridicat al lui *Gobi*.

3. Podişurile acestea, *cele mai înalte din lume,* sunt înconjurate de **munţii** *cei mai înalţi ai pământului.*

La Sud de Tibet, *Himalaia* sau «casa omătului» (hima = omăt) are un vârf, Everest, aproape de 5 ori cât Ceahlăul. La Nord e *Kuen-lun* sau muntele *Cepelor*, fiindcă pe acolo ceapa creşte în stare sălbatecă.

Mai spre Nord, se întinde lanţurile: *Tian-şan* (= muntele *Cerului), Altai* (= m. *Aurului), Iablonoi* (= m. *merilor)* şi *Stanovoi*.

Şi spre apus, podişurile au pe margine munţi foarte înalţi: *Ararat* (în Armenia) şi *Caucasul* întrec munţii cei mai mari ai Europei.

Podişurile acestea din mijlocul Asiei au fost o mare pagubă pentru oamenii din vechime. Cei cari locuiau împrejurul Mediteranei: Egypteni, Fenicieni, Greci, Romani etc, n'au ştiut până acum 2000 de ani mai nimic despre China şi despre ţările de lângă mediterana Asiei, unde-cresc mirodeniile. Din China veneau mătăsuri, iar un general Chinez, pe vremea lui Traian, a venit cu oastea până aproape de Caspica. Apoi, legăturile între Europa şi China au fost rupte. Şi aceasta spre paguba noastră. Căci Chinezii ştiau să facă *hârtie,* să se lumineze cu *gaz,* să facă *praf,* să arză *cărbuni* de pământ şi cunoşteau *busola,* pe când în Europa nici nu se bănuiă de aşà ceva.—Negustorii europeni nu se îndrumau însă spre China din cauza podişurilor şi a munţilor foarte înalţi, cari stau la mijloc.

www.digibuc.ro

Dar fiindcă lumea se deprinsese a purta haine de mătase, stofele de *mătase* veneau din China timp de ani de zile peste aceste podişuri, până ce ajungeau în M. Neagră, de unde le luau corăbiile. *Mirodeniile* de asemenea ajungeau foarte cu greu până în Europa.

Asta a fost cauza care l'a îndemnat pe Columb, în loc să mai apuce pe uscat spre răsărit, ca să ajungă în China şi în India, să apuce pe apă, spre apus şi trecând prin dosul pământului, să sosească pe ţărmul de răsărit al Asiei. De aceea, când a ajuns în Antile, el socotea cu bună credinţă că a şi ajuns în Asia.

Afară de *câmpia* dela Nord şi de *munţii* şi *podişurile* din mijloc, Asia mai are la Sud două bucăţi de pământ, cari se aseamănă mai mult cu Africa. Acestea sunt: *India* şi *Arabia*, unde scoarţa pământului e făcută din pături aşezate *neted* ca foile unei cărţi. Dacă n'ar fi Marea Roşie, n'ai şti când treci din podişul continentului african în podişul Arabiei ori Indiei; — aşa de mult se aseamănă pământul de o parte şi de alta. E ca un sloiu rupt în bucăţi.

Amândouă aceste ţinuturi se legau odinioară cu Africa. Mai târziu, sloiul s'a fărâmat; unele bucăţi s'au cufundat în ocean, altele (India şi Arabia) s'au lipit de Asia.

B. Clima şi apele

I. **Podişurile** Asiei sunt de obiceiu foarte uscate; căci ori de unde ar bate vânturile, când aerul cearcă să se sue pe podişuri, umezeala rămâne pe munţii cari le împresoară. Prin urmare, ploile vor fi *rari* înăuntru şi râurile de asemenea; iar apa care se va coborî din munţi în spre mijlocul acestor podişuri, va intra dela o vreme în nisip, aşà că râurile, în loc să ajungă la mare, vor sfârşi în nişte mlaştini [1]).

Cum erà pe podişul Americei de Nord un mare

[1]) Vezi Atlas IV, 4.

www.digibuc.ro

Lac Sărat, așà sunt o mulțime de mlaștini sărate pe toate podișurile continentului asiatic. In Anatolia sau Asia mică e aproape de mijloc *Tuz-ghiol* (= lacul sărat), iar la capătul lui *Tarim* se află *Lob-nor* (= lac mlăștinos) toate aproape de paralela 40°.

Și, după ce sunt uscate, podișurile acestea mai au și neajunsul de a se *încălzi* grozav vara, și de a se *răci* cumplit în timpul ernei. Din pricina aceasta, vântul bântue necontenit. El poartă de colo până colo norii de nisip, astfel că trecerea negustorilor peste aceste podișuri trebuiă să fie și din această pricină grea din cale afară și grea e și până astăzi. Toată nădejdea e la cămilă, ca și în Sahara.

Caravană în pustiile Asiei

Tibetul. Intre Kuenlun și Himalaia se ridică asemenea unei cetăți uriașe podișul Tibetului, înconjurat de munți, cari întrec cu mult pe Mont-Blanc.

Din cauza înălțimei, aerul e așa de rar, încât mersul obosește chiar pe un om voinic. Suirea unui deal cât de mic îți moaie picioarele, te simți slab, îți vine ameteală, mâinile și picioarele încep a tremura și te cuprinde un fel de greață.

Toată iarna, gerul e cumplit, și vântul bate de te culcă la pământ; primăvara viscolește până târziu, iar uneori ninge chiar în timpul verei. Abia spre toamnă se mai însenineză puțin, și timpul e ceva mai călduros.

Copaci sau arături nu se văd nicăeri. Podișul e presărat cu lacuri sărate, iar vegetația e foarte săracă: levănțica acoperă pietrișul și împreună cu alte ierburi umilite hrănește turmele de *antilope*, un soiu de capre sălbatice, care rătăcesc cu sutele pe acele înălțimi sterpe.

www.digibuc.ro

II. **Imprejurul podişului,** deosebim în deobşte două feluri de climă:

a) Câmpia din Nordul Asiei are o climă aspră: vara e cald, iar iarna e foarte rece. (Locul cel mai rece de pe pământ e aproape de gura fluviului *Iana).* De aceea, într'o bună parte din Siberia, pământul nu se mai desghiaţă niciodată.

Zăpada din timpul iernei şi *ploile* din timpul verei dau acestui ţinut destulă apă care se adună pe povârnişul de Nord al Asiei şi formează câteva fluvii în adevăr uriaşe.

Obi, Ienissei, Lena sunt fiecare aproape de câte 2 ori mai mare decât Dunărea.

Tustrele se aseamănă în curgerea lor cu *Mackenzie:* primăvara încep a se dezgheţa dela izvor, iar gura fiind încă prinsă de sloi, apa se revarsă peste maluri pustiind împrejurimile. De aceea nu sunt potrivite pentru navigaţie.

O parte din ape nu poate ajunge până la mare, ci se opreşte şi face lacuri ca şi pe podişurile din mijloc.

Aşa: din *Baical* (= lac cu mult *peşte)* apa ese prin Ienissei spre ocean; a lui *Illi* însă rămâne în lacul *Balkaş; Syr Daria* şi *Amu Daria* se opresc în lacul *Aral,* iar alte ape se adună în *Caspica,* lacul cel mai mare de pe faţa pământului.

b) Spre răsărit, povârnişul Asiei, e de asemenea bine udat, iar apele formează câteva râuri mari ca şi cele din Siberia. *Amurul* e acoperit de gheţuri o bună parte a anului.

Hoang-ho (= fluviul *galben)* e numit astfel din cauza mulţimei mâlului său.

Iang-ce-kiang (= fluviul *albastru)* are din contră o apă foarte limpede şi, fiind foarte adânc, corăbiile pătrund pe el tot timpul anului până în inima Chinei.

In ţinutul acestor râuri, clima e mult mai tem-

www.digibuc.ro

perată ca la Nord. Ploaia cade mai ales în timpul verei, adecă tocmai când trebue pentru lucrarea pământului.

c) Povârnişul *de miază-zi* al Asiei are clima caldă. Ploile sunt destul de bogate şi hrănesc câteva râuri foarte mari:

Mekong are prea multe cataracte.

Bramaputra, *Gangele* şi *Indus* îşi au izvoarele tocmai în zăpezile depe coasta munţilor Himalaia.

Tigrul şi *Eufratul* fac o pereche de fluvii gemene (ca şi Gangele cu Bramaputra ori Syr Daria cu Amu Daria). Se înţelege, curgând spre Sud, şi fiind aproape de Equator, râurile acestea nu vor mai suferi de neajunsurile râurilor din Siberia, adecă de îngheţ.

Ploaia cea multă în Asia, cade în ţinutul pe unde Bramaputra coboară din Himalaia, adică în apropiere de tropic [1]).

*

Cum se face că sub tropic peste tot e pustie (în Australia, în Kalahari, în America de Sud, în Mexic şi Sahara), iar în Asia, afară de *Arabia* şi *Tharr*, avem tocmai pe la tropic *ploile cele mai bogate* şi râuri foarte mari?

Cauza e aceasta: pe aici nu mai bate alizeul. Vara, când se încălzesc nisipurile din centrul Asiei, aerul se ridică acolo în sus. Vântul alizeu, în loc să mai meargă spre Equator, se întoarce înapoi spre a umplea locul rămas gol la centru. Cu alte vorbe: alizeul se *răstoarnă îndărăt* şi sub numele de *muson* (vânt anual) trecând spre Tibet lasă umezeala pe coastele munţilor. Aşa se face că pe Himalaia, în Indochina şi China, plouă *tocmai în timpul verei*, când le trebue locuitorilor apă pentru lucrul câmpului; şi de aceia, în loc de pustie, avem tocmai sub tropic pământ roditor.— Earna, când Asia se răceşte, alizeul bate iarăşi regulat, adecă aerul curge spre golul de sub Equator şi ploaia încetează.

---

[1]) Vezi Atlas VI, 1.

www.digibuc.ro

C. Plante şi animale

1. **Pe podişuri** fiind puţină ploaie, plantele şi animalele sunt în unele părţi foarte rari. Pe unde e ceva umezeală, creşte puţină iarbă, iar oamenii ţin vite, umblând cu ele din loc în loc (nonadism).

In pustiile din lăuntrul Asiei este patria *calului*, a *oaei* şi a *cămilei*, care şi până azi se află pe acolo în stare sălbatecă. Locuitorii trăesc mai mult din turme Şi alungându-se unii pe alţii ca să aibă loc pentru păşune, s'a întâmplat de multe ori că au

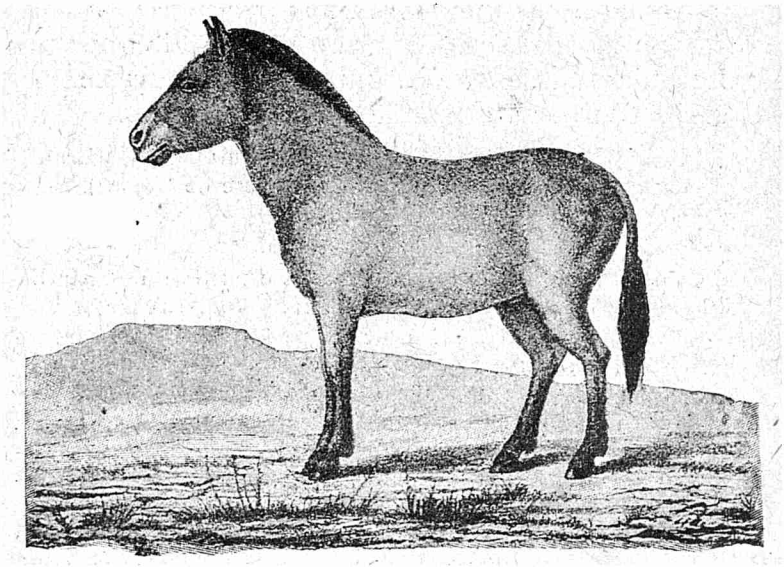

Cal sălbatec din stepele Asiei

eşit din podiş năvălind spre *China*, *India* şi *Europa*, ca să prade pe cei ce trăiau în ţări mai bogate şi lucrau pământul.— Dintr'acolo au venit cele mai multe neamuri sălbatece, care au năvălit peste Dacia lui Traian. De acolo îşi trag neamul şi *Tătarii*, care se aşezaseră aproape de Nistru şi necăjiau *ţările noastre*.

Sus de tot, pe podişul Tibetului, unde celelalte animale nu mai au cu ce se nutri, omul tot mai are un ajutor, pe *Iak*, un bou mic cu coamă.

www.digibuc.ro

* **Iak** Cum este *lama* pentru podișurile Boliviei și ale Perului, cum este *renul* pentru ținuturile pustiei de lângă poli, așà este *iakul* pentru locuitorii Tibetului. E mic, dar poate duce greutăți mari și slujește și la călărie. Se sue pe munți până la înălțimile, unde singure păsările trăesc,—Din lâna lui se face haine; carnea și laptele sunt foarte gustoase, iar coada, lânoasă la capăt, e de un mare preț: o pun pașii cei mari la turban. Dar chiar îmblânzit, iakul e adeseori încăpățânat. Din pricina obiceiului de a grohăi, i se mai zice și «*Boul grohăitor*».

Un iak

2. **La Nord de podișuri,** acolo unde Asia se pleacă spre Oc. Înghețat, ploaia cade neregulat în tot timpul anului, iar pământul e acoperit cu *iarbă;* apoi urmează o *pădure* uriașă la fel cu cea din Canada. Ea se întinde dela Urali până în marea *Ocotsk* și e așà de deasă, încât râurile Obi, Ienissei și Lena etc. abiă își găsesc loc să treacă printre copaci. — Se înțelege că în acea pădure, oamenii sunt și ei rari și trăesc mai mult din *vânat (urs, culpe, zibelină,* etc.) și din *pescuit.*

www.digibuc.ro

In sfârșit, aproape de malurile Oceanului Înghețat, frigul e așà de mare și durcază atâta timp, încât pădurea nu mai poate crește; copacii prind a se rări, ajung pitici și, dela un loc, nu mai cresc nici de cum. Pământul e acoperit mai mult cu mușchiu. — Acolo începe o *tundră* la fel cu cea din America boreală, iar

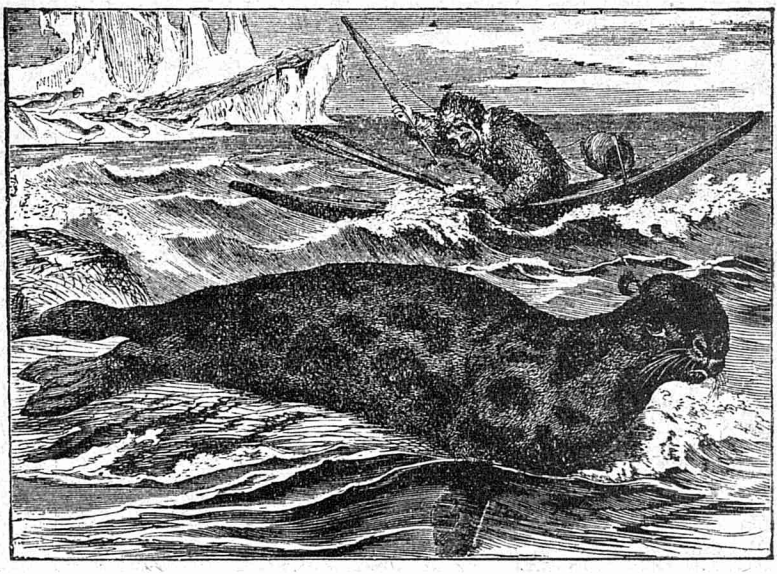

Vânătoare de focă în mările polare

nădejdea omului e, ca și acolo, în *ren*, care se mulțumește cu iarba acestei mlaștini mai totdeauna înghețate. — Locuitorii Asiei au fost însă mai deștepți și au ajuns să *îmblânzească* renul.

In genere, țărmul de miază-noapte al Asiei e tot așà de sărac și de pustiu ca și al Americei boreale. Marea e înghețată mai tot timpul anului și cu toate încercările navigatorilor, numai o singură corabie (ca și în America) a putut înconjurà pe la Nord acest continent.

3. **Dedesuptul podișurilor** și spre **Răsărit** (în China), unde ploile sunt bogate și pământul e în-

www.digibuc.ro

călzit de soare, Asia e ca o grădină plină de tot felul de *pomi roditori* şi de *erburi* folositoare omului [1]).

Acì creşte *arborele care dă pâne* (poamele sunt ca nişte pepeni de mari), *palmierul*, **ceaiul,** *cafeaua*, *bananul*, *piperul*, *trestia* de zahăr, *orezul*, *grâul* etc. Şi fiindcă sunt multe plante, sunt şi multe *animale:* unele primejdioase *(tigri, crocodili, şerpi, orang-utang* etc.), altele de mare folos, cum e *bivolul* şi mai ales blândul **elefant,** care ajută pe om la munca pământnlui.

Aşà se face, că şi *populaţia* e foarte deasă [2]). In acest ţinut bine înzestrat cu plante (mai ales din cauza ploilor de *vară)* trăeşte aproape *jumătate din tot neamul omenesc.* Chinezii în deosebi sunt foarte mulţi, încât în unele loçuri îşi fac casele pe apă, — nu mai încap pe uscat. — Rar, unde să mai fie pe pământ aşà furnicar de lume.

E bine să observam, că din Asia, continentul cel mai mare al pamântului, au eşit şi s'au răspândit prin alte continente cele mai multe plante şi animale de folos: *grâul, orezul, orzul, secara,* viţa de *vie, trestia* de *zahăr, măslinul, dudul, persicul, caisul, portocalul, lămâiul, smochinul,* etc. Tot Asìa a dat Africanilor preţioasa *cămilă,* iar tuturor celorlalte continente: *calul, capra, bivolul, oaia,* etc. De altfel şi *neamul omenesc* tot de acì, din Asia, s'a răspândit în restul lumei.

D. Populaţia şi statele

Numărul oamenilor, care locuesc în Asia, e cam de 825 mil. Cei mai mulţi sunt de rasă **Mongolă** (vezi harta). La apusul Asiei, între Mediterana şi India, e răspândită rasa **mediterană;** o parte a Indochinei e ocupată de rasa **malaesă,** iar podişul Indiei e locuit de **Dravidieni,** un neam de oameni foarte apropiaţi de Negri: au pielea neagră, părul des şi moale, dar în deosebire de Negri au barba mare.

---

[1]) Vezi Atlas, VI, 5.
[2]) Vezi Atlas, VI, 2.

www.digibuc.ro

In vechime, din Asia, au pornit oamenii şi s'au întins asupra continentelor dimprejur aducând cu ei plantele şi animalele folositoare lor. De câtva timp însă Europa este continentul, care a trimes mai mulţi locuitori celorlalte. După ce au năpădit în cele 2 Americi şi în Australia; după ce au împărţit mai toată Africa, întocmai ca pe o moşie a nimănui, Europenii au pornit acuma să împartă şi Asia. Dar deşteptarea Japonezilor a pus o mare stavilă ambiţiunilor europene.

Cei ce porniseră mai semeţ asupra Asiei erau Ruşii [1]).

Ruşii au cuprins tot Nordul Asiei, cât se pleacă spre Oceanul Ingheţat. S'au aşezat în Siberia, mai ales pe lângă râuri apoi s'au suit încet spre podişuri, până ce au ajuns în marginea lui *Gobi*, a *Pamirului*, a *Iranului* şi a *Asiei mici*. — In unele locuri s'au urcat şi pe aceste podişuri şi plănuiau să se coboare spre *India* şi spre golful *Persic*.

In anti trecuţi au răsbit până în marea *Galbenă*.

Din cauza aceasta s'au încurcat într'un războiu cu Japonezii, de care au fost bătuţi cu desăvârşire şi pe apă şi pe uscat şi au fost asvârliţi îndărăt dela ţărmul mării Galbene.

Englezii au pus stăpânire pe India şi pe o parte din Indochina, pe care au împărţit-o cu **Francezii.**

Germanii de câţiva ani, au luat şi ei «cu chirie» o parte din China. Aşà că, Europenii eşiţi din micul nostru continent, s'au întins mai ales în veacul trecut peste toate mările şi ţările.

Totuşi au rămas şi în Asia ţări neatârnate de Europeni. Aşà e:

1. **China**, o mare împărăţie cu cap. *Peking* (King = oraş, iar Pe = Nord) sau «*oraşul din Nord*».

Inainte vreme, împărăţia aceasta se înconjurase în spre Nord cu un zid, spre a apără de *pastorii* din Gobi, care la vreme de foamete năvăleau peste *agricultorii* Chinei. Dinspre mare iarăşi nu voiă să primească nici un străin şi nici Chinezii nu eşiau sa se aşeze în alte ţări.

[1]) Vezi Atlas, VI, 3.

www.digibuc.ro

Azi, *zidul chinezesc* nu mai slujește la nimic; s'a ruinat, și Chinezii singuri și-au întins împeriul mai spre Nord, iar străinii, adică Europenii, au intrat cu deasila în China așezându-se în porturi. De atunci au început și Chinezii să iasă din țara lor și fiind foarte harnici s'au întins în scurt timp în Indochina, în Australia și chiar în America.

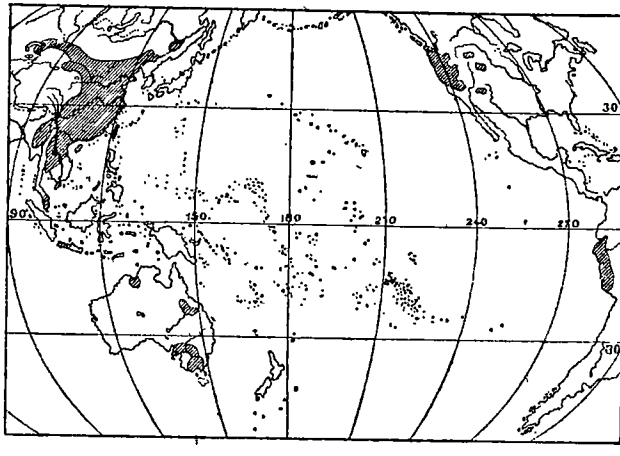

Răspândirea chinezilor

Odinioară capitala fusese la *Nanking* sau «*orașul dela Sud*» (Nan = Sud).

Chinezii sunt foarte buni agricultori. Ei cultivă în deosebi *orezul, trestia de zahăr, dudul* și **ceaiul.** Orașul unde au fost îngăduiți mai de mult Europenii să vină, ca să cumpere ceaiu, era *Canton.* Azi însă, corăbiile străine intră în mai multe porturi chineze; cele mai multe pătrund pe Iang-ce-kiang până la marele oraș *Han-Keu*, de unde pot încărca mai lesne ceaiul și l găsesc și mai eftin.

2. **Japonia** este iarăși o împărăție neatârnată.

Cap. *Tokio* e pe insula *Nipon* (= țara dela Răsărit). După cum Canton era singurul oraș, unde străinii aveau voe să intre, așa a fost în Japonia *Nagasaki*, până în timpurile mai din urmă. Dar Japonezii au de-

www.digibuc.ro

prins acum de curând toate meşteşugurile Europenilor şi au dat voe străinilor să între peste tot în ţara lor.

Spre uimirea lumei întregi, în războiul cu Ruşii, Japonezi, s'aŭ arătat mai vrednici decât mulţi Europeni. Armatele ruseşti, în care rânduiala se ţine numai cu bătăi şi pedepse, au fost zdrobite de armatele japoneze, deprinse a-şi face datoria numai din dragostea către pământul japonez. Urmarea acestei biruinţe va fi între altele o repede ridicare a Chinei care se grăbeşte a urmă pilda Japonezilor.

3. **Siam,** cu capitala *Bangkok,* e un regat mare cât Austro-Ungaria, dar strivit între stăpânirea engleză din *India* şi cea franceză din *Aman.*

Tratatele din anul trecut a îngustat de tot stăpânirea adevarata Siamului [1]).

4. **Persia** cu cap. *Teheran,* cuprinde o jumătate din podişul sărac al Iranului (Iran = Ţara Arienilor).

Şahul *Persiei,* regele din *Siam* ca şi stăpânitorii pe jumătate neatârnaţi din **Corea** şi **Afganistan** trăiau neîncetat cu grijă, când din partea Ruşilor, care se apropie dela miază-noapte ; când din partea Englezilor, Francezilor şi a Germanilor, cari au năpădit pela Sud.

Acum 400 de ani, cu mare nevoe, corăbierii (Columb, Vasco de Gama şi Magellan) au găsit drumul pe apă către Asia, ca să facă negoţ cu mirodeniile ei ; iar azi, Europenii au tăiat istmul Suezului şi în câtevv zile corăbiile din Mediterana ajung în India sau în alte ţinuturi ale Asiei şi pământul întreg li se pare prea strâmt. Peste tot se ceartă ca să-l iea în stăpânire.

Corea a scăpat acum de grijă. Peste ea s'a întins mâna pufernică a Japoniei.

5. **Turcia Asiatică** se întinde peste toată *Asia mică, Syria, Palestina. Mesopotamia* şi o parte din *Arabia,* dar e strâmtorată grozav de imperiul rusesc care, trecând peste *Caucas,* şi-a întins graniţa pe podişul *Armeniei* până la *Ararat* şl ameninţă să se coboare pe valea Ti-

[1]) Vezi Atlas, VI, 3.

www.digibuc.ro

grului şi a Eufratului. Oraşul mai de seamă al Turciei asiatiace e *Smirna* de unde ne vin multe smochine şi covoare. *Ierusalimul* şi *Bagdatul* au fost vestite mai înainte vreme.

MEDITERANA ASIATICA

Pământul care lega odată Asla cu Australia, s'a sfărâmat şi, în parte, s'a cufundat sub apele mărei. Au rămas însă mai multe bucăţi ale căror vârfuri se arată în faţa oceanului în chip de *insule*. Acestea se ţin lanţ de la Malaca până în Australia, făcând un fel de punte. Ar fi de ajuns să scadă puţin apa mărei şi Malaca s'ar lega cu *Sumatra*, *Iava*, *Bali*, *Lumbok*, *Sumbava*, *Sumba*, *Flores*, *Timor*, etc. Am avea astfel în loc de insule un *lanţ muntos* înalt cât Alpii din Europa [1]).

Dela *Borneo* spre N. *Guinea* se întinde un alt lanţ de insule.

Intre aceste două rânduri de ostroave avem, ca şi în Mediterana americană sau europeană, mai multe mări micì: marea *Arafura*, *Banda*, etc.

Intre *Filipine* şi Borneo, e marea *Sulu*, bine închisă de toate părţile, iar între Filipine şi Celebe e marea *Celebelor*.

Toate aceste mări înconjurate de insule fac împreună o **mare mediterană** care e împresurată de uscat mai din toate părţile.

1. **Pământul** acestor archipelaguri e muntos ca şi al insulelor din mediterana americană. Şi aci, ca şi dincolo, lavele ţâşnesc printre fărâmăturile scoarţei, şi de aceia, *vulcanii* se ţin lanţ (ca în America centrală), iar *cutremurele* sunt grozave.

[1]) Vezi Atlas, IV.

www.digibuc.ro

Sumatra, bogată în *piper* şi *tutun*, are singură 60 de vulcani.

Iava e toată o grădină înzestrată cu tot felul de plante: *orez*, *ceaiu*, *bumbac şi mirodenii*, iar locuitorii sunt deşi ca în ţinuturile cele mai populate ale Europei. Insula are 46 de vulcani mari; nicăeri pe faţa pământului isbucnirea lavei nu e mai grozavă ca aici.

Borneo (a doua insulă din lume. după Noua Guinea) e foarte bogată în metale, dar sălbatică. In ea trăeşte urang-utangul.

Celebes (în formă de K) şi **Molucele** sunt patria *cuişoarelor*.

Filipinele, unde a murit Magellan, sunt un arhipelag bogat în *tutun*, *trestie de zahăr şi vulcani*.

La aceste insule ale mediteranei asiatice voiau să ajungă Portughezii şi Columb, când căutau drumul pe mare pentru negoţul cu mirodenii. Şi în adevăr, îndată după descoperire au şi fost luate în stăpânire de Europeni. — Azi, mai tot archipelagul e al Olandezilor, afară de Filipine, *smulse* de eurând de St. Unite de sub stăpâuirea spaniolă.

II. **Clima**. Fiind înşirate pe lângă Equator, insulele acestea au o climă *caldă* şi *umedă*. Zilele se aseamănă toate una cu alta.

Ploile cad mai în fiecare zi, iar aerul aproapo de Equator e liniştit tot anul, fiindcă se ridică în sus. *(Dovadă e fumul vulcanului Merapi* (Iava), *care necontenit se înalţă drept în sus).*

De aceia, pământul lor e îmcrăcat cu o vegetaţie bogată ca şi în tinutul lui Congo şi al fluviului Amazoanelor.

III. **Populaţia**. Din ccuza căldurei şi umezelei prea mari, Europeni, cu toată vara veşnică a acestor insule, nu se pot aşezà să locuiască pe ele multă vreme. Ca şi în Congo şi pe malurile fl. Amazoanelor, tot băsti-

www.digibuc.ro

naşii au rămas să locuiască şi să lucreze aceste pământuri.

Pe cele mai multe dintre aceste insule s'a întins rasa *malaeză* venită din Sudul Asiei.

Malaezii seamănă cu Mongolii (la păr mai ales), dar pielea nu e galbenă, ci măslinie ori negricioasă şi la chip aduc uneori cu oamenii de rasă mediteraneană.

Trăind mereu între insule şi vâslind mereu dela

Malaes (copil)

una la alta, Malaezii au ajuns corăbieri aşa de meşteri, încât s'au resfirat aproape peste toate insulele Oc. Pacific, iar în Oceanul Indian, au ajuns până în Madagaskar (vezi harta).—Deşi nu-s mulţi la număr, nici o rasă nu s'a întins mai mult pe faţa planetei ca cea malaezâ.

Oceanul Atlantic a fost străbătut prin mijlocul lui întâiaşi data de Columb; pe cel Pacific l'a trecut Magellan, puţin după moartea lui Columb.

www.digibuc.ro

Dar, cu mult înainte de acești îndrăzneți corăbieri, Malaezii cu niște luntri de nimica se întinseră peste tot Oceanul pacific și Indian, îndreptându-se mai mult după stele. De altfel nu e de mirare, de oarece ei își petrec mai toată viața pe apă.

*

Melanezia. După cum insulele din apropierea Asiei sunt locuite de rasa malaeză asemănătoare cu cea mon-

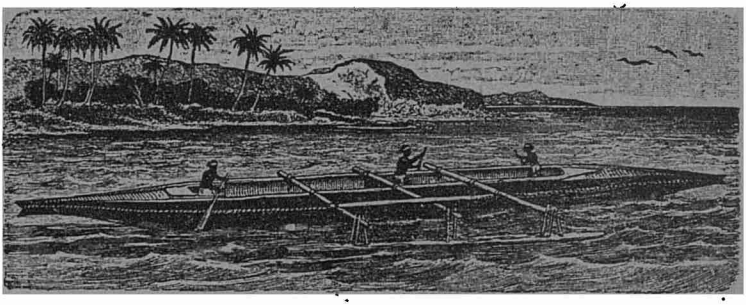

Luntre polynesiană

golă, de asemenea și insulele de lângă Australia sunt locuite de oamenii negri, având oarecare asemănare cu Australienii și numiți Papuași.

Noua Guinea și *Noua Caledonia* sunt locuite de acești *Papuași* sau oameni cu «*părul creț*». Ei au barba mare ca Australienii, iar încolo se aseamănă mai mult cu Negrii. Nasul însă e mai lung ca la Negri și fruntea nu e așa de teșită înapoi.

După coloarea pielei locuitorilor, insulele din acest ținut au fost numite la un loc *Melanezia,* dela vorba grecească *melas,* care înseamnă *negru.*

*

Polynezia. Cu cât te depărtezi spre răsărit, insulele sunt tot mai mici; unele abia se văd din apă. Dar sunt așà de multe, încât ținutului, în care sunt împrăștiate aceste insule, i s'a dat numele de *Polynezia* (adecă: *multe* insule).

Locuitorii lor se numesc *Polynezieni.* Sunt rude de

www.digibuc.ro

aproape cu Malaczii, dar faţa e mai albă şi mai aproape de a Europenilor.

Mai însemnate din tot roiul insulelor Oc. Pacific sunt: **Sandwich** (lângă *tropicul* Racului), unde fac popas corăbiile, care trec din Asia spre America.

Papuas

Pe aceste insule muntoase sunt 2 vulcani, ale căror cratere sunt acoperite cu zăpadă, de oarece munţii au înălţimi aproape ca cele mai mari din Alpi. Ei stau însă în dreptul Saharei!

Archipelagul **Samoa** (lângă *tropicul* Capricornului), numit şi Insulele *Corăbierilor*, este iarăşi loc de popas pentru cei ce pleacă din Australia spre America.

Şi, ca şi cum n'ar fi destule, răsar chiar şi azi din apa oceanului insule noui. Cam pe la mijlocul lui, unde apa e mai înfierbântată de soare; coralii cresc până în faţa mării; valurile aruncă nisip peste ei, iar când insula e gata, pasările ori valurile oceanului, aduc seminţe de erburi, şi astfel o nouă bucată de pământ se pregăteşte pentru traiul omului [1]).

Fiind departe de celelalte continente, insulele Melaneziei, Microneziei şi Poloneziei sunt sărace. Animalele mari n'au putut să străbată până la aceste insule noui, dintre care unele abia acum es din apă. Din plante au ajuns acolo sau cele care au fost aduse înadins de om, sau cele ale căror seminţe nu se strică în apa Oceanului. Aşa, nucile de palmieri au fost aduse de valuri tocmai dela istmul *Panama;* arborele acesta a fost astfel sămănat mai peste toate insulele Pacificului.

[1]) Vezi Atlas, IV, 5.

www.digibuc.ro

* **Palmierul cu nuci.** (Cocos nucifera). Poate că nu-i pe toată faţa pământului un copac mai de preţ decât acest soiu de palmieri. Cum trăim noi din porumb şi grâu, aşa trăesc Polynezienii din fructele acestui binecuvântat copac: cinci până la zece palmieri hrănesc o familie, căci în *în fiecare lună*, fiecare arbore dă o legatură de 15 sau 20 de nuci mari cât capul. Când corabia se apropie de ţărm, cel dintâiu lucru, pe care îl zăreşti pe mal, sunt palmierii în umbra cărora se adăpostesc colibele indigenilor.

După spusele oamenilor din partea locului, se pot face din palmier 99 lucruri; asta înseamnă că nimic din acest copac nu rămâne fără întrebuinţare. Din el se scoate: *lapte, vin, oleiu, frân-*

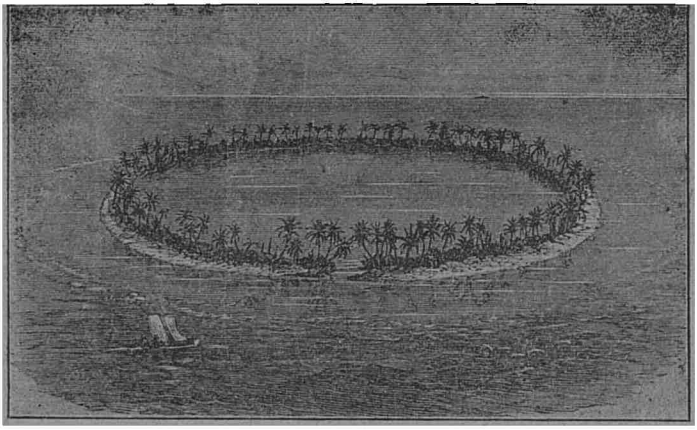

Insulă făcută de corali

ghii, stearină, hrană pentru *vite*, îngrăşăminte pentru *câmp, lemne de clădit* case, *covoare, sapun*, etc. De aceea, când se naşte un copil, părinţii lui seamănă şi un palmier.— Cum e la noi un pogon de grâu ori de porumb, aşă e acolo un palmier în grădina.

Dintre animale, afară de *câne*, *porc* şi *şoarece*, aduse de om cu luntrea, puţine dobitoace se mai găsesc. Doar pasările, mulţămită sborului, au putut înainta mai departe; — *porumbeii* şi *vrăbiile* au pătruns până în insulele din răsăritul Pacificului, iar pasările de pradă s'au oprit numai în insulele din apus.

www.digibuc.ro

EUROPA

Intinderea este de 10 mil. km. □. Singură Australia e mai mică decât Europa.

In vechime se crede că Marea Caspică se leagă cu Oceanul Înghețat. Atunci, după dreptate, Europa era privită ca un continent aparte; azi se știe însă că Uralii abia despart câmpia Siberiei de a Europei, iar Caspica e un lac închis. Prin urmare, continentul nostru e mai mult o peninsulă a Asiei;—unii chiar și zic *Eurasia* = Europa-Asia) cuprinzându-le sub un nume pe amândouă.

Așezarea. E singurul continent cu *totul în afară de zona caldă.* Nici un tropic nu-l atinge, și de aceia n'are *nici pustie.*— Cercul polar o taie puțin la Nord.

Europa e bine așezată, mai ales fiindcă se află între o mare foarte *caldă (Mediterana)* și un fluviu uriaș de apă iarăși *caldă (Golfstrom)* care ține care calea gheților coborâte din spre pol le topește și nu le lasa sa se apropie de țarmurile acestui continent. De aceia, pe când America boreală și Asia sunt la Sud prea calde și la Nord prea reci, Europa are peste tot o climă cu mult mai potrivită sau *temperată.*

Cât pentru negoț, micul nostru continent e așezat tocmai la mijlocul uscatului (vezi fig. dela pag. 35). Așa că din Europa, corăbiile pot ajunge repede în toate celelalte continente pentru a aduce și a aduce mărfurile [1]).

A. Pământul

1. **Țărmurile Mediteranei.** Europa, după ce este mai bine așezată decât toate continentele, apoi și *marginele* sale sunt mai crestate decât ale tuturor;—pare că e o *frunză ruptă, care plutește pe apă.*

a) **Peninsule.** Mai întâiu are trei peninsule mari la Sud (ca și Asia și America):

[1]) Vezi Atlas, VII.

www.digibuc.ro

Peninsula iberică e cam rotundă şi ţărmul său este netezit. În colţul dela Nord-Vest e însă crestată îndeajuns; acolo e capul *Finister* (= *finis terae* sau marginea pământului, înainte de descoperirea Americei).

Italia e mai subţire şi mai dinţată pe margine. La capul *Leuca* (= alb) şi *Spartivento* (= despică *vânt*), ea se sfârşeşte ca o furcă cu două ramuri cuprinzând la mijloc golful *Tarentului*.

Morea, asemănată din vechime cu o foaie de platan, pare în adevăr o fruză, care abia se mai ţine de tulpinchiu. Ea sfârşeşte cu capul *Matapan* (= frunte).

Dar, pe lângă acestea, mai sunt încă 3 peninsule mai mici: *Istria*, în cotul de miază-noapte al Mării Adriatice; *Chalcidica* (o furculiţă cu trei ramuri), de asemenea în cotul de nord al Mării Egee; *Crimeia*, ascunsă tocmai în fundul Mării Negre, abia legându-se cu uscatul ca şi Morea.

b) **Insule.** Cât priveşte *insulele*, Mediterana noastră, ca şi toate celelalte mediterane, e foarte bogată. Când s'a prăbuşit fundul ei, multe bucăţi au rămas în sus ca nişte stâlpi. *Sardinia*, *Corsica* şi *Creta* sunt cele mari; iar mai mici sunt o mulţime,—mai ales între Grecia şi Asia, unde *Cicladele* se ţin lanţ (ca şi *Antilele* ori insulele dintre Asia şi Australia).

Partea aceasta a Mediteranei numită *Archipelag* (Aegeopelago, fiindcă o insulă seamănă cu o capră = aega) a ajuns azi să dea numele ei tuturor ţinuturilor dintr'o mare, unde sunt *multe insule* la un loc.

c) **Golfuri.** Cât priveşte *golfurile*, prăbuşirea scoarţei a făcut iarăşi destule. Mai des pomenite sunt acestea: golful *Lyon* (= al leului) şi golfurile: *Genua*, *Tarent*, *Triest* şi *Salonic*, numite fiecare după oraşul mai însemnat din fundul lor.

De altfel, fărâmarea şi mişcarea scoarţei pământului pare că nu s'a sfârşit încă în Mediterana noastră. Acum câteva zeci de ani, lângă Sicilia a eşit o insulă mică şi apoi iar s'a cufundat sub

www.digibuc.ro

apă; *cutremurele* sunt de asemenea foarte dese, iar prin crăpături țâșnește mereu *lava* și ese *fum*, întocmai ca și în celelalte două mediterane. Vesuvul în deosebi mereu fumegă.

Mări mai mici. Nici o mare nu-i închisă în uscat mai bine de cât mediterana noastră. De aicea i s'a tras numele (adecă: mare din *mijlocul uscatului*), care s'a dat apoi și celorlalte două mediterane născute ca și a noastră. — La dreptul vorbind, ea nu e o mare, ci un șir de mări[1]). Prin portița Gibraltarului intri mai întâi într'un *basin* care se închide, unde Sicilia se apropie de Africa Aceasta e *Mediterana apuseană*;—o parte a acestei mări cuprinsă între țermul Italiei și insulele Corsica, Sardinia si Sicilia poartă numele deosebit de M. *Tireniană*. Spre răsărit urmează M. *Adriatică*, M. *Jonică* și *Arhipelagul*; apoi, prin lunga strâmtoare *a Dardanelelor*, intri într'o mare închisă întocmai ca un lac; ea se numește *Marmara* (după numele unei insule din mijlocul ei, bogată în *marmură*); iar de aci, prin o nouă strâmtoare, a *Bosforului*, intră în altă mare închisă, M. *Neagră*. Și tocmai în fund, printr'o portiță numită în vechime tot Bosfor, iar azi *Ienicale*, pătrunzi în M. *Azovului* (botezată astfel după numele unui oraș dela gura Donului). In curând, corabiile vor pătrunde poate printr'un canal și în *Caspica*. Așă că dela Gibraltar și până la Ienicale, mările și strâmtorile se țin lanț; iar cine stăpânește o strâmtoare așezând tunuri pe mal poate lesne să folosească marea numai pentru corăbiile sale, împedicând pe alții să mai facă negoț.—De aceia, Englezii, negustorii cei mai mari ai lumei de azi, sau așezat la *Gibraltar*, la *Malta* și la *Suez*.

Dar, cu privire la crestarea și fărâmarea pământului în Europa de miază-zi, lucrul cel mai vrednic de ținut minte e acesta: *pragul*, care la Gibraltar desparte Oceanul de Mediterana, *este așa de înalt*, încât apa foarte rece din fundul Oceanului *nu poate intra* în Mediterana; și de aceia, apele ei sunt cu mult *mai calde* decât ale Oceanului. — Ea pare ca un fel de *calorifer* așezat pare că înadins la picioarele Europei;—așa se face că și iarna malurile ei au o climă căldicică[2]).

[1]) Și mediterana asiatică și cea americană sunt compuse din mai multe mări mai mici

[2]) Vara, apa se încălzește foarte tare în fața Mediteranei. Pătura aceasta din față perzând prin evaporație numai apa, *nu* și sarea, devine mai grea și se coboară în jos ducând căldura în fundul mării. De aceia, chiar în fundul Mediteranei, apa are 12°, pe când la aceiași adâncime; dincolo peste pragul dela Gibraltar, în Ocean, are 0°.

www.digibuc.ro

II. **Ţărmurile din Oceanul Atlantic.** Dacă eşim din Mediterana spre Oceanul Atlantic şi dăm ocol Europei pe la Apus şi Miază-noapte, găsim şi pe acolo destule *crestături* pe ţărm.

a) **Peninsule.** Mai întâiu deosebim iarăşi 3 peninsule mai mari: *Bretagne*, *Iutlanda* (amândouă cam de o mărime cu Morea) şi *Scandinavia*, peninsula cea mai mare a Europei; — e aproape cât toate celelalte peninsule la un loc.

Scandinavia e foarte mărunt crestată pe margini, iar împrejurul ei e un adevărat roiu de **insule**.

b) **Insule.** Mai vestite sunt *Lofoten* şi *Tromsö* nu departe de capul *Nord*, colţul cel mai de sus al Europei (care vine tocmai deasupra ţărei noastre). Apoi spre Sud, Scandinavia se leagă cu vecina ei Iutlanda printr'un pod de insule *(Fionia, Zelanda*, etc.), care închid Marea *Baltică*.

Anglia a fost odinioară o peninsulă, dar a rămas despărţită de continent printr'o mare în chip de mânecă: Marea *Mânecei*. — Spre Nord, insulele archipelagului englez sunt apoi din ce în ce mai numeroase şi mai crestate. *Feroele* arată drumul spre *Islanda* care e mai aproape de Groenlanda decât de Europa.

Novaia Zemlia (= pământ nou, ca şi Terra Nova, stă singuratică în oceanul Ingheţat.

c) **Golfuri.** Intre aceste peninsule şi insule, Oceanul face o mulţime de golfuri şi câteva mări mai însemnate: Marea *Nordului*, a *Mânecei* şi *Baltica*. Acestea sunt aşa de puţin adânci, încât mai peste tot vârful unei clădiri mai înalte ar rămâne afară din apă; — nu-s ca Mediterana cu fundul prăbuşit şi deci scobit mult în jos. Şi, nefiind nici închise dinspre ocean, acesta le trimete apă rece, care ţine de frig ţărilor dimprejur. Marea *Albă* de ex. e cea mai mare parte din an plină de ghiaţă şi zăpadă; — o adevărată mare «albă».

www.digibuc.ro

Cu privire la **golfuri**, cele mai cunoscute sunt: al *Gasconiei*) tot așà de larg ca și vecinul său golful Lyonului), *Zuidersee* și *Riga*, amândouă cam deopotrivă la mărime și amândouă închise la gură cu insule. Golfurile *Botnic* și *Finlandic* fac iarăși o pereche, iar Marea Albă, așà cum e închis de peninsulele *Kola* și *Kanin*, seamănă mai mult cu un șir de golfuri (o *pungă* cu trei despărțituri).

Fiindcă la Nord, marile sunt *reci*, încât uneori apa lor înghiață, nu-i de mirare că popoarele de pe malurile calde ale Mediteranei. au ajuns mai de timpuriu să trăiasca înlesnite. Locuitorii din Sud se așezară de mult în *oraşe*, pe când cei din nordul Europei umblau înca sălbatici ratăcind prin *păduri* dupa vânat.

Unul din popoarele dela Sud, Romanii, după ce au coprins toate țările dimprejurul Mediteranei (care ajunsese un fel de lac în mijlocul împărației lor [1]) si-au întors stapânirea și spre Nordul Europei, -- cam pe vremea când ne-au adus și pe noi în Dacia. Apoi pe încetul, pădurile din ținuturile acelea mai reci au fost tăiate, iar locuitorii acelor țări au început a se deprinde și dânșii cu munnca pământului și cu o viață mai așezată.

Intr'un cuvânt, în ce privește *marginile,* continentul nostru, și la Nord, și mai ales la Sud, e un juvaer. In *peninsule*, *insule*, *golfuri* și *mări* întrece pe toate celelalte.

*

Înăuntru, pământul Europei e de asemenea mai bine întocmit decât al tuturor celorlalte continente.

a) La Nord se află o **câmpie,** care nu e altceva decât prelungirea campiei siberiane în spre golful Gasconiei.

b) La mijloc, **podișuri** ca ale Asiei nu se mai găsesc în Europa. Ce e drept, în *Transilvania*, *Boemia*, *Franța* și *Spania* sunt câteza mici podișuri; dar nefiind împresurate cu munți înalți, ploile pot străbate ușor în ele.

---

[1]) Ii ziceau *mare nostrum* adecă marea noastră.

www.digibuc.ro

Sunt așà de puțin lucru podișurile și toți munții Europei, încât dacă i-am netezì peste câmpie (presupunând că ar fi ca niște grămezi de nisip), toată Europa ar fi ca un *șes* ridicat numai cu 300 m. deasupra mărei. Pe când Asia, dacă ai netezi-o, ar fi ca un *pod* ridicat cu 900 m. mai sus decât fața mărilor dimprejur.

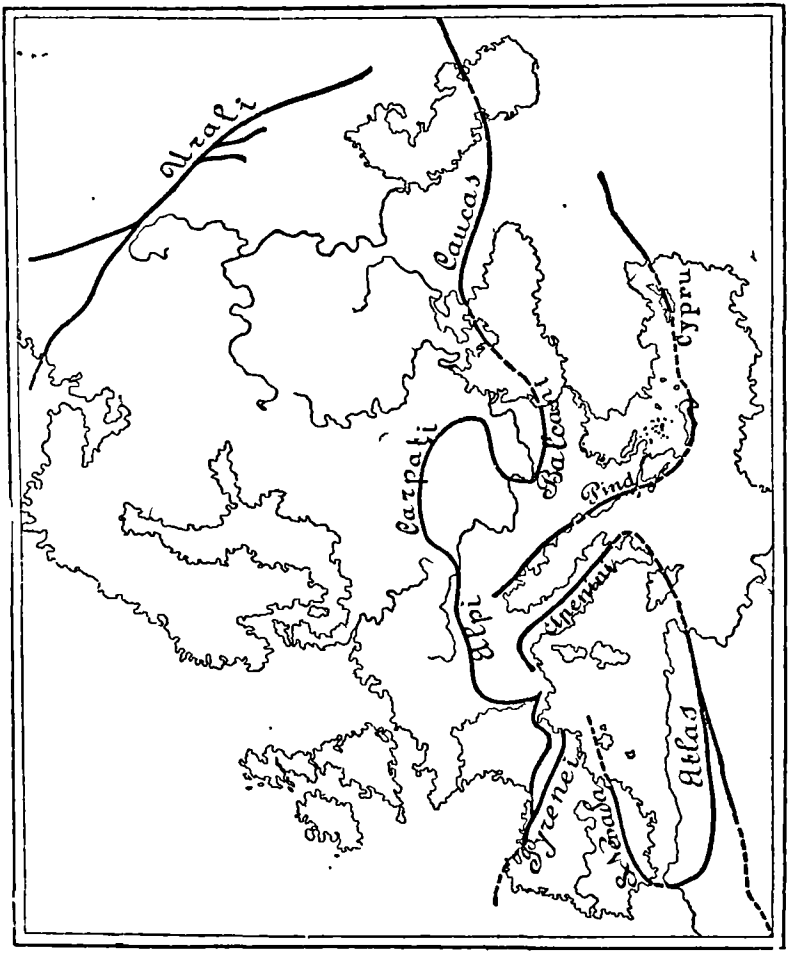

Prelungirea munților Asiei spre Europa

c) In sfârșit, **munții** Asiei se prelungesc spre Europa ca și câmpia Siberiei. *Caucazul* se leagă cu mun-

www.digibuc.ro

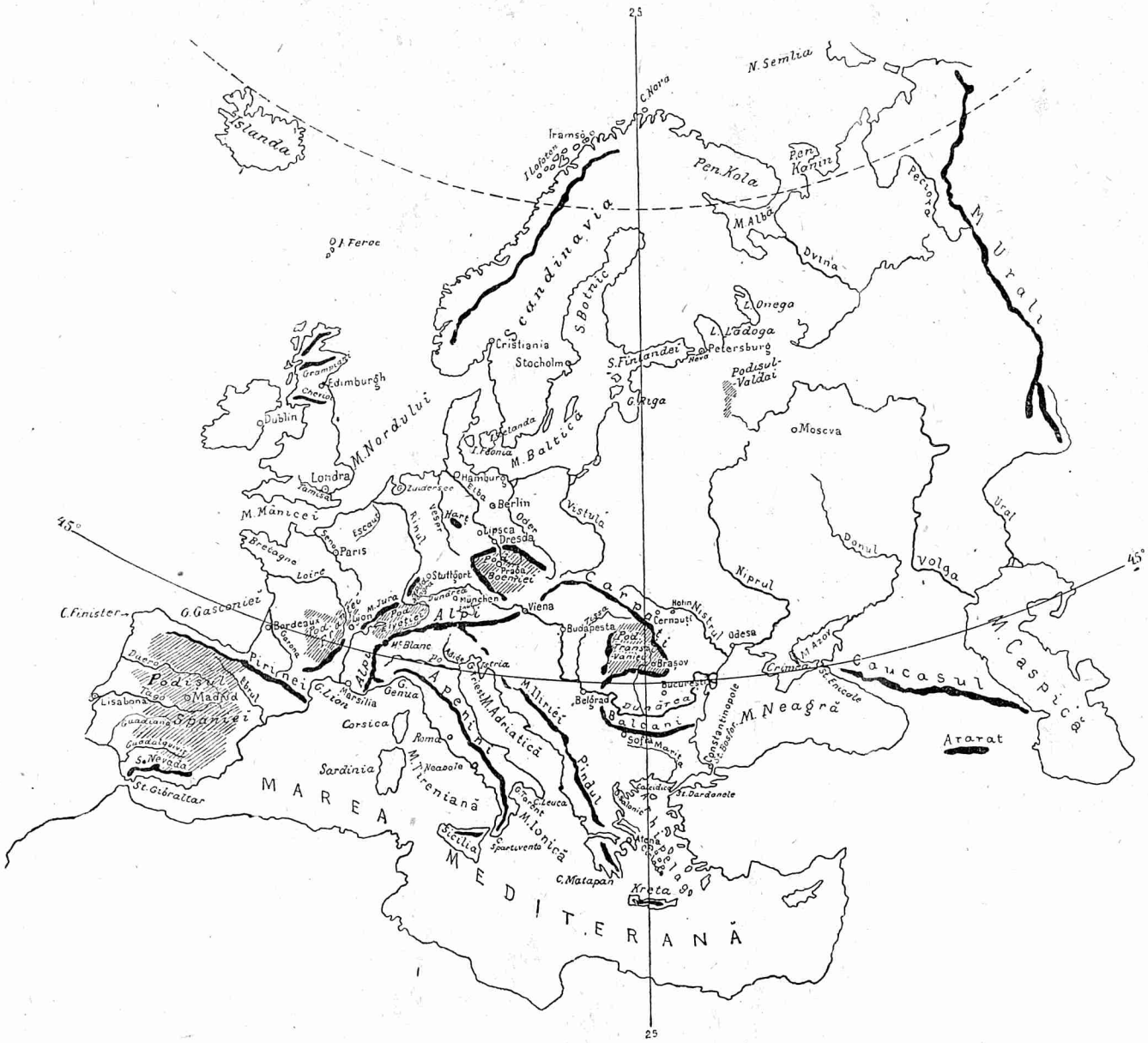

Europa

www.digibuc.ro

ţii *Crimeii*, apoi se pierde sub mare şi se continuă cu *Balcaniicare* prin arcul *Carpaţilor* se leagă mai departe cu *Alpii*.

Din Asia Mică de asemenea, lanţul munţilor trece prin insulele greceşti spre *Pind* şi mai departe prin *Alpii Dinarici* se uneşte iarăşi cu *Alpii*. Şi nu se sfârşete lanţul nici aici; din Alpii pleacă spre Sud *Apeninii* care răspund peste mare în munţii *Atlas* şi aceştia în *Sierra-Nevada* (= muntele cu neauă).

Mediterana prin urmare e înconjurată de munţi ca de nişte ghirlande. Singuri *Pirineii* stau singurateci, — ca un zid pus deacurmezişul între Spania şi restul Europei.

Dintre toţi munţii, cei mai înalţi sunt *Alpii*. Zăpada de pe vârful lor nu se mai topeşte în veci. De aici li s'a tras şi numele lor de munţi *albi*. Muntele *Blanc* (= alb) e aproape de 2 ori mai înalt decât Negoiul nostru. De jos, de pe lacul Genevei, luntraşul vede vârful luminat de raze încă o jumătate de ceas, după asfinţitul soarelui.

De aceia odinioară erà grozav de greu să treci pe deasupra Alpilor. Azi s'au săpat tunele pe dedesubt. Unul trece pe la St. *Gothard*, iar anul acesta, trenul a început să treacă din Elveţia în Italia şi pe la *Simplon*, printr'un tunel de 20 kl. lungime (ca dela Sinaia până la Predeal).

Afară de aceşti munţi mai însemnaţi se întind la picioarele Alpilor şi alţi munţi (ca nişte valuri mai mici de pământ): *Cevenii*, *Jura*, *Vosgii*, *Pădurea Neagră*, munţii dimprejurul *Boemiei*, *Harz* şi alţii mai mărunţi, până unde începe *câmpia*, care se pleacă uşor sub mare.

In Scandinavia şi în Anglia, scoarţa pământului se ridică apoi din nou în chip de munte, formând *Alpii Scandinaviei* (cu puţin mai înalţi decât Carpaţii), m. *Grampiani* şi *Cheviot*.

Aşa dar, şi *înăuntru*, ca şi pe *margini*, pământul Europei e mai bine plăsmuit decât al altor continente. Are destulă *câmpie*, are ceva *podişuri*, iar *munţii* nu

www.digibuc.ro

sunt prea înalți, astfel că omul a putut să trăiască pe acest continent, ca într'o casă mai potrivită cu puterile și nevoile lui.—Elveția al cărei podiș e lipit de Alpi, (bunăoară cum e lipit Tibetul de Himalaia), e o țară, unde cresc vitele cele mai *frumoase* ale Europei, pe când Tibetanul trăește ca vai de el, ajutându-se cu niște vite pipernicite de frig. (Vezi Yacul).

B. Clima

Iarna, cu cât te depărtezi de apa caldă a *Mediteranei* și a curentului venit din *Golf*, cu atât, spre răsărit, *frigul e mai mare și iarna mai lungă.*

Vara din contra : cu cât te depărtezi de Atlantic și de Mediterana spre Răsărit, cu atâta e *mai cald*, de oarece pe acolo uscatul se lățește și, ca orice uscat, se încălzește mai repede. (Observă linia care arată pe unde e căldura mijlocie de 20° în Iunie. Din mersul ei se vede că la Moscova e tot așa de cald vara ca și în colțul de NV. al Spaniei).

Prin urmare, spre răsărit, în Rusia, clima e *continentală* (iarna frig mare, vara căldură mare); iar spre Apus, clima e mai *potrivită* (nici frig, nici căldură mare). De aceia, chiar și iarna, pe lângă malurile Mediteranei , aerul e mereu căldicel, iar primăvara vine repede. — Pe când la noi sunt zilele *Babelor*, în Italia înfloresc *trandafirii.*

Dintre toate continentele dela Nord, Europa are deci clima cea mai dulce. *Neapole* vine în dreptul lui *New-York.* Pe când însă la New-York cade uneori zăpadă așa de multă, încât oprește trenurile, la Neapole ninge foarte rar ;— trebue să te sui cu 20 mai spre Nord (ceva mai sus de *Bergen)* și tot nu găsești în Europa o iarnă așa de rece ca cea dela New-York. Atâta căldură ne aduce curentul *Golfului!*

De aceia, în deosebire de America boreală și

www.digibuc.ro

Asia nordică, râurile dela Apusul Europei, sau *nu îngheață de loc*, sau se desghiață repede. — Spre răsărit, e drep, înghețul se simte din ce în ce mai mult, iar

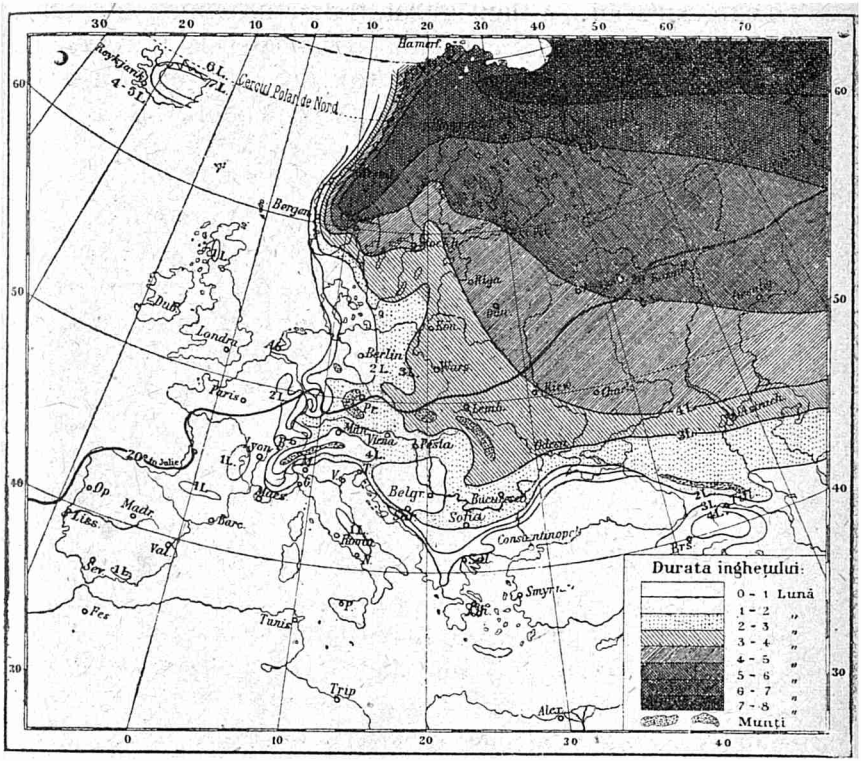

Cum crește iarna spre răsăritul Europei

în nordul Rusiei, spre oceanul Ingheţat, râurile sunt tot așa de netrebnice pentru navigaţie, ca și cele din Canada și Siberia

C. Apele

Europa fiind bine crestată, vânturile îi pot aduce *umezeală destulă* din toate mările dimprejur. Prin urmare, tot continentul e brăzdat de râuri.

www.digibuc.ro

a) Wolga e fluviul cel mai mare. Isvorul său e în micul podiş *Waldai,* de unde se resfiră o mulţime de ape. Din fericire, ea curge spre Sud, nu spre Nord, ca râurile Siberiei. Altfel, ar fi netrebnică pentru navigaţie.

Are totuşi un neajuns: se varsă în Caspica, o mare închisă; dar e vorba ca aceasta să fie legată prin'un canal cu Marea Neagră şi atunci corăbiile din ocean vor pătrunde pe Caspica şi pe Volga în sus până în inima Rusiei.

Peciora, Dwina şi *Neva* suferă din contră, ca şi marile râuri ale Siberiei, de îngheţuri cumplite. Apoi cu cât înaintezi mai spre Apus dai de râuri: *Vistula, Oder, Elba, Weser, Rinul, Sena, Loire, Gironda, Duero, Tago* şi *Guadalquivir* care înghiaţă tot mai puţin şi deci sunt mai bune de navigat, — afară de ale Spaniei care coboară repede de pe podiş.

b) Cât priveşte coasta de Sud a Europei, râurile sunt mai mici şi mai puţine, de oarece munţii sunt prea aproape de mare şi plouă puţin (mai numai iarna). *Mariţa, Vàrdarul, Adigele, Po, Ronul* şi *Ebrul* sunt cele mai mari. Mai însemnat decât toate însă e *Tibrul* pe ale cărui maluri s'a ridicat cetatea *Romei,* stăpână Mediteranei şi a lumei.

c) Dacă ne întoarcem în sfârşit privirile şi spre mijlocul Europei, găsim un mare fluviu *Dunărea* (întrecută numai de Wolga). Ea culege o mulţime de ape *(Innul Tisa, Oltul, Siretul, Prutul),* pe căre le aduce în Marea Neagră, unde se varsă prin mai multe guri.

Isvorul ei e în Pădurea Neagră. (Intâmplător, la gura ei e *Cara-Orman* care înseamnă tot «pădurea neagră»).

Tot în această mare se mai varsă *Nistrul* (vechia noastră graniţă dinspre Rusia), *Niprul* şi *Donul*

Intre toate râurile Europei sunt vrednice de pomenit şi două râuri mai mici *Tamisa* şi *Escaut:* norocul Angliei şi al Belgiei.

www.digibuc.ro

Cu toate că-s mici, dar pe gura lor largă se îngrămădes'e de două ori pe zi apa oceanului, aşa că vasele cele mai mari pot intra până adânc în uscat. Aci s'au ridicat la mare avuţie şi mărire *Londra* şi *Anvers* care, împreunu cu *Hamburg* (aşezat iarăşi pe un râu cu gura largă), sunt porturile cele mai mari ale Europei

D. Plante şi animale

Având umezeală şi căldură destulă, Europa era odinioară acoperită cu *păduri* întinse. Când însă oamenii au început să se mai lase de vânat şi să lucreze pământul, au început şi pădurile a se rări, — mai ales pe lângă Mediterana. In locul copacilor sălbatici, au fost aduse din Asia: *viţa de vie, măslinul, portocalul, lămâiul, dudul, persicul, nucul, caisul, smochinul, castanul, migdalul, orezul* şi multe alte plante mai de folos pentru hrana omului.

Şi aşa s'a făcut că în locul copacilor de odinioară, care lepădau frunzele peste iarnă, azi, împrejurul Mediteranei, sunt mai numeroşi copacii, care rămân şi iarna verzi,— întocmai ca cei din ţările tropicale.

Cu vremea apoi, când Romanii au întins stăpânirea lor şi dincolo de Alpi, în câmpia dela Nord, au început şi acolo să se rărească pădurile. In locul lor s'au întins *cerealele*, venite de asemenea din Asia, iar mai târziu *cartoful*, adus din America.

Aşa că azi, afară de munţi, păduri mari n'au mai rămas în Europa decât în *mijlocul* Rusiei ca un fel de prelungire a marei păduri din *Siberia*, tovarăşa celei din *Canada*.

*

Şi odată cu plantele de folos au mai venit tot din Asia şi animalele dimprejurul casei: *capra, calul, boul, oaia, bivolul, găina, păunul* şi preţiosul *vierme* de mătase

www.digibuc.ro

adus cu *dud* cu tot din China. Africa ne-a dat *măgarul*; America o singură pasăre, *curcanul*.

In shimb însă fiarele, cu cât se tăiau pădurile, cu atâta se împuţinau mai tare. *Lupii* au fost stîrpiţi cu totul din Anglia, iar în ţările din Apusul Europei sunt aşa de puţini, în cât turmele mai n'au nevoe să fie păzite de câni. *Ursul* de asemenea se răreşte mereu. Puternicul *Bour*, care erà şi pe la noi în vremea lui Dragoş, a pierit [1]). *Cerbul*, cu toată frumuseţea şi nevinovăţia lui, scade la număr; a scăzut şi *renul*, care odinioară se cobora până în mijlocul Europei, când pădurile erau nevătămate. Azi se găseşte numai pe lângă Oc. Ingheţat.

E. Locuitorii

Ca şi multe plante şi animale, locuitorii Europei sunt de bună seamă veniţi tot din Asia. Ei sunt de rassă *mediteraneană* şi anume din ramura *ariană*. *Semiţii* au rămas în Asia (o parte au trecut în Africa); *Hamiţii* stăpânesc Nordul Africei, iar *Arienii* s'au întins din India până în Scandinavia şi Spania [2]).

Arienii, câţi sunt în Europa, se mai împart însă în trei mari familii:

a) Familia **romanică** adecă urmaşii Romanilor, care locuesc în *Spania*, *Portugalia*, *Franţa*, *Italia*, *Elveţia*, *România* şi *Macedonia*.

b) Familía **germanică** aşezată în mijlocul şi Nordul Europei. De ea se ţin: *Germanii*, *Englezii*, *Danezii*, *Olandezii*, *Suedezii*, şi *Norvegienii*.

c) Familia **slavă** întinzându-se mai ales pe marea câmpie din Răräritul Europei. Din ea fac parte: *Ruşii*, *Rutenii*, *Polonii*, *Boemii*, *Moravii*, *Slovacii*, *Slovenii*, *Croaţii*,

---

[1]) Mai e într'o pădure dn Polonia.
[2]) Atlas VII, 3

www.digibuc.ro

și *Sârbii.*—*Grecii* se apropie mai multe de familia romanică

După Arieni însă au mai venit din Asia și cete de **mongoli**: *Bulgarii, Ungurii, Tătarii* și *Turcii* care s'au așezat de jur împrejurul nostru. — Ungurii și Bulgarii s'au creștinat; acești din urmă au luat limba Slavonilor și s'au amestecat cu Slavii.

Finezii sunt tot din această ramură.

Odinioară, pe când era acoperită cu păduri, Europa avea puțini locuitori. Azi are aproape 400 mil. adică mai *un sfert* din toată populația pământului. De aceia în fiecare an, mulți pleacă să se așeze în continentele, pe unde lumea este mai rară.

STATELE

I.

Țările romanice

Peninsula Iberică e stăpînită de două state: **Spania** cu capitala **Madrid** (aproape în mijloc) și **Portugalia**, o fășie pe coasta de Apus, cu capitala **Lissabona.**

SPANIA

(Cam de 4 ori cât România)

Cea mai mare parte a regatului spaniol e un *podiș*, care la Nord se sprijină pe zidul *Pirineilor* și al munților *Cantabrici*, iar la Sud pe *Sierra Nevada*. Șesuri lângă mare are foarte puține. Cel mai întins e cel străbătut de Guadalquivir.

Clima Spaniei nu e tocmai fericită. Spaniolii trăind pe podișul cel mai înalt al Europei, cu toate că țara lor e așezată alături de Africa, totuși, peste iarnă, au să sufere de ger, iar vara, căldura e înăbușitoare.

www.digibuc.ro

Apele, afară de *Ebru*, curg mai toate spre apus şi mai toate sunt netrebnice pentru navigaţie (Duero, Tago, Guadiana) până se apropie de mare. Singur

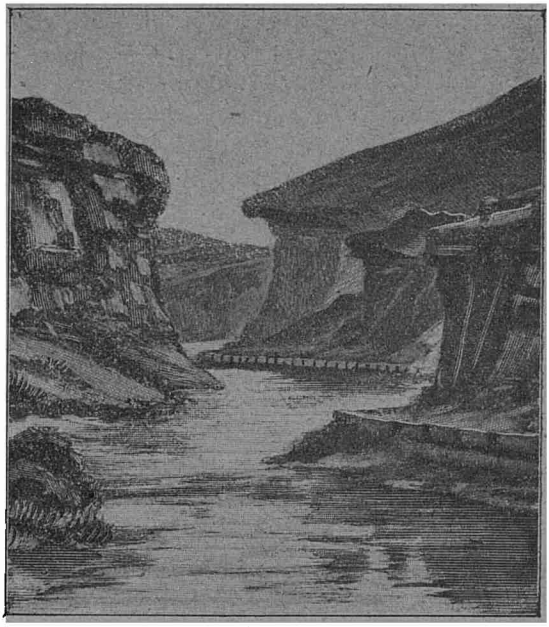

Tago (maluri înnalte tăiate în podiş).

Guadalquivir, mulţumită şesului, curge mai lin şi are apă destul de adâncă pentru vapoare, până departe de ţărmul mării.

Oraşul cel mai însemnat e *Madrid*.

* **Madrid.** Oraşul stă deasupra mării la o înălţime aproape deopotrivă cu cea dela Sinaia; dar, pe când reşedinţa de vară a familiei noastre regale e aşezată în mijlocul unor munţi acoperiţi cu păduri şi cu prisosinţă udaţi de izvoare şi râuleţe, Madridul stă în mijlocul unui şes întins, lipsit de apă şi aproape cu desăvârşire lipsit de copaci.

Ca pe orice podiş, trecerea dela căldură la frig e viu simţită. După 3 luni de iarnă grea, vin 9 luni cu o căldură de cuptor. (Proverbul spaniol zice: trei luni de frig şi nouă de iad). Iarba

www.digibuc.ro

se usucă, se acoperă de un praf cenuşiu roşiatic; râuleţele scad şi, cu toate că aproape timp de 6 luni, din Madrid, zăreşti spre Nord, vârfurile muntelui Guadarrama albe ca zăpadă, *Manzanares*, râul capitalei, scade atât de tare peste vară, în cât podurile rămân aproape de prisos, înălţându-şi arcurile lor cu mult prea mult peste faţa pârâiaşului

Aşa fiind: cu treceri de la frig mare spre mare căldură, Madridul, *capitala cea mai înaltă din Europa*, e un oraş puţin prielnic sănătăţei.

De n'ar fi fost aşezat aproape în mijlocul peninsulei Iberice, el n'ar fi ajuns nici odată capitala Regatului. Voinţa monarhilor l-a făcut ceeace este. De aceea şi frumuseţea de căpetenie a oraşutui e palatul regal şi muzeele sale; comerţul n'a putut să înflorească; aşa că, din sălile de marmoră ale palatului. ochiul zăreşte la margini colibele acoperite cu pae ale ţiganilor (gitanos).

In al doilea rând, e *Barcelona*, oraşul cel mai cu viaţă din Spania, un port aşezat pe ţărmul de răsărit, în ţinutul a cărui populaţie e mai deasă decât în tot restul Spaniei.

Din Spania se aduce în ţara noastră *vinuri* scumpe *(Malaga)*. Pe ţărmurile ei dinspre Mediterana, în locurile dogorâte de soare, cresc curmalii ca şi în Africa. *Portocalii* şi *măslinii* fac păduri întrégi.

Afară de aceasta, Spania e bogată în *mercur* şi *metale*.

Din pricina metalelor. Fenicienii şi Cartaginezii îşi aruncaseră ochii asupra ei. Pe vremea aceea, se vorbiă de bogăţia Saniei, cum vorbim noi azi de aurul şi argintul Americei. Cartaginezii au întemeiat acî o nouă *Carlagena*, iar marele războiu dintre Cartaginezi şi Romani a avut între altele drept cauză dorinţa de a cuceri pământul bogat în metale al Spaniolilor.

PORTUGALIA

(cam $^3/_4$ din România)

Regatul portughez cuprinde povârnişul apusean al peninsulei iberice: ceva *seş* şi câteva capete de *munţi* coborâte din Spania.

Clima, se înţelege, e mai dulce decât sus pe po-

www.digibuc.ro

dișul spaniol. Râurile curg mai liniștite, n'au repezișuri și deci sunt mai bune pentru plutire.

Orașul cel mai de seamă e *Lissabona.*

Lissabona e un port minunat la gura lui Tago. Inainte de a se varsa în mare, râul se lărgește în chipul unui golf lat de aproape 13 km. și apoi se îngustează din nou în fața mării, închizând orașul ca într'o pungă. Astfel, adăpostită dinspre valur le oceanului, capitala Portugaliei e unul din porturile cele mai si gure ale lumei. Aci s'au pus la cale de Prințul «Enric Corăbierul» calatoriile cele mari pe ocean, a căror urmare a fost descoperirea Americei. La *Belem* — cum eși din Lissabona spre apus — dai de o biserică vestită, ridicată spre pomenirea lui *Vasco de Gama*, co răbierul care a îndrăsnit mai întâi sa înconjoare Africa pe la Sud spre a ajunge în Indii. — Inainte de plecare, o noapte în treaga, Vasco stătuse acolo la malul oceanului cerând ajutor de a Dumnezeu.

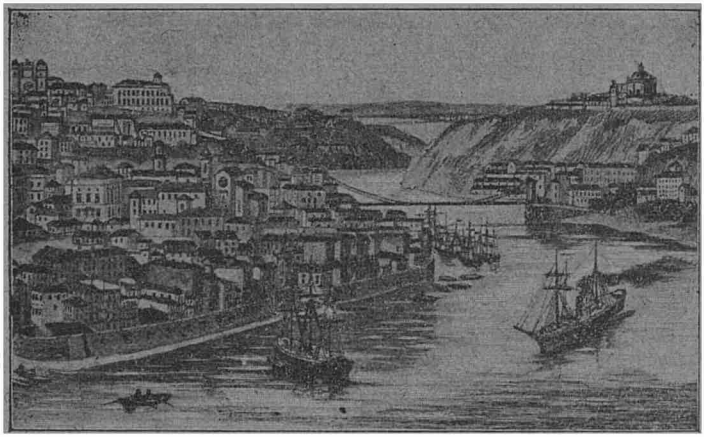

Porto

După descoperirea drumului împrejurul Africei și spre America, Lissabona ajunsese portul cel dintâi al lumei. Toate neamurile și toate limbele se puteau auzi pe stradele sale. Negrii destul de numeroși, arata ca și astăzi orașul e în calea mărfurilor ce se duc și vin din Africa și celelalte continente. Și în adevar, multe din vapoarele, care pleaca din Nordul Europei spre America de Sud spre Asia și Africa, fac un popas în Lissabona, de unde iau cărbuni și merinde pentru drum.

www.digibuc.ro

Numele ţărei a venit însă nu dela portul cel mai bun, ci dela *Porto*, un alt «port» aşezat la gura lui Duro i cunoscut azi mai ales pentru vinurile sale.

FRANŢA
(de 4 ori cât România)

Pământul republicei franceze e mult mai bine plăsmuit decât al peninsulei iberice. La mijloc, ce e drept, e tot un podiş, unde isbucneau odinioară o mulţime de vulcani; spre *Mediterana* însă, spre *Atlantic* şi spre M. *Mânicei*, sunt locuri netede, foarte roditoare şi, ca la mai toate ţinuturile aşezate în apropierea mărei, clima lor e dulce. E o mare raritate să vezi râurile îngheţate.

Vulcani stinşi (în centrul Franţei

Ronul, *Gironda* (născuţi din Garone şi Dordogne) *Loire* şi *Sena* sunt veşnic străbătute, fie de vapoare, fie de bărci grele (trase uneori de cai, care merg pe drumuri făcute înadins pe mal).

Pe lângă că pământul e bine plăsmuit şi are o climă dulce (atară de Alpi), apoi şi ţărmurile sunt foarte bine crestate, aşà că s'au putut întemeia porturi

www.digibuc.ro

mari, mai ales la gura râurilor *(Bordeaux, Hâvre, Marsilia).*

Orașul cel mai de seamă al Franței e *Paris*, pe malurile Senei.

Din Franța ne vin mai ales *mătăsuri* și anume din *Lyon*, al doilea oraș al Franței ca număr de locuitori. Mai aducem vinuri din *Bordeaux*, iar untdelemn și săpun din *Marsilia*, în a cărei vecinătate cresc mari păduri de măslin.

* **Marsilia.** După ce s'a deșteptat lumea în răsăritul Mediteranei, în Egypt, în Syria și Asia mică, a prins a se deșlepta și spre apus: întâi în *Grecia*, apoi în *Italia*, și mai pe urmă în *Spania* și pe tot țărmul de apus al acestei mări.

Unul din orașele care au înflorit mai întâi în aceste ținuturi a fost *Marsilia*.

Pe când corăbiile din Mediterana nu eșiseră încă în Ocean, locuitorii aproape sălbateci din Nordul Europei trimiteau chilin barul găsit pe malul mărei Baltice, pe un drum de uscat, care cobora pe valea Ronului până la țărmul Mediteranei. Prin ur mare eră aci un loc prielnic pentru intemeiarea unui oraș, daca s'ar fi găsit un port bun, unde corăbiile să vină să încarce marfa adusă din spre Nord, și să dea în schimb mărunțișurile: vase, podoabe, unelte, lucrate de locuitorii orașelor dinprejurul Mediteranei. Și în adevăr, portul s'a și găsit de niște negustori greci carî au întemeiat cu vre-o 600 ani înainte de Christos, Marsilia sau *Massilia*, cum îi ziceau ei pe atunci.

Așezată alături de o mare caldă, într'un ținut unde o zăpadă care să țină trei ori patru ceasuri e o raritate, portul s'a întins cu timpul; din Marsilia a plecat cel dintâi corăbier (Pytheas) care eșind în ocean a ajuns pe apă până în mările nordice ale Europei.

Azi e cel dintâi între porturile Franței: Italieni, Greci, Turci, Algerieni, Spanioli... se întâlnesc împreună în apele portului, iar corabiile sale pleacă în toate mările lumei.

In deosebi, *maslinul* adus pe atunci din Asia, s'a întins pe tot țărmul dimprejur; — o bună parte din untdelemnul adus în țară la noi ne vine din livezile de maslini dimprejurul Marsiliei.

www.digibuc.ro

ITALIA
(cam de 2 ori cât România)

Pământul peninsulei italice e străbătut de un lanț de munți, *Apeninii*, care în unele locuri se resfiră până n malul mărei *Adriatice*, *Tireniene* și *Ionice*. Așà că pe marginele acestei lungi peninsule mai nu e loc pentru șesuri. De aceia nici râuri de seamă n'au unde se forma: din ramurile Apeninilor, apele coboară drept în mare și nu se pot întâlnì spre a face rîuri mai mari. Singur *Tibrul* curgând mai mult timp în lungul peninsulei poate adunà în calea sa mai mulți afluenți.

E însă și un *șes* mare, e cel din Nord; aci curge și râul cel mai mare al regatului italian, *Padul*.

Din ghețurile Alpilor și din lacuri (Maggiore, Garda etc.) coboară o mulțime de râuri, care aduc apele lor Padului. Cel mai însemnat e *Adigele*.

Orașul cel mai de seamă e **Roma,** de unde se rage numele nostru și al întregei familii de popoare *omanice*.

Intre toate orașele lumei, Roma e cel mai vestit. Nicăieri n'au trăit mai mulți oameni mari și nu s'au săvârșit mai multe fapte mari ca laRoma. Clădirile vechi te uimesc prin mareția lor.

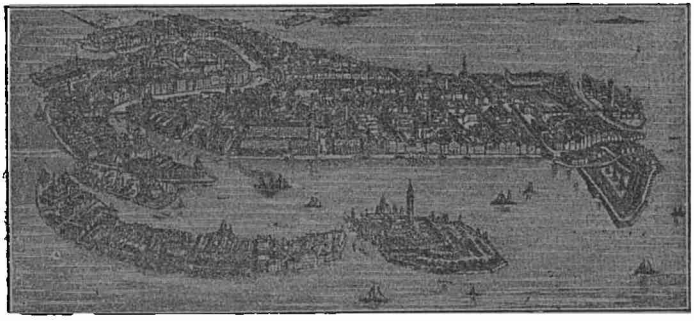

Veneția

Intre alte ziduri stravechi, desgropate unele abia în zilele noastre, «orașul etern» — cum se zice Romei — a pastrat și co-

www.digibuc.ro

lumna lui Traian, unde se vede scrisă în piatră toată istoria războiului cu Dacii, — prilejul întemeierei neamului nostru în Dacia.

Neapole e portul cel dintâi al peninsulei. Deasupra lui se ridică amenințător *Vesuvul* care necontenit cutremură ținutul dimprejur și din când în când acoperă satele și orașele dimprejur cu lavă.

Veneția, zidită toată pe apă, stă în fundul Adriatice. Pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, ea stăpânea Mediterana și luase oarecum locul, pe care îl avusese Roma în vechime. Dar și azi e fără pereche între toate porturile lumei prin palaturile sale de marmură.

Genua e un mare port.— Strămoșii Genovezilor de azi, au fost între cei dintâi corăbieri, care au venit cu vasele lor să aducă mărfuri orașelor de pe lângă Dúnăre.

Azi, mărfurile, care se aduc mai mult din Italia în țara noastră, sunt: *vinuri* scumpe, *portocale* și *lămâi* (Mesina), *mătăsuri* (Milan) și *sticlărie* scumpă (Veneția).

ELVEȚIA
(cam 1/3 din România)

Republica elvețiană cuprinde mijlocul Alpilor. Mai toată țara e muntoasă, afară de un mic *podiș* cuprins între *Alpi* și *Jura.*

Pe vârful munților, zăpada nu se mai topește în veci; de acolo și numele de *Alpi* (= munți *albi).* Peste vară se moaie o parte a acestor zăpezi, se îndeasă până se face ghiață și pornește la vale lunecând în chipul unor uriașe râuri de sloi numite *ghețari.*

Din zăpezile și din topirea ghețarilor Elveției se nasc două din râurile cele mai mari ale Europei: *Ronul* care se limpezește de mîl în lacul *Genevei* și *Rinul* care se limpezește în lacul *Constanței* după care face frumoasa cascada dela Schafhausen.

In această țară *rece,* cuprinsă între Italia, Franța și Germania trăesc 3 neamuri: Francezi în valea Ro-

www.digibuc.ro

nului, Germani spre Rin şi Italieni pe povârnişul Alpilor, în spre Italia. Deşi vorbesc 3 limbi deosebite, totuşi ei trăesc bine împreună

Capitala republicei e *Berna*.

Munţi cu zapadă veşnică, din care se coboară un ghiţar (Elveţia).

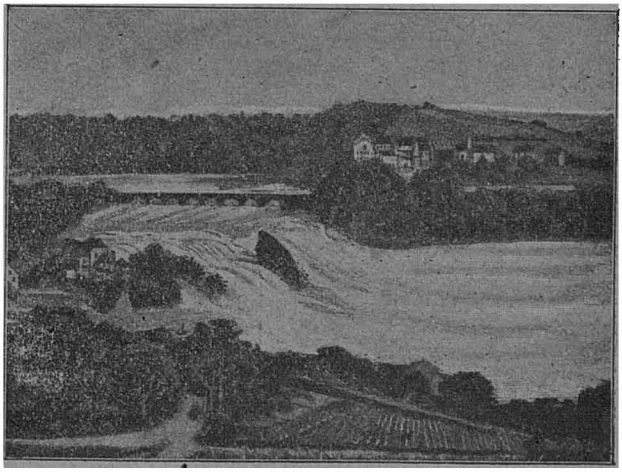

Rinul la Schafhausen.

www.digibuc.ro

Numele vine dela vorba Bär = urs. Pe marca orașului e făcut chipul ursului, iar ca aducere aminte se țin mai mulți urși într'o groapă. Dar sămânța lor aproape s'a stins în Alpi, după cum s'a stins la noi bourul.

In partea de apus, unde se vorbește franțuzește, orașul cel mai însemnat e *Geneva*.

Din Elveția se aduc în țara noastră *ceasoarnice* (Geneva) și *vite* de soiu frumos (vaci roșii, bălțate cu alb).

BELGIA

(nici $^1/_4$ din România)

Pământul regatului belgian e un fel de prelungire a *câmpiei* franceze. Râurile *Meusa* și *Escaut* vin tot din Franța, iar cei mai mulți Belgieni vorbesc limba franceză.

Capitala e la *Bruxelles*, oraș vestit prin *dantelele* sale.

Anversul e unul din porturile cele mai mari ale lumei.

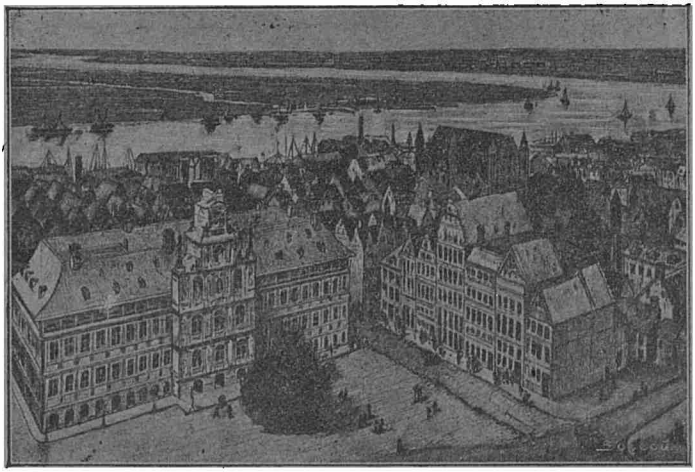

Anvers (o piață, iar în fund corabiile pe Escaut.

www.digibuc.ro

E aşezat pe *Escaut* a cărui gură largă lasă valul mării să intre până lângă oraş, aducând corăbiile cele mai mari din ocean. E aşà de mare portul, încât pot încăpea în el până la 500 de corăbii.

*

După Romani, care stăpâneau toate ţările dimprejurul Mediteranei, cei cari s'au arătat mai iscuşiţi la negoţ şi la tot felul de învăţături, au fost urmaşii lor: *Italienii, Spaniolii, Portugezii* şi *Francezii*. Ei au umplut Mediterana cu corăbiile, apoi au eşit şi mai departe decât Romanii, în Ocean. Şi aşà au izbutit, acuma 400 de ani, să înconjoare Africa şi să descopere «*Lumea nouă*». Cel dintâi om, care a dat roata pământului întreg a fost din neamul romanic.

II

Ţările germanice

După ce s'au mai rărit pădurile din nordul Europei, au început şi neamurile germanice să ia pildă dela Romani; să lucreze câmpul, să facă negoţ pe mare şi să întemeieze oraşe. Astfel, cu vremea, s'au întemeiat şi pe lângă mările din nordul Europei mai multe state.

MAREA BRITANIE

(cam cât pământul locuit de Români)

Regatul *M.-Britanii* e un archipelag. Insula mare e cea făcută de Anglia şi Scoţia; *Irlanda* e a doua insulă, apoi de jur împrejur e un roi de insuliţe. — Golfuri sunt la fiecare pas şi de aceia a fost foarte lesne să se întemeieze peste tot porturi.

Pământul e muntos spre nord (*Penini, Cheviot*), iar spre miazăzi şi răsărit e mai neted.—Fiindcă plouă mult, râurile sunt mai totdeauna pline de apă. *Tamisa* e râul cel mai cunoscut.

Oraşul cel mai însemnat e *Londra* (6 mil. de locuitori). E cel mai mare oraş de pe toată faţa pământului. Mărimea şi mărirea acestui oraş se întemeiază, pe hărnicia fără pereche a *negustorilor* săi.

www.digibuc.ro

Pe când s'a născut Christos, locuitorii Angliei trăiau mai mult din vânat, apoi s'au îndeletnicit mult cu creşterea vitelor şi în deosebi a oilor. Dar insulele britanice fiind foarte crestate, pescuitul şi negoţul i-au ademenit pe locuitori *să iasă pe mare*, iar azi, corăbiile engleze au umplut mai toate mările pământului. Englezii sunt «cărăuşii tuturor neamurilor pentru dusul şi adusul mărfurilor.

* **Portul Londrei.** De două ori pe zi, apa *Tamisei* e împinsă îndărat de valurile oceanului, şi atunci, sute de corăbii, ajutate de adâncimea apei, înaintează până în mijlocul oraşului. Aci, râul se lărgeşte în chip de lacuri, dar malurile lor drepte şi înconjurate de hambare cu câte şase, şapte rânduri, arată că lacurile acestea au fost săpate *înadins* de mâna omului, pentru ca corăbiile sa nu se îngrămădească.

Şi în adevăr, mii de vase au loc să încarce şi să descarce în acelaş timp, arătând privitorului o adevărată pădure de catarte, peste care flutură steagurile tuturor statelor de pe pământ. Aci e bazinul pentru corăbiile ce vin din India, dincolo pentru cele ce sosesc din Antile, mai departe pentru cele ce vin din Australia etc. Corabiile americane aduc zahăr şi tutun; ale Brasiliei cafea; cele pornite din Argentina descarcă grâul; vasele australiene aduc în ghiaţă carne proaspătă tocmai dela antipozi... şi alături de uriaşele corăbii oceanice, care par nişte adevărate cetăţi plutitoare, se ivesc rând pe rând corăbiile mai mici, sosite pela vecini: cele franceze aduc paseri, fructe şi poame; cele olandeze vite: cele germane, daneze şi norvegiene, aduc cereale, unt, lemnărie... şi tot ce e de trebuinţă pentru hrana acestui furnicar de lume— fără pildă până acum în istoria omenirei.

Alături însă de toate corăbiile străine, şi mult mai *numeroase* decât ele, stau vasele engleze, sosite din toate mările lumei: ele varsă în hambarele de pe mal tot soiul de mărfuri începând dela metale şi diamante, până la fiarele sălbatice: tigri, şerpi, papagali şi alte rarităţi ale negoţului.

Totul se împlineşte însă cu cea mai mare regulă. Fiecare marfă îşi are portul ori măcar colţul ei deosebit. Aci e cafeaua, dincolo e fildeşul, alături indigo, mai departe ceaiul în pachete cu slove chineze şti, tutunul cu nume de fabrici spaniole, orezul, lemnaria, bumbacul... îngrămădindu-se toate în hambare şi în pivniţe uriaşe. Intre altele te minunează pivniţa în care se coboară vasele cu vin: o peşteră pe aproape 10 pogoane întindere, unde

www.digibuc.ro

mânate pe şini, se adună în piramide nesfârşite, vase cu toate vinurile pământului.—Se înţelege că în aşa îmbulzeală de mărfuri, printre care toată ziua mişună sute de mii de lucrători, gunoiul ar ajunge o grozăvie,—mai ales dacă ţii seamă de mărfurile. care s'au stricat pe drum. Pentru curăţenia acestui furnicar omenesc îngrijeşte însă un cuptor. care arde veşnic, mistuind repede gunoaele şi trimiţându-le în chip de cenuşă să îngraşe ogoarele Angliei.

Atâta lume atârnă de negoţul Londrei, de afacerile care se leagă şi se desleagă acolo, încât peirea ori ruina acestui oraş s'ar simţi într'o clipă în toate ţările lumei. După dreptate deci, oraşul acesta poate fi numit; *Capitala negoţului* de pe tot pământul.

* **Birmingham.** Norocul Angliei a fost cărbunii, care s'au găsit în pământul ei. Unde odinioară păşteau oile, azi scoarţa pământului e sfredelită, iar cu ajutorul cărbunilor scoşi din mine s'au făcut atâtea fabrici, încât în multe locuri, cerul abiă se mai zăreşte de fum;—pereţii caselor, copacii, ba şi apele sunt negre de praful şi fumul cărbunilor arşi în fabrici.

Sunt multe oraşe, care aproape în întregimea lor ţi se par o adunătură de fabrici. Unele lucrează numai ferul, altele au numai ţesătorii de bumbac şi lână, altele sticlărie, hârtie, etc

Birmingham, din contră, face de toate; mai ales fabrică însă mărunţisuri de fer. Aşa bunăoară numai *peniţe* se lucrează în acest oraş mai multe decât în toate fabricele pământului;—un singur negustor vinde cu zecile de milioane. De asemenea ies din Birmingham nasturi, ţinte, cuţite, lanţuri... şi tot felul de nimicuri în mii şi mii de vagoane pentru a fi împărţite pe continent. De aceia, oraşul a fost numit «magazinul de mărunţişuri al Europei».

Şi e lesne de înţeles, de ce mărfurile sale s'au răspândit repede. Fiecare lucru e făcut aci cu mare băgare de seamă, fiindcă lucrătorii nu fac de toate ca aiurea, ci deprind bine un singur meşteşug. Unii fac numai ace, alţii numai ţinte, numai undiţe, sgarde de câini, cutii, etc. Până şi nasturi nu sunt făcuţi toţi de aceiaşi meşteri: unii lucrează numai nasturi de argint, alţii numai de os, alţii de aur... astfel că mărfurile ieşite din fabricele dela Birmingham au ajuns să fie şi bune şi mai eftine decât cele din alte fabrici.

Edimburg, capitala Scoţiei, e aşezat pe ţărmul de răsărit într'un golf foarte adânc.

Dublin, capitala Irlandei, stă de asemenea pe malul mării, în răsăritul acestei insule.

www.digibuc.ro

Din Anglia se aducea în ţara noastră mulţi cărbuni; dar, de când scoatem păcură, nu mai avem nevoe de cărbuni englezeşti. Azi se aduc mai ales *maşini* şi *postavuri*, *saci* etc. (Liverpol, Manchester...).

OLANDA

(1/4 din România)

Pământul Olandei e un *şes* care, în multe locuri, e mai jos decât faţa mării;—e ameninţat deci mereu să fie acoperit de valuri. De aceia, şi spre mare, şi pe lângă râuri, Olandezii au ridicat peste tot zăgazuri sau diguri.

Haga e capitală.

Amsterdam e însă aproape de 3 ori mai mare şi mai bogat decât capitala.

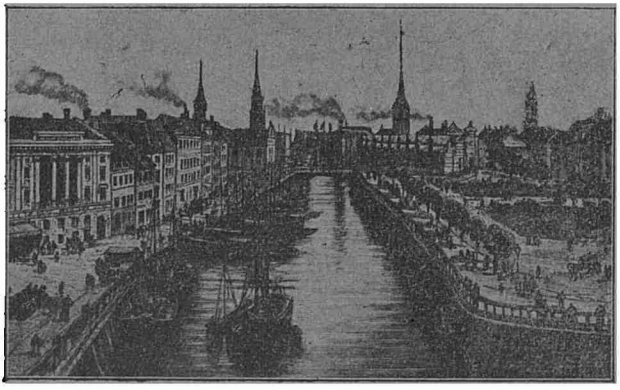

O stradă din Amsterdam

Oraşul acesta e zidit pe un pământ dospit de apă, şi a trebuit sa fi întarit cu taraşi, pentru ca sa se poată cladi casele deasupra. Tot oraşul e un mic arhipelag; în loc de strade aşternute cu piatra, sunt canale pline de apă; aşa că locuinţele fac în mijlocul apei o adunătura de 90 de insule. Dela o insulă la alta—adecă de pe o parte a stradei pe cealaltă— treci peste nişte punţi înalte, care lasă loc corăbiilor să umble pe dedesubt.

www.digibuc.ro

Rotterdam (cât Bucureştii), e cel mai mare port la mare. Acolo se descarcă cerealele, înainte de a se împrăştia în Olanda. Corăbiile noastre pleacă regulat din Constanţa spre Rotterdam.

GERMANIA

(cam cât 5 Românii)

Impărăţia germană cuprinde mijlocul Europei, dela *Alpi* şi din munţii *Boemiei* până în M. *Nordului* şi *Baltica*. Dela răsărit spre apus se întinde cam între *Vistula* şi *Rin*. Prin urmare, Germania cuprinde o mare parte din *şesul* Europei nordice. — Cine porneşte de lângă mare, merge întâi pe şes, apoi pe munţii mijlocii: *Harz*, *Pădurea Turingiei*, *Jura*, *Pădurea Neagră* şi apoi tocmai la hotarul de sud întâlneşte înălţimile cele mari ale Alpilor.

Râurile (afară de *Dunăre*) curg deci spre Nord: *Rinul*, *Weser*, *Elba*, *Oder* şi *Vistula*

Sub numele de Germania, Romanii înţelegeau tot ţinutul de a Rin până spre Vistula dimpreună cu insulele din nordul Europei. Intre acestea se numără şi Scandinavia, pe care o socoteau drept insulă, de oarece corăbiile lor nu ajunseseră până la capătul ei cel mai de Nord.

Când Romanii şi-au întins împărăţia până la Rin, neamurile germanice trăiau din vânat şi din creşterea vitelor.

Cu timpul, şi oamenii din ţinutul acesta, ca şi cei din Arhipelagul britanic, s'au deprins cu obiceiurile aduse de Romani. Au început să taie pădurile, să sădească pomi, viţă de vie, să semene cerealele şi să facă negoţ pe mare. — Au făcut apoi o mulţime de state şi stătuleţe adesea duşmane între ele, până ce acum vre-o 30 de ani s'au unit toate spre a face un singur *imperiu*, *Germania*.

Capitala imperiului e la **Berlin.**

www.digibuc.ro

Berlin. Orașul e așezat pe malurile râului Sprea, un râu leneș, care deabia se mișcă, așa că pe alocurea seamănă mai mult cu un iaz decât cu o apă curgătoare. Pământul împrejurul capitalei e neted, nisipos și sterp, în cât ținutului i s'a zis în glumă: *nisiperniță* Germaniei.

Cu toată sărăcia locului, din timpuri vechi se așezaseră acolo două sate de pescari la capetele unui pod de lemn, care legă un mal al Spreei de celalt. Aceste sate au fost începutul Berlinului de azi; numărul locuitorilor a crescut apoi foarte încet. Pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, Berlinul n'avea nici 10.000 de suflete,—deci eră cu mult mai mic de cât Suceava. Ba încă pe timpul lui Vasile Lupu, în urma unui războiu lung, numărul se coborâse la 6000 de locuitori.

Și totuși azi, orașul acesta minunat a ajuns al 3-lea din Europa (după Londra și Paris) crescând atât de repede, cum numai în America s'a mai pomenit așa ceva.

Cauza e buna sa așezare între *Oder* și *Elba*, de care îl leagă mai multe râuri și canale, astfel că are pentru comerțul său două porți: atât spre Marea Nordului, cât și spre Baltică. Atâtea mărfuri vin și es din Berlin pe aceste râuri, încât orașul a ajuns *portul cel mai mare* dinăuntru Germaniei. In curând va fi săpat un canal, prin care să primească vase tocmai din Baltica.

Dar mai presus de așezarea sa, Berlinului i-a venit în ajutor hărnicia oamenilor și silința regilor Prusiei. Sub ocrotirea acestor regi gospodari, s'au adunat comercianți și tot felul de meșteri, care au făcut din orașul de lângă *Sprea* un centru de negoț fără seamăn în toată împrejurimea.

In sfârșit, voinicia Prusienilor la războiu a făcut din Berlin capitala unei mari împărății; așa că nu-i de mirare, dacă orașul s'a întins și se întinde văzând cu ochii. — O pădure, care eră în apropiere de râu, azi a fost încinsă de clădiri, astfel că dumbrava cu copaci bătrâni de sute de ani, a rămas în mijlocul orașului

München, aproape de Alpi, este un oraș frumos, mulțămită în parte suveranilor săi precum și negoțului cu bere. El e capitala regatului, bavarez.

Stuttgart e capitala regatului *Würtemberg*.

Lipsca, aproape de munții care înconjoară Boemia, este un mare oraș industrial. De două ori pe an se face un iarmaroc, la care vin negustorii tocmai din mijlocul Rusiei — In deosebi e vestit negoțul cu *piei* și *cărți*.

www.digibuc.ro

Din Lipsca veneau înainte vreme mărfurile pe care noi şi azi le numim «lipscănie».

Hamburg, un fel de Londra a Germaniei, e aşezat la gura Elbei.

DANEMARCA

(½ din România)

Cuprinde capătul peninsulei *Iutlanda* şi o sumă de *insule*, care fac un fel de pod spre Suedia.

Capitala, *Copenhaga*, ţine calea corăbiilor, care ies din marea Baltică; de aceea a fost asemănată de multe ori cu Constantinopolul care stă în calea corăbiilor ce intră sau ies din marea Neagră.

Danezii trăesc mai ales din creşterea vitelor. O bună parte din *untul*, *paserile* şi *ouele* necesare Angliei din Danemarca vin.

SUEDIA ŞI NORVEGIA

(cam de 6 ori cât România)

Impreună făceau un stat a cărui întindere erà întrecută numai de Rusia. De curând s'au despărţit.

Norvegia stăpâneşte povârnişul cel repede al Alpilor Scandinaviei. E o adevărată ţară de «munţi» şi de «podişuri». Şes n'are nicăeri, iar locuitorii trăesc mai toţi lângă malul mărei(pescari) şi pe lângă râuri. Noroc că Golfstrom încălzeşte ţărmul.

Cristiania, capitala, e aşezată în fundul marelui golf din Sud.

Suedia cuprinde povârnişul mării lui dinspre M. Baltică. Are deci şi *munţi* şi *dealuri* şi *şes*, dar e mai rece, de vreme ce întoarce spatele lui Golfstrom. Baltica îngheaţă uneori pe mari întinderi, întocmai ca un lac.

Stockholm, capitala, e aproape de ţărmul Balticei, între lacuri.

www.digibuc.ro

Suedezii, pe lângă agricultură, trăesc din tăerea *pădurilor* şi din comerţul cu *metale* (aramă şi fer).

Stockholm

Azi se poate zice că toate mările din Nordul Europei sunt în stăpânirea familiei *germanice*, după cum familia romanică stăpânise odată numai ea singura toată Mediterana.

RUSIA

(cam de 6 ori cât România)

In marele şes dela răsăritul Europei s'a întemeiat o singură împărăţie, *Rusia*. Intre *Urali*, *Caucas* şi spre *Carpaţi*, o mulţime de neamuri au căzut sub jugul rusesc. Capitala e la *Petersburg*, lângă Baltica.

La început, capitala eră în mijloc la **Moscova.** Voind însă şi Ruşii sa iasa la mare, ca popoarele romanice şi germanice, au mutat acum 200 de ani capitala lângă mare întemeind oraşul Petérsburg. Dar fiindcă mările de Nord sunt închise de ghiaţă şi de popoarele germanice, Ruşii s'au gândit să cuprinda *Marea Neagră*. Şi aşa au făcut acuma 100 de ani un port mare, **Odesa,** şi se gândesc să pună mâna şi pe Constantinopol.

In lăţirea ei, Rusia s'a întins şi peste noi. La 1812 ne-a luat *Basarabia*, o ţară aproape cât Moldova de

www.digibuc.ro

mare. *Kişineul* şi vechile noastre cetăţi: *Hotinul*, *Soroca* şi *Cetatea Albă*, sunt acum în mâna străinilor.

Din Rusia vin în ţara noastră mai ales *cai* pentru armată.

AUSTRO-UNGARIA

(cam de 5 ori cât România)

In mijlocul Europei, între *Alpi*, *Munţii Boemiei*, *Carpaţi* şi *Adriatica*, se întinde o impărăţie, cea mai împestriţată din Europa. Pe lângă numeroase neamuri *Slave* (Cehi, Slovaci, Polonezi, Ruteni, Sloveni, Croaţi, Sârbi); pe lângă populaţia *germanică* (de 2 ori mai puţină de cât cea slavă); pe lângă neamuri *romanice* (Români, Italieni) mai cuprinde şi *Mongoli*((Unguri) şi 2 milioane de *Evrei*.

Vedere din Viena

Singură *Dunărea* cu afluenţii săi: *Inn*, *Morava* *Drava*, *Tissa*, *Sava*, leagă la un loc, părţile acestei monarchii. Altfel, fieçare ţară şi ţărişoară trăeşte în vrajbă cu celelalte.

Germanii (împrăştiaţi mai ales în apus, în Alpi şi în munţii dimprejurul Boemiei) au ca centru *Viena*.

www.digibuc.ro

Cehii au drept capitală *Praga*.

Ungurii, stăpânii șesului, au orașul lor de căpetenie la *Budapesta*.

Polonezii au ca centre: *Cracovia* și *Lemberg*.

Românii au în mâinile lor pământul Transilvaniei, Banatului și mare parte din șesul Tisei și din Bucovina.

Până azi, împărăția e *dualistă*, adecă are doi stăpâni: pe *Austriaci* și pe *Unguri*. Celelalte neamuri caută însă să ajungă și ele îndreptățite deopotrivă ca Germanii și Ungurii.

STATELE BALCANICE

Tot așà de împestrițată ca Austro-Ungaria e și peninsula Balcanică.

Ramurile de munți plecate din Alpi se resfiră în această peninsulă și, împreună cu *Balcanii*, fac o mulțime de văi bine închise. Văile: *Moravei* care se varsă în Dunăre, a *Mariței* (între *Balcani* și *Rodope*), a *Vardarului* care se varsă în fundul golfului Salonic, sunt cele mai mari. In colo sunt numai văi scurte, îm. presurate de munți, cum e *Olimpul* etc. Așà că în aceste cuiburi s'au putut adăposti multe neamuri trăind despărțite unele de altele.

Afară de *Turci*, mai sunt *Bulgari*, *Sârbi*, *Români*, *Albanezi* și *Greci*.

*

Serbia, vecina noastră, are ca oraș mai însemnat *Belgradul*, pe malul Dunărei.— Mai aproape de granița noastră e *Negotinul*.

Sârbii sunt plugari și crescători de vite. (In deosebi cresc râmători).

Bulgaria are capitala la *Sofia*. Orașele cele mai apropiate de noi sunt: *Vidinul*, *Rusciuk*, *Silistra* și *Varna*.

Dincolo de Balcani, Bulgarii au câștigat în valea

www.digibuc.ro

Mariței o mare bucată de pământ, *Rumelia*, cu capitala a *Filipopoli*. Și nădăjduesc să mai rupă și alte părți din Turcia.

Turcia, stăpânitoarea de odinioară a întregei pe-

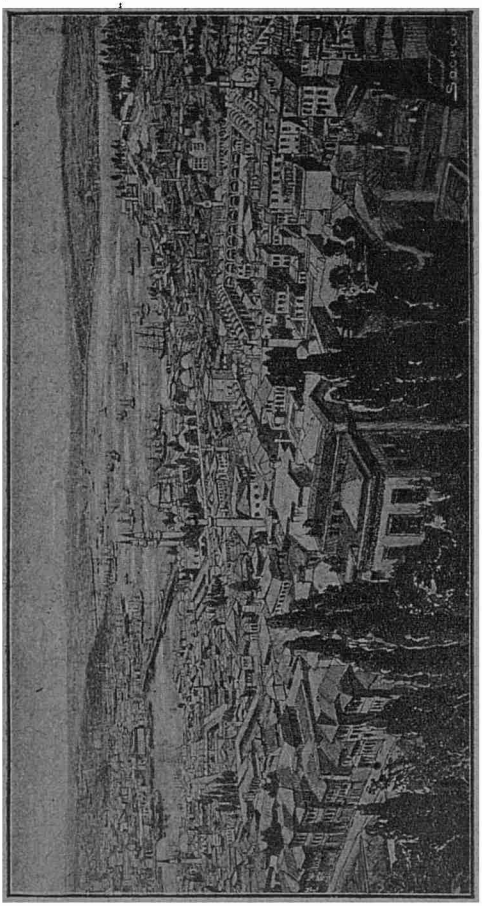

Constantinopolul

ninsule, azi are abia o fâșie în mijlocul ei: între *Adriatica*, M. *Neagră* și M. *Egea*.

Capitala Turciei e la *Constantinopol*.

Orașul acesta e cheia întregei mări Negre. Corăbiile trec

www.digibuc.ro

prin *Bosfor* că printr'un canal săpat înadins. Tunurile aşezate un mal şi pe celălalt pot împedecă ieşirea şi intrarea oricăr corăbii.

Dacă un neam duşman nouă ar pune mâna pe Constan nopol, grânele noastre nu s'ar mai putea trimite pe corăbii, i ţara noastră ar fi întocmai ca un hambar încuiat, ale cărui grâ nu mai pot fi vândute.

Adrianopol e un mare oraş pe râul Mariţa, la gr nişa Rumeliei.

Salonic e în fundul unui golf al mării Egea. Salonic, *Bitolia*, *Cruşova* şi alte oraşe şi sate ale Turci trăesc Români de acelaşi sânge cu noi, suferind deosebi din pricina Bulgarilor şi a Grecilor.

Grecia cuprinde capătul peninsulei balcanice; aco munţii sunt mai fărâmaţi decât pe ori şi unde. Afară un mic petec în Tesalia, şes nu se află mai pe nicăiri.

De aceia şi ţara e săracă. Din Grecia ne vine: *u delemn*, *măsline*, *stafide* şi *vinuri* tari.

Capitala ei e *Athena*. *Pyreul*, *Corintul*, *Sparta*, su azi puţin lucru, faţă de ceeace au fost în vechime.

Intreaga peninsulă balcanică a fost odată sub robia t ceasca. Azi, Grecii şi Sârbii au scăpat de Turci, şi împreuna Bulgarii, ar voi să ia din mâna Turcilor şi *mijlocul peninsulei* să-l împartă între dânşii, obijduind pe Români şi pe Albanezi.

Prin urmare, în *mijlocul Europei*, în *Austro-Ungar* şi în *Peninsula balcanică se află amestecătura cea m mare de neamuri* şi certurile cele mai dese; iar n Românii, trăind pe *podişul Transilvaniei* şi pe *câmp* dimprejur, ne aflăm din nenorocire tocmai în mijloc celor cu gâlceavă.

ŢĂRILE ROMÂNEŞTI

Intindere. Neamul nostru locueşte pe un ţinut m întins decât al Italiei (vine aproape cât Anglia, Scoţ şi Irlanda la un loc, adică aproape 300.000 km.

www.digibuc.ro

Regatul României coprinde însă numai 130.000 km □; celalt pământ e stăpânit de streini.

Aşezarea. Ţările româneşti se învecinesc la apus cu o împărăţie, în care trăesc o mulţime de neamuri în veşnică vrajbă; la miazăzi, în peninsula balcanică, de asemenea: Bulgării, Sârbii, Turcii, Albanezii, Grecii, şi Românii Macedoneni se ceartă necontenit pentru pământ; la răsărit, e marea împărăţie a Ruşilor, care caută să rupă câte o bucată din toate ţările vecine; şi tot la răsărit e şi M.-Neagră, un fel de *lac închis*, prin care noi trebue să trecem grâul nostru până în Mediterana.

Prin urmare, aşezarea neamului românesc în Europa este *dintre cele mai primejdioase*.

A. Pământul

Pământul locuit de Români însă e bine plăsmuit:

a) La mijloc e **podişul** Transilvaniei ridicat cam cu 500 m. peste faţa Mării Negre. Podişul acesta nu e neted ca un şes, ci are o mulţime de dealuri. Când îl priveşti însă din vârful munţilor, ţi se pare aproape ca un şes. Şi în adevăr, oamenii din partea locului chiar şi numesc *câmpie*, ţinutul ceva mai neted din mijlocul Transilvaniei.

b) Pe marginile acestui podiş se ridică **munţii** ca un zid, care întrece podişul cu 500 m., (iar uneori cu 1000 m.). Pare că ar fi o cetate uriaşă. La miazăzi stă zidul foarte înalt al munţilor *Făgăraşului, Paringului, Vulcanului, Retezatului şi Mehedinţilor*.

La răsărit, (în munţii *Buzeului, Vrancei, Tarcăului şi Dornei*), zidul e ceva mai fărâmat şi nu tocmai înalt. Ceahlăul cu 1900 m. rămâne mult subt Negoiu, care are 2544 m.

La miază-noapte, lanţul *Rodnei* se arată iarăşi ca un zid întreg şi aproape tot aşa de înalt ca şi al Făgăraşului.

www.digibuc.ro

In sfârşit, la apus, podişul e păzit de *Munţii Apuseni*, care închee cununa munţilor, atingând şi ei în unele vârfuri aproape înălţimea Ceahlăului, care le stă în faţă, la răsărit.

* **Ardealul.** Pe culmea cea înaltă a Carpaţilor se întinde o ţară mândră şi binecuvântată între toate ţările lăsate de Domnul pe pământ. Ea seamănă a fi un măreţ palat. Un brâu de munţi ocoleşte toată această ţară, precum zidul o cetate.

De ori unde veĭ veni, ai să urci mult spre a ajunge la dânsa şi nu poţi pătrunde în mijloc, fără de a fi străbătut cel puţin una din acele şapte porţi întărite din fire, lesne de apărat, foarte anevoie de cuprins.. Acolo sus, la tot pasul întâlneşti urmele de uriaşi ale poporului român, Domnul lumei; căci Transilvania e cea mai frumoasă parte a *Daciei fericite*, draga ţară a Casarilor.

Aci erau *Apulum, Salinae, Napoca, Patavium, Praetoria Augusta, Aquae, Auraria*,.. frumoase colonii romane şi cea mai vestită dintre toate *Sarmisegetuza regia*, capitala lui Decebal, numită apoi *Ulpia Traiană*, de ale cărui ruine e plină şi astăzi valea Haţegului (N. Bălcescu).

In zidul muntos, care înconjoară podişul Transilvaniei, sunt câteva spărturi mai adânci, pe unde poţi urcà mai lesne pe podiş. Pe aci s'au făcut drumuri de căruţă sau chiar şi căi ferate, iar spărturile au căpătat numele de *pasuri* sau *trecători*, adecă locuri pe unde trec oamenii de pe o coastă a muntelui pe cealaltă. Tot prin aceste spărturi coboară şi unele râuri din Transilvania. Aşà de ex. avèm:

Trecătoarea *Lainici* pe unde coboară *Jiul*.

Trecătoarea *Turnu-Roşu*, pe unde coboară Oltul. Aceasta e spărtura cea mai adâncă a muntelui; n de mult s'a făcut prin ea un drum de fier, pe care poţi să te sui foarte lesne până în inima Transilvaniei.

Trecătoarea *Predeal* e cu mult mai greu de suit Totuşi şi pe aici s'a făcut un drum de fier.

Trecătoarea *Oituzului*, pe unde intrau înainte vreme oştirile Domnilor Moldoveni în Transilvania.

Trecătoarea *Palanca*. — De curând, prin spărtura

www.digibuc.ro

aceasta trece un drum de fier, care din valea Siretului apucă pe valea Trotușului în sus.

Iar spre apus, inelul munților are încă trei spărturi: pe una foarte largă coboară *Mureșul*; pe alta *Someșul* și pe una mai îngustă *Crișul*.

Cine apără cu oștire toate trecătorile acestea, poate stà închis în Transilvania ca într'o cetate și nu se mai teme de nici un dușman din afară. De aceia, împăratul Traian a cuprins Dacia și a pus oștire multă în acești munți. Nomazii, care veneau din câmpiile Asiei, trebuiau acuma să se oprească, neputând trece mai departe spre apus, ca să prade împărăția romană.

c) **Câmpia.** In sfârșit, de jur împrejurul munților, pământul se pleacă ușor spre Tisa, spre Dunăre, spre Nistru și spre M. Neagră Așà că, după inelul *munților* urmează un brâu de *dealuri* și apoi altul de *șesuri* foarte întins.—Mai ales aproape de Tisa și de Dunăre (în Bărăgan de ex.) câmpia e netedă ca fața unui lac liniștit.

In deosebire de podișul Transilvaniei și de munți, unde pădurile sunt foarte dese, șesurile sunt lipsite de copaci aproape cu desăvârșire. Peste tot se întinde până în zare numai iarbă și semănături; rar, unde și unde, dacă zărești vre-un pâlc de pădure.

B. Clima și Râurile

Fiind prea departe de Golfstrom și de căldura Mediteranei, Țările Românești au o *climă continentală:* vara pământul se încălzește foarte tare, iarna se răcește foarte tare. De aceea, când nu cade zăpada de ajuns, semănăturile precum și via sunt în primejdie să înghețe.—Mai ales, când se întâmplă să bată vântul dela Răsărit, *Crivățul*, frigul e cumplit și îngheață până și râurile cele mai mari.—Câteva luni, vapoarele nu mai pot umblà pe Dunăre de răul sloilor; iar uneori îngheață toată Dunărea așà de tare, că pot trece și tunurile de pe un mal pe altul, ca și cum ai trece pe

www.digibuc.ro

în pod de sticlă. Termometrul se poate coborâ până la — 30°.

Primăvara, căldurile vin însă repede: zăpada se topește, râurile se umflă pe neașteptate, iar dacă pământul are destulă umezeală, earba și semănăturile cresc văzând cu ochii.

Dar apa din zăpadă nu-i de ajuns nici pentru creșterea semănăturilor, nici pentru râuri. Dacă nu plouă la timp, peste vară, lanurile se usucă și râurile seacă, de oarece în Iulie căldura e uneori grozav de mare. Termometrul se sue până la + 40°.

*

Din zăpada ernei și din ploi, apele se adună și formează pe pământul locuit de Români o mulțime de **râuri**. Mai toate își au isvorul în munți și pe podișul Transilvaniei, unde cade mai multă ploaie. Din cetatea munților, ele coboară apoi repede spre șes: se adună în Tissa, în Dunăre și Nistru și duc astfel apa lor iarăși în mare, de unde se ridicase în chip de nori.

Tissa ține calea tuturor apelor, care coboară spre apus. *Someșul*, *Crișul* și *Mureșul* le aduce pe toate cele mai mici din podișul Transilvaniei și le coboară în câmpia de apus, de oarece podișul se pleacă într'acolo, iar zidul munților tot acolo are spărturile sale cele mai largi.

Pe când merg de repede râurile acéstea pe podiș și în munte pe atâtă ele se lenevesc și înaintează încet, îndată ce s'au coborât în câmpie. Ca și Tissa, care e grozav de leneșe, ele deabea își mișcă apele: cotesc în dreapta, în stânga și fac o mulțime de șerpuituri; iar când plouă mult la munte, până să-și iuțească mersul, apa lor se revarsă peste șes acoperind semănăturile și punând în primejdie viața oamenilor.

Dunărea, după ce a luat apele aduse de Tissa, culege rând pe rând pe toate cele aduse de *Jiu*, *Olt*, *Argeș*, *Ialomița*... zeci de râuri și râulețe, așà că nu se mai

www.digibuc.ro

poate vărsa în mare printr'o singură gură, ci se resfiră în mai multe braţe, care curg ca nişte râuri deosebite.

Multă apă îi aduce în deosebi **Oltul** care e râu transilvănean (vecin de izvor cu Mureşul) şi **Siretul**, râu bucovinean, care culege el singur toate apele izvorite din zidul muntos de răsărit: *Suceava*, *Moldova*, *Bistriţa*, *Trotuşul*, *Putna*, *Râmnicul* şi *Buzăul*. Siretul se aseamănă astfel cu o mică Dunăre — strânge râurile dela răsărit, după cum Dunărea le culege pe cele dela miazăzi.

Prutul şi **Nistrul** au puţin afluenţi din pământul românesc.

Plante şi animale

La munte, unde plouă mai des, pământul e acoperit cu *păduri*. Cu deosebire frumoase erau pădurile de *brad* şi de *fag;* tăerea le ameninţă pe toate. Spre câmpie însă, unde plouă mai puţin şi mai rar, copacii se împuţinează şi cresc mai mult erburi. In câmpia Tissei, în Bărăgan şi în Dobrogea de miază-zi, sunt locuri, unde cât vezi cu ochii, nu se zăreşte nici un copac. Dacă n'ar avea oi, ca să ardă gunoiul *(tizic)* produs de ele, locuitorii acestor ţinuturi ar fi în primejdie, să moară de frig în timpul ernei.

Câmpia aceasta e hambarul ţărei, căci pe ea se cultivă *cerealele* venite după vremuri din Asia (grâu, orz, secară, ovăz, etc.). Singurul *porumbul* ne-a venit din America; dar de vre-o 200 de ani s'au deprins Românii atât de mult cu el, încât locuitorii satelor aproape nici nu mai samănă grâu. De aceia s'a şi arătat de vre-o 50 de ani o boală nouă *pelagră,* care era necunoscută înainte vreme, pe când strămoşii se hrăneau cu grâu, meiu şi secară.

Pe lângă *pădurile* munţilor şi *cerealele* şesului, trebue să pomenim *via* pentru ţinutul dealurilor şi al coli-

www.digibuc.ro

nelor. Patria viei este aproape de noi: în cotul de răsărit al M. Negre, la poalele Caucasului.

Vestite sunt între toate, viile dela Drăgăşani, Odobeşti, Nicoreşti şi mai ales cele dela *Cotnari*. Dar de câtva timp o insectă (filoxera) venită din America a stârpit în multe locuri viţa şi a trebuit să o răsădim din nou.

*

Unde era atâta pădure şi atâta iarbă în şesuri, trebuiau să fie şi multe *animale*. Odinioară trăiă în munţii noştri frumosul *bour*, care a perit de mult, ca şi cel american: a rămas numai în stema ţărei.

In schimb, *oile* şi cornutele mari s'au înmulţit. *Bivolul* (de loc din Asia) s'a întins peste tot şesul. *Calul*, venit din stepele Asiei centrale, creşte foarte bine şi la noi, mai ales în şesul dobrogean. — Nu de mult, în şesul Basarabiei de jos, se găseau şi cai sălbatici ca în Asia.

LOCUITORII

Neamul nostru a fost întâi de toate aşezat pe podişul Transilvaniei, iar de acolo s'a resfirat de jur împrejur, întocmai cum curg apele. De, aceia şi oraşele sunt aşezate cu multă regulă: *Braşovul*, *Sibiul*, *Alba-Iulia* şi *Clujul* stau împrejurul podişului ţinându-se fiecare la câte o trecătoare, pe unde râurile şi drumurile coboară din podiş afară.

Oradea-Marea, *Aradul*, *Temişoara*, *Severinul*, *T-Jiului*, *Râmnicu-Vâlcei*, *Piteşti*, *Ploeşti*, *Buzăul*, *Râmnicul-Sărat*, *Focşani*, *Bacăul*, *Romanul*, *Suceava*, *Cernăuţi* stau ca o cunună pe dinafară de munţi.

Apoi vine o cunună şi mai largă pe câmpie şi mai ales pe malul Dunărei, unde oraşele stau înşirate ca nişte prăvălii în lungul unei strade. Dintre toate, cele mai însemnate sunt *Brăila*, *Galaţi*, iar lângă mare *Constanţa*.

www.digibuc.ro

In orașele acestea de lângă Dunăre se vând grânele noastre și se încarcă pe corăbii spre a fi trimise în țări streine. Pe de altă parte, tot prin ele primim și noi mărfurile streine venite, pe drumul ieftin al Mării. Și fiindcă Dunărea îngheață câteva luni

Români din ținutul Făgărașului

a trebuit să facem un pod la *Cerna-Vodă*, ca să putem vinde și earna grânele noastre trimițându-le la Constanța, unde portul e liber totdeauna de ghiață.

De la podul lui Traian și până azi nu s'a mai văzut pe Dunăre nici un pod așă de mare ca podul «*Carol I*». De altfel, urmele marelui împărat se văd și aci ca la Severin. Calea ferată dela pod până la Constanța merge în lungul unor ridicături de pământ numite «valurile lui Traian»; două sunt de pământ și

www.digibuc.ro

trului e de peatră. — Şi nu departe de aceste valuri s'a găsit de *Adam Clisi* un mare monument ridicat de Traian după cucerirea Daciei. Din nenorocire, petrele acelui monument au fost risipite în toate părţile şi azi a rămas pe locul acela numai o movilă de petriş. Alături se desgroapă acum un oraş român, vrednic să fie văzut de ori şi ce Român.

Bogăţia oraşelor dela Dunăre şi mai ales frumosul port al *Constanţei*, unde mâna omului a pus stânci uriaşe, ca să se împotrivească valurilor Mării, arată neamului nostru, că trebue să urmeze şi el pilda mai veche a popoarelor *romanice* şi cea mai nouă a popoarelor *germanice* şi *slave: să easă adecă pe mare, să aibă corăbii;* iar earna, când ţările noastre sunt acoperite cu zăpadă, să ducem noi grâul şi porumbul nostru în alte ţări, să-l vindem cu preţ mai mare şi să aducem de acolo ceeace ne lipseşte cu preţuri mai eftine. De aceia, nici un oraş nu e mai trebuincios acuma pentru neamul nostru decât *Constanţa*. De aci vapoarele româneşti au început să plece spre Egipt, Asia mică, Belgia, Olanda şi alte ţări depărtate.

In afară de aceste cununi de oraşe aşezate cu multă regulă, unele înăuntrul *podişului*, altele în jurul *munţilor*, altele în lungul *Dunărei*, mai sunt câteva oraşe însemnate, aşezate fără nici o noimă, departe de ape mari şi unele departe şi de drumul mărfurilor. De ex.:

Bucureştii, deşi e capitală, stă foarte departe de mijlocul neamului nostru; şi, fiind aşezat în şes, a trebuit să cheltuim mulţime de bani spre a face din el o cetate întărită cu forturi.

Iaşii, capitala de odinioară, e şi mai rău aşezat. Mai ales de când Basarabia ne-a fost răpită de Ruşi, frumosul oraş de altă dată a rămas tocmai la marginea ţărei, în afară de drumul comerţului.

Şi mai grea e soarta *Chişinăului, Ilotinului, Sorocei* şi *Cetăţei Albe*, rămase azi departe sub stăpânirea străinilor.

www.digibuc.ro

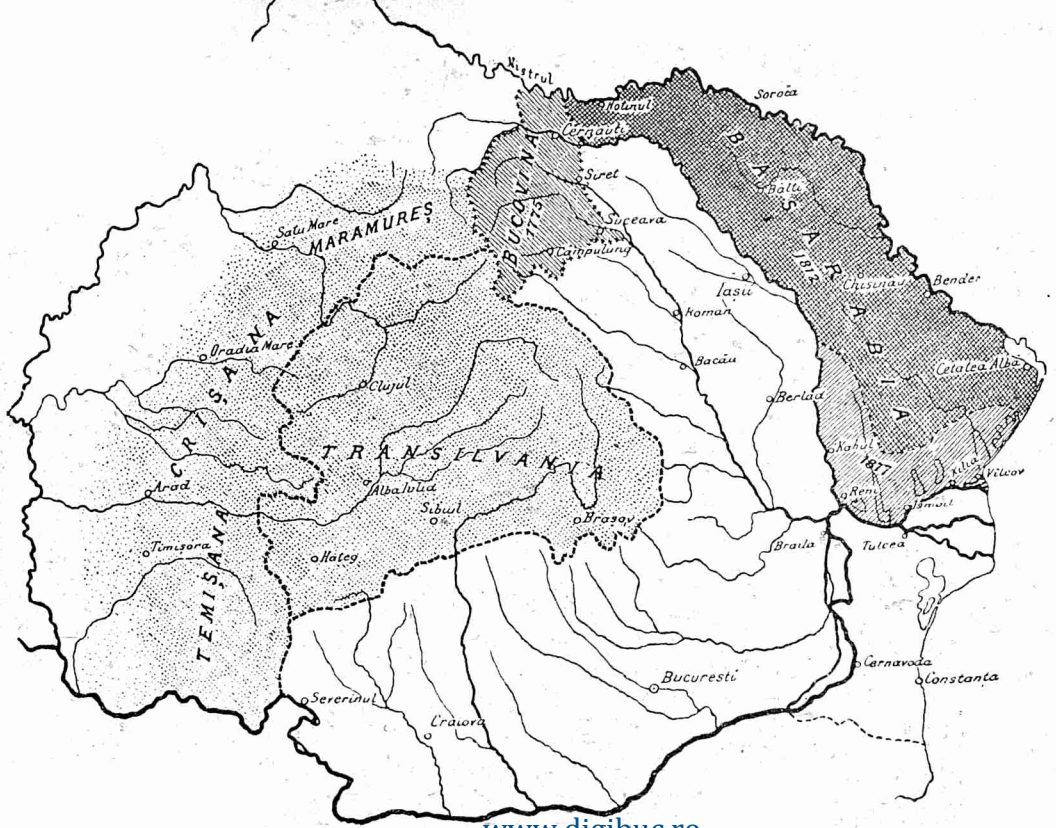

www.digibuc.ro

CUPRINSUL

INTRODUCERE

Pag.

Sistemul nostru planetar 1
Alți sori 4
Pământul 5
Ce este geografia 6
Pregătire pentru a învăța geografia: Harta și globul 8
Cum au aflat oamenii că pământul e rotund? 12
Cum au măsurat oamenii pământul 15
Cum se îndreaptă călătorii pe fața pământului 16
Liniile trase pe glob 20
Cum se mișcă pământul 23
Cele cinci zone 28

PARTEA INTÂI

A. Atmosfera 31
B. Oceanele 35
Curenții sau fluviile mării 41
Clima 43
C. Coaja pământului 46
D. Plante și animale 54
Rasele 58

PARTEA A DOUA

A. Continentele delă Sud 63
Africa 64
Australia 79
America de Sud 86
B. Continentele Nordice 95
America de Nord 96
Asia 111
Europa 131

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro